

Ungdom i barneverninstitusjoner sin opplevelse av sammenheng (OAS)

- *Et salutogent perspektiv*

Gunhild Neerland

MASTEROPPGAVE

Master i barnevern

Vår 2012

Det psykologiske fakultet
HEMIL - Senter

Veiledere: Eva Langeland og Anette Christine Iversen

Forord:

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en lærerik prosess, der jeg har fått utviklet min forståelse innenfor ulike tema. Det har vært spesielt interessant å lese om teorien om salutogenese, for så å anvende den i analysen av datamaterialet. Jeg finner nå stor verdi i å kunne bruke en tilnærming som ivaretar et fokus på ressurser og helhetlig tenkning.

I forhold til at jeg har jobbet med ungdom i mange år var det også overraskende lærerikt å forsøke å innta de unges perspektiv i intervjuene og analysen av datamaterialet. I etterkant av samtlige av intervjuene følte jeg meg privilegert som fikk dele viktige refleksjoner og erfaringer med de. I den forbindelse vil jeg takke for at de ønsket å stille opp, og uttrykke at deres bidrag var uvurderlig for denne oppgaven.

Jeg er også takknemlig ovenfor mine veiledere. “Læring er når du plutselig forstår noe du har forstått hele livet, på en ny måte”. Dette sitatet fra Doris Lessing fikk jeg høre av min veileder, Eva Langeland, og jeg synes det er svært beskrivende for min opplevelse av veiledningene. Eva har gjennom sin personlighet og sine fagkunnskaper bidratt til at jeg selv har klart å tro fullt og helt på det jeg har gjort. Jeg ønsker derfor å gi henne en stor takk. Jeg vil også gi en stor takk til Anette Christine Iversen, som har rettleidet meg med sine mange konstruktive tilbakemeldinger og holdt ut i en lang prosess.

Til slutt vil jeg benytte anledningen til å takke private støttespillere. Først og fremst vil jeg takke mine foreldre. De har støttet meg økonomisk, og foruten denne støtten ville jeg sannsynligvis ikke klart å gjennomføre dette studiet. Eva Mørkedal og Marit Hjørnevik har lest korrektur, og min kjæreste og samboer, Kristofer Soler, har foruten støtte og trøst i krevende perioder bidratt med å løse utfordringer med dokumentbehandlingen. For det ønsker jeg å gi dere en stor takk.

Bergen, 19. mai 2012

Gunhild Neerland

Innholdsliste

Sammendrag	3
1.0 INTRODUKSJON	4
2.0 SENTRALE BEGREPER, TEORI OG FORSKNING	7
2.1 Ungdommen som aktør	8
2.1.1 Ungdom som rettighetsbærere	8
2.1.2 Konstruksjoner av barndom	10
2.1.3 Mening, innhold og kvalitet rundt unges deltakelse	13
2.1.4 Aktørperspektivet i barnevernets byråkratiske rammer	15
2.2 Salutogenese	18
2.2.1 Opplevelse av sammenheng	18
2.2.2 Generelle mestringsressurser	21
2.2.3 Spenning og stress	22
2.2.4 Salutogen tilnærming i barnevernarbeid	23
2.3 Relevant forskning	25
3.0 METODE	31
3.1 Konstruktivismen	32
3.2 Tematisering av studien	33
3.2.1 Studiens formål	34
3.2.2 Forhåndskunnskap	34
3.2.3 Semistrukturerte livsverdenintervju	35
3.3 Rekruttering og utvalg	37
3.3.1 Rekruttering	37
3.3.2 Utvalget	38
3.4 Intervjuene	40
3.4.1 Intervjuguide	40
3.4.2 Praktisk gjennomføring av intervjuet	41
3.5 Analyse	42
3.6 Egen posisjon og forforståelse	45
3.7 Forskningsetiske vurderinger	47
3.8 Validitet og reliabilitet	49

4.0 PRESENTASJON AV FUNN.....	52
4.1 Problemet foran historien.....	52
4.2 Den viktige relasjonen.....	58
4.2.1 Relasjonen til saksbehandler	58
4.2.2 Relasjoner i institusjonen.....	61
4.3 Samhandling mellom institusjonen, saksbehandler og ungdommen.....	64
4.4 Manglende syn på ungdommen som aktør	66
4.5 Aktiv tilpasning.....	72
5.0 AVSLUTTENDE DISKUSJON, OPPSUMMERING OG VEIEN VIDERE.....	74
5.1 Diskusjon- Erfaringer med barnevernet; helsefremmende eller overbelastende?	74
5.2 Oppsummering	77
5.3 Veien videre- Studiets begrensninger og videre forskning.....	78
Vedlegg	83

Sammendrag

I de siste årene har barneverninstitusjoner vært under press, blant annet ved at det å plassere barn og ungdom i barneverninstitusjoner blir sett på som en form for 'siste utvei' (Backe-Hansen, Backeteig, Gautun, & Grønningsæter, 2011). Med utgangspunkt i synet på institusjoner som en siste utvei er målsetningen med denne studien å undersøke *hva ungdom som bor på barneverninstitusjon opplever har betydning for utvikling av opplevelse av sammenheng (OAS)*. Begrepet OAS er knyttet til teorien om salutogenese, og handler om individets kognitive og emosjonelle tilnærming til livet.

Det ble foretatt kvalitative livsverden-intervju av seks ungdommer i alderen 15 til og med 18 år, fra fire ulike institusjoner. Salutogenese ble brukt som et teoretisk rammeverk i analysen av datamaterialet, i tillegg til teori som kan knyttes til et aktørperspektiv.

De viktigste funnene var at ungdommene opplevde at det var et fokus på problemene som gikk på bekostning av en helhetlig tilnærming, og at de i liten grad følte seg ivaretatt som aktører. På bakgrunn av funnene redegjøres det for ulike faktorer som kan virke inn på ungdommenes erfaringer i kontakt med barnevernet. Ved å se på disse faktorenes varierende tilstedeværelse i hver enkelt informants historie forsøkes det å si noe om ungdommenes opplevelse av sammenheng, og om det å motta hjelp fra barnevernet er fremmede eller hemmende med tanke på vekst og utvikling.

Konklusjonen er at det i større grad bør legges til rette for at ungdommene blir sett utifra et helhetlig perspektiv, og at de bør få være aktører i den grad rammene tillater det. En slik tilrettelegging vil sannsynligvis føre til at ungdommene har bedre forutsetninger for å få en styrket OAS mens de bor på institusjon.

1.0 INTRODUKSJON

Barneverninstitusjoner har over en periode vært et omdiskutert tema, der meningsutvekslingen har vært basert på både faglig, politisk og økonomisk grunnlag. Samtidig som store bidragsytere innenfor fagfeltet mener at det er nødvendig å satse på institusjonene for å sikre de ungdommene som bor der god kvalitet på tilbudet (Storø, Bunkholdt, & Larsen, 2010), har det vært en dreining mot å kutte ned på institusjonstilbudet (Backe-Hansen et al., 2011). Denne dreiningen har vært dels faglig, dels politisk/økonomisk motivert. Det faglige grunnlaget er at hjelpetiltak skal prøves først, og dersom det først kommer til det punktet at de må flytte ut av hjemmet, vil fosterhjem være å foretrekke. Økonomiske motiver er å få kontroll over kostnadene, da institusjonsplassering er et dyrere alternativ (Backe-Hansen et al., 2011). Som en konsekvens av denne dreiningen blir institusjonsplasseringer sett på som en slags 'siste utvei'. At institusjonen blir sett på som siste utvei fører videre til at mange ser på de ungdommene som bor der som en selektert gruppe.

Barnevernloven (1992) rommer ulike lovhjemler der plassering utenfor hjemmet anses for nødvendig i forhold til å oppfylle barnevernlovens formål. Dette formålet er *å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, og å bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår* (§ 1.1 i Barnevernloven, 1992). Som nevnt innledningsvis, kan synet på institusjonen som en siste utvei føre til at institusjonen tar i mot en mer selektert gruppe barn og unge. I begrepet 'selektert' ligger det en mening om at disse ungdommene kan være spesielt vanskelig å hjelpe (Backe-Hansen et al., 2011). Backe-Hansen et al. (2011) mener det er grunn til å spørre i hvor stor grad det faktisk er sånn. De beskriver den typiske institusjonsbeboeren til å være mellom 13 og 17 år, kan like gjerne være gutt som jente, og har norsk landbakgrunn. Det er imidlertid et relativt stort mindretall ungdommer som har en annen landbakgrunn. Selv om mange av ungdommene har rus og atferdsproblemer, er likevel mer enn halvparten plassert på grunn av andre tiltaksgrunnlag, og det etterlyses mer kunnskap om hva som kjennetegner disse barna utover måter kan kategoriseres på.

Med bakgrunn i synet på institusjonene som en 'siste utvei' er ønsket for denne studien å se på ungdom som bor på barneverninstitusjoner sin opplevelse av sammenheng, også kjent som sense

of coherence (SOC). Begrepet opplevelse av sammenheng (OAS) kommer fra teorien om salutogenese der man i hovedsak stiller spørsmålet; “hva skaper helse?”, fremfor å finne årsaker til sykdom. Innenfor salutogenese tolkes helsebegrepet og innbefatter faktorer som kan knyttes til helse og velvære på et fysisk, psykisk og sosialt nivå (Langeland, 2011). Antonovsky (1979, 1987) utviklet denne teorien der han så helse som et kontinuum på helse-uhelse, hvor det ene ytterpunktet er optimal velvære, mens total helsesvikt er det andre. Med en salutogen tilnærming tenker man dermed at det er ulike grader av helse, og poenget er at for å oppnå god helse må en fokusere både på faktorer som fremmer helse, og som forebygger eller reduserer helseproblemer (Langeland, 2012). Ved å fokusere på de faktorene som fører til effektiv mestring og helse gjør teorien seg aktuell for flere profesjoner sitt arbeid med ulike brukere.

Teorien om salutogenese har blitt viet stor oppmerksomhet innenfor helse- og samfunnsvitenskapene, og da kanskje spesielt innenfor helsefremmende arbeid (Bengel, Strittmatter, & Willmann, 1999). Selv om det argumenteres for at en salutogen tilnærming kan fungere som et teoretisk rammeverk innenfor sosialt arbeid (Lindstrøm & Eriksson, 2010) og barnevern (Julie S. Taylor, 2003), er det gjort få forsøk på å bruke salutogenese innenfor barnevernfeltet. Med bakgrunn i forståelsen av helse og velvære som å være på både et fysisk, psykologisk og sosialt nivå, anses det som relevant å tenke helse i oppfølging av ungdom som bor på institusjon. Formålet i barnevernloven innbefatter et helseperspektiv, ved å si at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres *helse* og utvikling har rett på nødvendig hjelp og omsorg (§ 1-1, Barnevernloven, 1992). Forskning viser også at det er behov for å ha et helseperspektiv i omsorgstilbudet. I Kjelsberg og Nygren (2004) sin studie kommer det fram at ungdom i barneverninstitusjoner har en høy forekomst av emosjonelle og atferdsmessige problemer, mens i Clausen og Kristofersen (2008) sin studie kommer det fram at de i voksen alder har dårligere levekår, og i langt større grad er uføretrygdet enn resten av befolkningen. Forskning av denne typen bidrar til at man får et syn på institusjonen som siste utvei (Storø et al., 2010). Brukt på en annen måte viser slike resultater ett behov for å innbefatte et helseperspektiv i omsorgstilbudet til disse ungdommene.

I tillegg til salutogenese har det blitt brukt teori som kan knyttes til et aktørperspektiv i tolkningen av datamaterialet. Fra ungdommene fyller 15, og i enkelte tilfeller tidligere enn det, er de part i egen sak, og i saker om atferdsvansker er de alltid part (Barnevernloven., 1992). Når

ungdommen er part, setter det et krav til barneverntjenesten om å se på ungdommen som aktør. I NOU 2000:12 poengteres det at barneverntjenesten tradisjonelt har hatt sin sterkeste forankring til småbarn og deres familier, og at det er en umotvistelig realitet at unge mennesker og deres oppvekstvilkår langt på vei har kommet i bakgrunnen. De mente videre at det var behov for nye initiativ, tiltak og ordninger for å kunne realisere velferdsstatens verdigrunnlag på dette området. I denne studien er teori som utforsker aktørbegrepet valgt ut på grunn av at det anses for å være sentralt i forståelsen av vår tids barne- og ungdomssyn.

Utvalget i denne kvalitative studien består av seks ungdommer i alderen 15 til og med 18 år som bor på institusjon. Plasseringsgrunnlaget for de seks ungdommene var med hjemmel i fire ulike paragrafer i Barnevernloven. At ungdommene er plassert med bakgrunn i ulike hjemler viser oss at det er ulike tiltaksgrunnlag. Før intervjuene kom i gang var tilnærmingen å skulle se på faktorer som kunne virke inn på OAS innenfor institusjonens rammer. Etterhvert ble det imidlertid tydelig at det var nødvendig å utvide disse rammene. Årsaken til det var at flere av ungdommene hadde en lang barnevernkarriere med flere plasseringer bak seg. Problemstillingen er viktig for undersøkelsen, da den gir retning for forskningen og avgrenser rekkevidden. Samtidig er det vanlig i kvalitative studier at problemstillingen endrer seg underveis, sånn at man kan fokusere og endre spørsmålsstillingen etterhvert som en får inn datamaterialet og kommer i gang med analysen (Hatch, 2002). Problemstillingen vil bli presentert avslutningsvis i innledningen.

I fagartikler og forskning som tar for seg barneverninstitusjoner etterlyses det forskning som kan gi mer kunnskap om innholdet i barnevernets institusjonstilbud (Backe-Hansen et al., 2011; Bufdir, 2010; Rambøll, 2011; Storø et al., 2010). Spesielt etterlyses kvalitative studier som tar utgangspunkt i brukerens perspektiv (Backe-Hansen et al., 2011; Rambøll, 2011). Dette studiet søker kunnskap om ungdom i barneverninstitusjoner sine erfaringer, (opplevelser, refleksjoner og vurderinger) og håper på den måten å komme med et nyttig bidrag.

Følgende overordnede problemstilling søkes besvart:

Hva opplever ungdom i barneverninstitusjoner har betydning for deres utvikling av opplevelse av sammenheng (OAS)?

For å kunne si noe om ungdom som bor på institusjon sin opplevelse av sammenheng ble følgende underspørsmål brukt som utgangspunkt for intervjuguiden:

1- Hvilke refleksjoner gjør ungdommen seg med henhold til hjelpen de mottar fra barnevernet?

2- Hvordan opplever ungdommen det å bli informert, hørt og lyttet til? Ser de seg selv som aktive deltakere i forhold til hva som er viktig for de?

3- Hvilke refleksjoner gjør ungdommen seg med tanke på fremtiden? Hva mener de er bestemmende for at framtidssønsker skal bli oppfylt?

Hensikten var at disse underspørsmålene skulle bidra til å gjøre innholdet i datamaterialet vesentlig i forhold til innholdet i problemstillingen.

2.0 SENTRALE BEGREPER, TEORI OG FORSKNING

Det teoretiske grunnlaget for denne studien vil bli presentert i to forskjellige deler. Den første delen inneholder sentrale begreper og teori som gjenspeiler kontekstuelle forhold ved barnevernarbeid. Barnesyn beskrives av Storø, Bunkholdt et al. (2010) som uttrykk for en tidsånd, og at det reflekterer historiske og politiske forutsetninger og perspektiver.

Aktørperspektivet ansees som sentralt i forståelsen av vår tids barnesyn og er derfor spesielt relevant. Ungdom som rettighetsbærer og det sosial-konstruksjonistiske perspektivet på barndom gjenspeiler hva aktørperspektivet innebærer, mens en presentasjon av Shiers “pathway to participation” brukes som modell for å forklare innholdet i deltakelse innenfor konteksten av barnevernssystemet. Videre redegjøres det for teori om byråkratiet, og hvordan byråkratisk organisering kan virke inn på deltakelse. Den andre delen tar for seg teorien om salutogenese. Her vil det bli redegjort for hovedbegrepene innenfor teorien, og teori som belyser på hvilken måte salutogenese kan brukes innenfor barnevernfeltet. Avslutningsvis vil det bli redegjort for relevant forskning.

2.1 Ungdommen som aktør

Ungdom som aktør handler om ungdoms deltakelse. Deltakelse kan forstås på ulike måter; som det å delta i en aktivitet, eller å opptre som en part i prosessen med å komme fram til en bestemmelse. Oppmerksomheten rundt barn og unge som deltakere har hatt en kraftig vekst det siste tiåret. Sinclair (2004) oppgir tre årsaker til dette; forbrukersamfunnets vekst, der brukere av tjenester har fått økende makt og nå også inkluderer barn, FN`s barnekonvensjon, og synet på barn som sosiale aktører. I det følgende vil jeg redegjøre for synet på barn som aktører gjennom et rettighetsperspektiv og teorien om barndom som en sosial konstruksjon. Avslutningsvis vil det være en gjennomgang av teori knyttet opp mot barneverntjensten som byråkratisk organisasjon, med den hensikt å gi et bilde av hvilke muligheter det er for å legge til rette for unges deltakelse innenfor disse rammene.

2.1.1 Ungdom som rettighetsbærere

FNs barnekonvensjon (1991) gir barn og unge anerkjennelse som rettssubjekter i norsk og internasjonal lov. Med inkorporering av barnekonvensjonen (BK) inn i norsk lov har den forrang foran annen lov, men med ratifiseringen i 1991 har Norge også foretatt endringer i norske lover for å synliggjøre konvensjonens bestemmelser (L. Smith, 2008). Barnevernloven har blitt endret for å kunne styrke barnets rett til å uttale seg, i henhold til artikkel 12 i BK. Artikkel 12 om barnets rett til å bli hørt er en av fire grunnprinsipper i BK, sammen med artikkel 2 om ikke-diskriminering, artikkel 3 nr. 1 om barnets beste og artikkel 6 om barnets rett til liv og utvikling (L. Smith, 2008).

Artikkel 12 i BK (1991) sier:

1. Partene skal garantere et barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter, retten til fritt å gi uttrykk for disse synspunkter i alle forhold som vedrører barnet, og tillegge barnets synspunkter behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet.
2. For dette formål skal barnet særlig gis anledning til å bli hørt i enhver rettslig og administrativ saksbehandling som angår barnet, enten direkte eller gjennom en representant eller et egnet organ, på en måte som er i samsvar med saksbehandlingsreglene i nasjonal rett.

Ved inkorporering av barnekonvensjonen ble barnevernloven (1992) endret i 2003, og det ble i henhold til § 6-3 bestemt at barn har rett til å bli informert, at de skal få uttale seg, og at meningene deres skal bli tillagt behørig vekt. Fra de er 15 år er de selv part, og har partsrettigheter. I barnevernloven er det et overordnet prinsipp om barnets beste, som er plassert inn under formålsbestemmelsen, § 4-1, der det fastslås at det ved «...*anvendelse av bestemmelsene i dette kapitlet (4) skal legges avgjørende vekt på å finne tiltak som er til beste for barnet. Herunder skal det legges vekt på å gi barnets stabil og god voksenkontakt og kontinuitet i omsorgen*» (§ 4-1 i Barnevernloven, 1992). Hensynet til barnets beste veier dermed tyngre enn barnets rett til å uttale seg i saker etter barnevernloven, samtidig er det etter statlige føringer en forutsetning at barnet får en anledning til å uttrykke sin mening i det en skal få klarlagt hva som er deres beste (Rambøll, 2011).

I en redegjørelse av barn og unge som aktører og rettighetsbærere er det nødvendig med en forklaring på enkelte begrep som omhandler barns deltakelse. Begrepene *rett til å uttale seg*, *rett til å bli hørt* og *rett til medbestemmelse* blir ofte brukt om hverandre. Disse begrepene gjenspeiler ulike grader av deltakelse. Rett til å bli hørt kan oppfattes som at barnet har en mer passiv rolle, noe som fører til at mer aktive uttrykk som rett til å uttale seg blir foretrukket (Kjørholt, 2004). Retten til å uttale seg kan kalles en rett til medbestemmelse. At *barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med dets alder og modenhet*, betyr at disse synspunktene skal kunne ha faktiske konsekvenser (Stern, 2007). I en anbefaling fra barnekomiteen er det en generell uttalelse om at det å lytte til barn ikke skal være noe mål i seg selv, men et middel for at samhandlingen med barn og på barns vegne skal bli mer følsom for gjennomføringen av rettighetene (Kjørholt, 2004).

Målet med barns og unges deltakelse i henhold til artikkel 12 i BK kan være forskjellige. Mens ett mål kan være å øke barns selvtilit og opplevelse av sammenheng, kan et annet være å forbedre beslutninger i de offentlige tjenestene (West, 2004). West (2004) peker på at deltakelse på en implisitt måte stiller spørsmål ved formål for deltakelsen. Hva som anses å være formålet får implikasjoner for endring og utvikling på et individuelt nivå for deltakeren. I avsnitt nr. 1 inngår alle forhold som på en eller annen måte angår barnet, noe som belyser de demokratiske verdiene ved barns deltakelse i en vid forstand (Sandberg, 2008). Avsnitt nr. 2 tar for seg retten til å bli hørt i enkeltsaker. Formålet med denne formen for deltakelse er at barnet skal få ivarett

sitt menneskeverd, og at deres uttalelser vil være viktig for opplysningen av en sak (Sandberg, 2008). Matthews (2003) har identifisert tre fordeler ved barns deltakelse som gjenspeiler forskjellige former og formål; 'en følelse av tilhørighet', 'følelse av empowerment og å være sosialt verdifull' og 'en økt bevissthet rundt det å være en del av et demokrati' (Matthews (2003) i Thomas, 2007 s 200).

I tråd med synet på barn og barndom innenfor 'den nye barndomssosiologien' og annen forskning som tar for seg barndom viser Sandberg (2008) i sin redegjørelse av barns rett til å bli hørt til to retninger i bevegelsen for å fremme barns interesser. Den ene med hovedvekt på beskyttelse av barn utifra deres sårbarhet, den andre med hovedvekt på barns evne til å opptre selv (Sandberg, 2008). Barnekonvensjonen søker å ivareta begge disse aspektene, noe flere ser på som problemfylt på grunn av at de anses å representere forskjellig syn på barnet (Archard, 2007; Archard & Skivenes, 2009; Stern, 2007). Det som blir sett på som problematisk er at artikkel 3 nr. 1 om barnets beste skal veie like tungt som artikkel nummer tolv. Mens det å jobbe for barns beste og beskyttelse av dem kan tolkes i retningen av å være paternalistisk, og dermed i kontrast med synet på barnet som aktør, vil det å lytte til barnet og la deres mening veie tungt kunne oppleves som motsetningsfullt i forhold til hva den voksne anser for å være til det beste for dem (Archard & Skivenes, 2009). På tross av at barnekonvensjonen ønsker at disse to skal veie like tungt er spørsmålet som stilles; er det gjennomførbart? I saker etter barnevernloven (1992) blir dette spørsmålet spesielt relevant. Samtidig som det anses som fundamentalt at barn skal delta i beslutningsprosesser, er det på mange måter også kontroversielt. Maktrelasjonen mellom de voksne og barna er ujevn, og det sees på som naturlig i de fleste kulturer at voksne er overordnet barna, og kan bestemme over de. For at et land skal kunne følge FN's barnekommittè's anbefalinger forutsetter det dermed at de voksne må være villige til å dele den makten som har med beslutninger å gjøre med barn og unge (Stern, 2007).

2.1.2 Konstruksjoner av barndom

Forståelsen av barndom som en sosial, kulturell og økonomisk konstruksjon har sin opprinnelse fra 'den nye barndomssosiologien', en tverrfaglig subdisiplin med bakgrunn fra sosiologi og sosialantropologi (Kjørholt, 2004). Barndomssosiologi begynte først å fremtre som en egen disiplin på 1990-tallet, etter at individuelle forskere fra forskjellige disipliner med barndom som sitt interessefelt begynte å samle seg om den kunnskapen de hadde (James & Prout, 1997).

Sammenlignet med utviklingspsykologi og sosialiseringsteorier representerte de et paradigmeskifte i synet på barn, da de bygde sin forskning på en forståelse av barn som ikke bare *produkter* av sosiale prosesser, men også som *aktører*. Med et utgangspunkt der barn er aktive i kraft av seg selv, sees de som handlende subjekter som selv bidrar til å skape sin sosiale virkelighet. I likhet med voksne er de handlende vesener, som tar initiativ til ulike handlinger (Sandbæk, 2004).

Innenfor det sosial konstruksjonistiske perspektivet er begrepet diskurs et viktig virkemiddel for å kunne forklare på hvilken måte språket påvirker handlinger. Man kan beskrive diskurs som en idé om at språket er strukturert i ulike mønstre, og at våre utsagn følger disse strukturene når vi handler innenfor ulike områder. Forklart på en mer konkret måte blir diskurs en bestemt måte å snakke om og forstå verden på som får sosiale konsekvenser (Angel, 2010). I diskursen om barnet som en sosial konstruksjon forstår man ikke barnet vesentlig universalt med en fastsatt plass i den sosiale strukturen. Ved at man begynte å vektlegge de sosiale, kulturelle og historiske forskjellene i barndommen, gjorde man det vanskelig å redusere barndom til bare en biologisk realitet (James & Prout, 1997). En konsekvens av denne vektleggingen førte til at istedet for at man snakker om kun en barndom, snakker man om flere barndommer (Kjørholt, 2004).

Synet på barndom som en sosial konstruksjon har fått fotfeste innenfor flere samfunnsvitenskapelige fagmiljøer (Dawes, 1999). På tross av at det er relativt bred enighet i fagmiljøene om en slik forståelse, kan det by på problemer i det man skal utforme universelle tiltak for å ta tak i den sosiale, politiske og økonomiske nød og urettferdighet barn opplever rundt omkring i verden. FNs barnekonvensjon (BK) er et konkret eksempel på hvilke praktiske problemer man støter på med synet på barn som en sosial og historisk konstruksjon, da implementering av slike konvensjoner fordrer en mer universalistisk forståelse av barn og barndom (James & Prout, 1997). Det kan også være vanskelig å utforme og forvalte lover på et nasjonalt nivå utifra et sosialkonstruksjonistisk perspektiv. Det mest tydelige eksempelet er prinsippet om barnets beste som er et bærende prinsipp i den norske barnevernloven (1992). Hva som tolkes til å være barnets beste i ulike tilfeller kan variere sterkt innenfor ulike kulturer (Archard & Skivenes, 2009). I behandling av dette problemet har flere bidragsytere innenfor feltet stilt spørsmålet hvorvidt det er riktig at relativismen skal veie såpass tungt i diskursen (Archard, 2004; James & Prout, 1997). Archard (2004) argumenterer for at forståelsen av

barndom som en sosial konstruksjon ikke trenger å stenge av for en biologisk forståelse, men at det tvert i mot er nødvendig å se på barndom som *både* en sosial konstruksjon *og* et biologisk fenomen.

Utover denne typen problematiseringer har det utspilt seg ulike posisjoner innenfor den nye barndomssosiologien. En av hovedtemaene er kontinuumet som går mellom aktørorientert og strukturorientert forskning. Mens de fleste vil argumentere for at de ser barnet som kompetente sosiale subjekter, vil det være forskjeller i tilnærmingen til hvor stor grad barnet blir sett som en aktør. Aktørorientert forskning ser på barnet som dynamiske og kreative individer, mens i den strukturorienterte forskningen er det i hovedsak et fokus på eksterne og objektive vilkår som regulerende for individuell atferd og samhandling (Johansen, 2009). Kjørholt (2004) mener for eksempel at bruken av konseptet barneperspektiv er vanskelig på grunn av de teoretiske og metodologiske utfordringene en står ovenfor ved bruk av forskning der en søker å få tak i barnets perspektiv.

Når det gjelder forskning som skjer innenfor barnevernfeltet får posisjonen på kontinuumet som går mellom aktør og struktur relevans for hvordan man tenker innenfor utøvelse av barnevernarbeidet. Mens man kan forstå barna og ungdommene som aktører, er barnevernet en overindividuell og ikke direkte observerbar struktur. Som tidligere nevnt vil man se ulikt på påvirkningsforholdet mellom disse to ut i fra hvilket perspektiv man velger: er det individer på mikronivå som påvirker de overindividuelle strukturene på makronivå, eller omvendt? Innenfor barnevernfeltet er det vanlig at man søker kunnskap om hva som hjelper; hvilke tiltak som har effekt, og hvorfor de har effekt. Forskningen blir dermed hovedsaklig strukturorientert. Også i forskning hvor man innhenter informasjon hos deltakerne selv, er det en tendens til at aktørperspektiv og brukerperspektiv blir analysert som isolerte, statiske synspunkter (Ulvik, 2009). Det kan være problematisk for utøvelsen av barnevernarbeid at forskningen ofte har tilhørighet i et strukturperspektiv, samtidig som juridiske, faglige og politiske føringer legger opp til at barn og ungdom skal bli sett på som aktører.

Selv om en polarisering i form av for stor vektlegging på strukturene kan få en uheldig virkning på praksisfeltet, kan også et for sterkt fokus i den andre retningen få negative konsekvenser. Crimmens og West (2004) mener at en polarisering i retning av å tenke på barn som aktører gjør

diskusjonen som omhandler mening, innhold og kvalitet rundt barn og unges deltakelse skadelidende, da enkelte er for opptatt med å promotere selve idèen om barn som aktører.

2.1.3 Mening, innhold og kvalitet rundt unges deltakelse

Hva innebærer det at ungdommer skal være deltakere? Når man tar for seg mening, innhold og kvalitet rundt barn og unges deltakelse er det hensiktsmessig å dele inn i ulike arenaer.

Deltakelse kan virke gjennom ulike prosesser, og West (2004) skiller mellom deltakelse som foregår på arenaer hvor ungdommen oppholder seg til vanlig, som hjemme eller på institusjon, og arenaer der det organiseres aktiviteter. Barnevernet representerer den offentlige arena, og deltakelse for ungdommen er basert på et prinsipp om å involvere ungdommen i beslutningsprosesser. I saker etter barnevernloven (1992) vil barneverntjenesten ha et ansvar for å sørge for at ungdommen får mulighet til å opptre som deltaker. Det er hovedsaklig fire måter man kan promotere deltakelse på innenfor disse rammene (Sinclair, 1998):

- Gi informasjon til ungdommen
- Konsultere med ungdommen om deres synspunkt
- Delta på møter
- Dele journalføringer over hvilke beslutninger som er tatt

Selv om en organisasjon gjennomfører disse tiltakene trenger det ikke å bety at deltakelsen er meningsfull for ungdommen. For at ungdommen skal involveres i beslutningsprosesser på en konstruktiv måte er det mer sannsynlig at man lykkes når organisasjonen har en kultur der det tilrettelegges for deltakelse på alle nivå (Sinclair, 1998). For å utvikle og evaluere organisasjonens evne til å involvere ungdommen i beslutningstaking kan det være nyttig å bruke en modell som illustrerer forskjellige nivå av deltakelse. Harts stige som illustrerer deltakelse i form av åtte stige trinn er sannsynligvis den mest kjente. De tre første trinnene illustrerer ikke-deltakelse, og på grunn av at dette har stigen blitt forstått som progressiv. En progressiv forståelse av stigen fører til at de som bruker den gjerne vil prøve å komme seg til «toppen» (West, 2004). I forbindelse med denne oppgaven gir Shier (2001) sin modell en god illustrasjon som er lett å overføre til norsk barnevernarbeid. Shiers (2001) «veien til deltakelse» ble utarbeidet med utgangspunkt i barnekonvensjonens artikkel 12 og består av ulike nivå av deltakelse:

1. Ungdommen blir lyttet til

2. De får støtte i å uttrykke sine synspunkt
3. Deres syn blir tatt med i betraktningen
4. De involveres i beslutningsprosesser
5. De får dele makt og ansvar i beslutningsprosesser

I følge denne modellen vil grad av engasjement variere fra organisasjon til organisasjon ut i fra hvilket nivå organisasjonen identifiserer seg med. Shier (2001) deler grad av engasjement inn i tre, der minste grad av engasjement benevnes som en *åpning*. En åpning skjer så snart en voksen innenfor organisasjonen er villig til å engasjere seg eller konstantere at han jobber på en bestemt måte. Grunnen til at det blir kalt åpning er at det sannsynligvis ikke finnes andre tilgjengelige måter å jobbe på.

Neste grad av engasjement åpner for *muligheter*. Når en profesjonell eller en organisasjon har en tilrettelagt praktisk mulighet til å fremme deltakelse har man kommet et skritt videre.

Tilretteleggelse kan bestå i å oppfylle behov som ressurser knyttet til arbeidstid, kunnskap og ferdigheter, eller utvikling av nye arbeidsmetoder eller nye fremgangsmåter for å løse fastsatte arbeidsoppgaver (Shier, 2001).

Den siste grad av engasjement skjer når organisasjonen *forplikter* seg til å jobbe på dette nivået. En slik forpliktelse skjer når organisasjonen lager prosedyrer og fremgangsmåter med utgangspunkt i en politikk som fremmer denne formen for deltakelse.

For hvert nivå og grad av engasjement har modellen et spørsmål som skal bidra til å identifisere hvor en organisasjon kan plassere seg i henhold hvordan de arbeider. En organisasjon eller profesjonell kan imidlertid befinne seg på flere ulike plasser innenfor modellen, alt etter hvem som evaluerer, og hvilke arbeidsoppgaver som blir evaluert.

'Veien til deltakelse' av Shier (2001)			
Nivå av deltakelse	Åpning	Mulighet	Forpliktelse
Nivå 5 Ungdom deler makt og ansvar i beslutningsprosessene	Er du rede til å dele noe av din makt med ungdom?	Foreligger en prosedyre som setter ungdom og voksne i stand til å dele makt og ansvar for beslutningen?	Er det et nedfelt krav at ungdom og voksne deler makt og ansvar for beslutningen?
Nivå 4 Ungdom involveres i beslutningsprosesser	Er du rede til å la ungdom delta i dine beslutningsprosesser?	Foreligger det prosedyrer som tillater ungdom å delta i beslutningsprosesser?	Er det et nedfelt krav at ungdom skal involveres i beslutningsprosesser?
Shier mener at nivå tre av modellen er et minimum for å møte kravene til FN's Barnekonvensjon			
Nivå 3 Ungdoms synspunkt blir vektlagt	Er du rede til å vektlegge unges synspunkter?	Tillater dine beslutningsprosesser deg å vektlegge unges synspunkt?	Er det et nedfelt krav at de unges synspunkt skal vektlegges i beslutningsprosessene?
Nivå 2 Ungdom støttes i å uttrykke sine synspunkt	Er du rede til å støtte unge i å uttrykke sine synspunkt?	Har du et utvalg av idéer og metoder som kan bidra til at unge får uttrykke sine synspunkt?	Er det et nedfelt krav at ungdom skal støttes i å gi uttrykk for sine synspunkt?
Nivå 1 Ungdom blir hørt	Er du rede til å lytte til ungdom?	Arbeider du på en måte som tillater deg å lytte til ungdom?	Er det et nedfelt krav at ungdom skal bli hørt?

(egen oversettelse fra Shier, 2001)

2.1.4 Aktørperspektivet i barnevernets byråkratiske rammer

Barnevernet som organisasjon er byråkratisk. Saksbehandleren i barnevernet kan betegnes som en grasrotbyråkrat, da de har direkte kontakt med klientene (Lipsky, 1980). I tillegg til å ha direkte kontakt med klientene inngår det i definisjonen av en grasrotbyråkrat at de har en viss handlingsfrihet i utøvelsen av sine arbeidsoppgaver (Johansson, 1992). Samtidig er denne handlingsfriheten begrenset, da grasrotbyråkrats oppgave består i å konkretisere og iverksette den offentlige politikken (Eriksen & Terum, 2001). Innenfor teoretiseringen rundt byråkrater spenner forståelsen av hvor stort handlingsrom frontlinjebyråkraten har i fra; å være fullstendig styrt av organisasjonen og dens overordnede, til å se på frontlinjebyråkraten som en innehaver av ressurser som kan brukes når de skal forsvare seg mot organisasjonens krav til byråkratisk oppførsel (Johansson, 1992). I møtet med klienten må frontlinjebyråkraten gjøre individuelle tilpasninger av generelle regler og direktiver. Disse situasjonene er som regel for kompliserte og dynamiske til at man kan handle ut i fra ett sett med formelle regler og instruksjoner. I tillegg

innbefatter ofte arbeidssituasjonen en menneskelig dimensjon som krever en fortolkningsevne som er umulig å gjøre om til koder i regelform (Johansson, 1992). Det er denne menneskelige dimensjonen og bruk av ikke-kodifiserte verdier som gjør rollen som frontlinjebyråkrat utfordrende.

I det saksbehandlere i barnevernet skal beslutte hvilke tiltak som skal settes inn i hjemmet, eller ta en beslutning om å fremme sak om tvangsvedtak tar de stilling til problemer av etisk og moralsk karakter. Ved at de må finne ut hva som skal gjelde som godt i etisk forstand, og riktig i moralsk forstand tar de også stilling til normative spørsmål, og disse er spørsmål som det ofte vil herske uenighet om (Eriksen & Terum, 2001). I behandlingen av disse kontroversielle, normative spørsmålene må saksbehandleren bruke vitenskapelig kunnskap og teoretisk innsikt for at ikke personlige verdier skal danne grunnlaget for beslutningen. Eriksen og Terum (2001) kaller denne fagliggjøringen av normative/politiske spørsmål for *teknokratiske mistak*, i og med at de faglige premissene blir enerådende i overlegningene, og dermed ikke blir holdt opp mot andre standarder og mål i den offentlige beslutningsprosessen (Eriksen & Terum, 2001). Et eksempel på hvordan dette kan arte seg i praksis i saksbehandlerens rolle er i vurderingen av barnevernlovens (1992) formålsbestemmelse om barnets beste. Hva som er barnets beste baserer seg i hovedsak på verdimeslige vurderinger. I Norge i dag er det utallige forskjellige kulturer hvor synet på hva som er en god barndom kan variere med henhold til innhold (Archard & Skivenes, 2009).

Klientrelasjonen er som nevnt ovenfor en essensiell del av frontlinjebyråkrats rolle. En av spørsmålene som dukker opp i den forbindelse er *når anses barnet for å være klient på lik linje som sine foreldre?* I sin redegjørelse av klientkonstruksjoner i det danske barnevernet beskriver Egelund (1997) en situasjon hvor det er foreldrene som danner grunnlaget for klientbilder. Barnas meninger får liten plass i journalnotatene, noe som er i tråd med studier foretatt i Norge (Archard & Skivenes, 2009; Juul, 2004; Sandbæk, 2004). I saker hvor barnevernet har overtatt omsorgen kan barnet imidlertid sies å være en egen klient fra det tidspunktet de plasseres utenfor hjemmet. Fra fylte 15 år, og i enkelte tilfeller tidligere enn det, er de part i egen sak, og i saker om atferdsvansker er de alltid part, og dermed også klienter. Klientkonstruksjoner dannes med bakgrunn i en krevende arbeidssituasjon (Egelund, 1997). Det er ikke mulig for en byråkratisk organisasjon å ivareta «hele mennesket», så løsningen blir å «forvandle» den til en form som passer organisasjonen (Johansson, 1992). Denne «forvandlingen» består i å forenkle klientene

for å gjøre saken håndterbar, samtidig som man fokuserer på de karakteristikkene som faller innenfor organisasjonens spesialisering. Konstruksjonen av klienter fører til at saksbehandleren plasserer klienten i en av de administrative kategoriene som er forutsatt av organisasjonen. Dette får videre konsekvenser for klientrelasjonen, i form av blant annet redusert individuell tilpasning og rigide og fastlåste relasjoner (Johansson, 1992).

Ett annet aspekt ved klientrelasjonen er maktfordelingen mellom frontlinjebyråkrat og klienten. Max Weber (2000) anerkjente allerede i begynnelsen av 1920-årene byråkratiets dominerende maktstilling. Nye velferdsparadigmer og kritisk velferdsforskning har imidlertid ført til at man har fått en ny tilnærming til brukerne av offentlige tjenester (Dahle & Thorsen, 2004). Man ønsker å komme bort fra forestillinger av passive mottakere, og plassering av de inn i endimensjonale kategorier. Brukerne skal ikke bare bli sett på som ofre, men også som mennesker i besittelse av ressurser (Dahle & Thorsen, 2004). En slik tilnærming innebærer at frontlinjebyråkratene må se på brukerne som aktører, enten de er barn eller voksne. Archard (2007) har tatt i bruk begrepet 'endorsement constraint' som et argument for å se på barn som aktører. Dette begrepet stammer fra politisk filosofi, og er basert på en idè om at en relasjon eller aktivitet må være bekreftet 'innenfra' for at en person skal kunne vurdere det som verdifullt. Med andre ord vil ikke en persons liv bli bedre ved at det styres av utvendige faktorer bygd på verdier som denne personen ikke selv støtter og tror på. Selv om denne teorien tar utgangspunkt i en stats styring av dens borgere, og dermed gjelder voksne, er den likevel relevant i diskusjonen om avveininger rundt barns deltakelse og behov for beskyttelse. Spesielt når det er staten som er ansvarlig for å tilby denne beskyttelsen, som er tilfellet i saker etter barnevernloven. Selv om de handlingsalternativer som baserer seg på barns meninger kan vurderes av den voksne som å være potensielt negativt for dem, vil likevel det å tvinge de til å gjøre det du tror er best ikke nødvendigvis være det beste for barnet. Barn og unge har i de fleste tilfeller meninger på lik linje med voksne, og det å tvinge dem til å handle på tvers av disse meningene kan i mange tilfeller virke mot sin hensikt (Archard, 2007). Hvorvidt de byråkratiske rammene barnevernet opererer innenfor klarer å legge til rette for barns rett til å opptre som egne aktører kan dermed tenkes å ha betydning for deres utvikling av egenverd.

2.2 Salutogenese

Aaron Antonovsky (1979, 1987) utviklet den salutogene helsemodellen som et alternativ til den tradisjonelle biomedisinske tilnærmingen, og baserte den på et sentralt spørsmål: Hva skaper helse? Det spesielle med Antonovskys sin tilnærming er at den tar utgangspunkt i å identifisere hva som styrker helse og velvære, framfor å identifisere symptom og årsaker til sykdomsutvikling. Innenfor salutogenese tolkes helsebegrepet bredt og innbefatter faktorer som kan knyttes til helse og velvære på et fysisk, psykisk og sosialt nivå (Langeland, 2011). Nettopp på grunn av at helse knyttes til flere nivåer har modellen en høy integreringsverdi, og kan brukes tverrfaglig, som et rammeverk for å organisere og illustrere komplekse forhold knyttet til helse (Bengel et al., 1999).

Antonovsky (1979) ønsket at man skulle ta en annen retning i søken etter hva som skaper helse. Istedet for å se på helse som en dikotomi, der man er enten frisk eller syk, blir helse forstått som et kontinuum med helse-uhelse i de ulike polene av kontinuumet. Alle mennesker befinner seg en plass langs denne aksen. Spørsmålet blir dermed ikke hvorvidt man er syk eller frisk, men hvor nærme, eller hvor langt unna man befinner seg de forskjellige polene. Overordnet mål innenfor salutogen tenkning vil dermed være å identifisere hva som gjør at mennesker kan bevege seg nærmere den delen av kontinuumet som representerer god helse (Langeland, Wahl, Kristoffersen, & Hanestad, 2007). I tillegg til det kontinuum som representerer helse vil man ha andre forhold og dimensjoner som også kan sees på som kontinuum, som korrelerer med helse-uhelse kontinuumet; for eksempel velvære-ubehag (Bengel et al., 1999). Det helhetlige synet på helse fører til at mennesket forstås som et åpent system som interagerer med miljøet sitt på en aktiv måte. En slik måte å se mennesket på relatert til helse fører til at det er ikke bare nødvendig, men også mer hensiktsmessig å ha et fokus på personen og dens historie, framfor diagnoser (Langeland et al., 2007). I det følgende vil det redegjøres for de mest sentrale begrepene; opplevelse av sammenheng og generelle motstandsressurser, og Antonovskys syn på stress og spenning i relasjon til helse.

2.2.1 Opplevelse av sammenheng

Sentralt i den salutogene tilnærmingen finner vi begrepet sense of coherence, her oversatt med opplevelse av sammenheng (OAS). Opplevelse av sammenheng er en psykologisk faktor, som

baserer seg på et individs kognitive og emosjonelle tilnærming til livet (Bengel et al., 1999). Opplevelse av sammenheng er på denne måten bestemmende for hvor på helse-kontinuumet et individ er, da det reflekterer ens helsetilstand, samtidig som det sier noe om ens evne til å bevege seg mot den sunne delen i møte med stress. Antonovsky definerte OAS på følgende måte:

«Opplevelsen av sammenheng er en global innstilling, som uttrykker i hvilken grad et individ har en gjennomgående, stabil men også dynamisk følelse av tillit til at(1) de stimuli som stammer fra ens indre eller ytre omgivelser, er strukturerte, forutsigbare og forståelige; (2) ressurser er tilgjengelige slik at en kan møte kravene som disse stimuliene stiller; og (3) disse kravene er utfordrende, verdt investering og engasjement. (Antonovsky, 1987 s 37)

Adjektivet 'dynamisk' viser til at den tilnærmingen til livet, som han i definisjonen beskriver som en global innstilling, til enhver tid møter på og påvirkes av nye livserfaringer. Til gjengjeld påvirker OAS hvilke livserfaringer vi gjør oss. I form av denne gjensidige påvirkningen bekreftes OAS gjennom erfaringene vi gjør oss, og OAS blir på denne måten stabil og utholdende. På tross av det, må det ikke misforståes som et personlighetstrekk (Bengel et al., 1999). Antonovsky mente opprinnelig at OAS utvikler seg kontinuerlig fram til en person er 30 år gammel. Fra 30 års alderen vil OAS være mer eller mindre fast, noe som indikerer en foranderlig og svingende OAS i årene fram til man når 30. Forskning som har tatt for seg ungdom og OAS indikerer imidlertid at en «ung» OAS kan bidra til mestring av stress mye på samme måte som en voksen OAS (Torsheim, Aarøe, & Wold, 2001) samtidig som mye tyder på at opplevelser i barne- og ungdomsalderen har en betydning for formingen av OAS (Sagy & Antonovsky, 1996). Dersom livserfaringene er preget av stabilitet, deltakelse i forming av beslutninger og en balanse av opplevelsen av stimuli som verken overbelastende eller understimulerende, vil det føre til at man ser verden som mer sammenhengende og forutsigbar (H. Antonovsky & Sagy, 2001).

For å gi en bedre forståelse av hva opplevelse av sammenheng er brukte Antonovsky en metafor som moderate kritikere av biomedisinsk tilnærming lanserte for å illustrere hvordan vestlig medisinsk behandling fungerte. Det ble beskrevet som velorganiserte, heroiske og teknologisk avanserte forsøk på å redde druknende mennesker opp fra en elv. Det kritikerne mente var at ingen av de som reddet de druknende menneskene spurte seg selv hva som skjedde lenger opp i strømmen, rundt neste krumning, eller hvem det var som drev å dyttet alle disse menneskene ned

i elven. For å beskrive den filosofiske grunnantagelsen i salutogenese lanserte dermed Antonovsky metaforen om livets elv. Her er det ingen som som kan gå i sikkerhet på bredden, da alle befinner seg ut i elven. Elven er full av farlige stryk, forurensing, og punkt hvor den deler seg, men også områder der det er rolig. Det viktige, salutogene spørsmålet er å finne ut hva som gjør at en person klarer å svømme bra, uansett hvor en er i livets elv. Svaret er at det er i vidt omfang OAS som er avgjørende for ens svømmeferdigheter (Antonovsky, 1987).

Antonovsky operasjonaliserte begrepet ved at han gjennomførte en rekke ustrukturerte livsverden-intervju med 51 personer som hadde opplevd et alvorlig traume. Etter å ha identifisert to grupper som befant seg i forskjellig retning på kontinuumet av helse, fant han tre komponenter som var tilstede i mye større grad hos de med høy OAS, enn de med lav OAS. Disse kjernekomponentene er *begripelighet*, *håndterbarhet* og *meningsfullhet* (Antonovsky, 1987).

Begripelighet handler om i hvilken grad man opplever de stimuli man konfronteres med enten fra indre eller ytre omgivelser er kognitivt forståelige, ordnet, sammenhengende, strukturert og tydelig. Det motsatte vil være å oppleve stimuli som kaotisk, uordnet, tilfeldig og uforklarlig. Begripelighet påvirker også forventninger til hvordan fremtidige stimuli vil fremstå. Dersom individet opplever verden som forståelig vil mye av det som skal skje framover være forutsigbart, og dersom det kommer som en overraskelse vil det kunne plasseres i en sammenheng og forklares (Antonovsky, 1987).

Håndterbarhet innebærer at individer opplever selv at de har ressurser tilgjengelig til å klare de krav man blir stilt ovenfor av de stimuli man til enhver tid blir bombardert med (Antonovsky, 1987). Det er en kognitiv evne, der man vurderer de indre og ytre ressursene en har til disposisjon, og om de er tilstrekkelig til å takle forventningene en selv og ens omgivelser legger opp til. Videre gjenspeiler håndterbarhet ens evne til å finne måter å løse problemer (Langeland, 2011). Mennesker som har en høy grad av håndterbarhet har i mindre grad en opplevelse av å føle seg urettferdig behandlet, eller som et offer for spesielle omstendigheter. De håndterer uheldige ting som skjer i ens liv, og blir ikke fiksert på det som er negativt (Antonovsky, 1987).

Komponenten mening ble identifisert som begrepet OAS` s motivasjonselement. Det beskrives som i hvilken grad et individ finner det følelsemessig meningsfullt å investere energi, engasjement og forpliktelse i møte med krav og problemer. Et utgangspunkt hvor man har en høy

grad av mening fører til at man angriper krav og problemer som utfordringer man gleder seg over, istedet for byrder man heller ville vært foruten (Antonovsky, 1987). Antonovsky anså mening til å være den viktigste komponenten i OAS, da en høy opplevelse av mening bidrar til at en situasjon fremstår som mer begripelig og håndterbar. Uten en opplevelse av mening, og uten positive forventninger til livet, vil den samlede OAS være svak, på tross av de andre to komponentenes tilstedeværelse. Områder som ansees som avgjørende for å kunne skape og opprettholde mening over tid er følelser, sosiale relasjoner, hovedaktiviteter (som for eksempel sport, utdanning eller arbeid) og eksistensielle spørsmål (Langeland, 2011).

2.2.2 Generelle mestringsressurser

Innenfor teorien om salutogenese har man søkt å identifisere faktorer som underbygger mestring i krevende situasjoner. Disse faktorene ble i utgangspunktet gjenkjent i epidemiologiske studier ved at de korrelerte med grad av helse (Bengel et al., 1999). På grunn av at samspillet mellom mennesker og deres omgivelser er i stadig forandring, er det umulig å kunne gi en fullendt liste over alle mulige mestringsressurser (Langeland, 2011). De faktorene som man ser har en påvirkning på helse er relatert til individuelle faktorer, som intelligens, robusthet, o.l. og kollektive faktorer som sosial støtte, kulturell stabilitet osv. Som et kriterium for hva man kan forstå som mestringsressurser beskriver Antonovsky (1979) «enhver karakteristikk av personen, gruppen eller omgivelsene som kan fremme effektiv mestring av spenning». Sammenlignet med resiliensperspektivet vil begrepet 'beskyttelsesfaktorer' (Rutter, 1985) tilsvare de generelle mestringsressursene i det salutogene perspektivet.

Generelle mestringsressurser gjør oss i stand til å danne oss meningsfulle og sammenhengende livserfaringer som bidrar til utviklingen av OAS (Antonovsky, 1987). Dersom man har tilgang på, og bruker mestringsressurser, vil de bidra til å skape livsopplevelser som karakteriseres av en indre sammenheng, medbestemmelse og en balanse mellom under-og overbelastning (Antonovsky, 1987). På denne måten ser vi et samspill mellom OAS og de generelle mestringsressursene. For en person med høy OAS vil det være mye enklere å velge en passende mestringsstrategi i forhold til de stressorene som blir oppfattet enn for en med lav OAS. Personer med lav OAS reagerer sterkere, og på en mer rigid måte, i og med at de føler at de ikke har like mange mestringsressurser som en med høy OAS. Antonovsky (1987) mente at på samme måte som bruk av mestringsressurser fører til bedre helse, vil mangel på generelle mestringsressurser,

med benevnelsen mestringsunderskudd, øke sannsynligheten for at ens livsopplevelser fremmer en svak OAS. Livsopplevelser som er preget av mestringsunderskudd forstås som stressfaktorer, og kjennetegnes ved at de oppleves som inkonsistent, under- eller overbelastende og at de utelukker muligheten til å delta i beslutningstaking. På hvilken måte man anser stress og spenning til å påvirke individet er et viktig aspekt ved salutogenese som vil bli beskrevet nedenfor.

Sosial støtte er anerkjent som en viktig ressurs i møte med motgang. Gjennom omfattende forskning har sosial støtte vist seg å ha en positiv virkning på helse og velvære (Cohen & Wills, 1985). Denne positive invirkningen kan forklares gjennom to prosesser, der den ene prosessen henspeiler til en buffereffekt i møte med stress, og den andre henspeiler til den effekt sosial støtte har for et individ når stress ikke er en faktor. Et eksempel på sistnevnte er den generelle effekt et individ får når de er en del av et sosialt nettverk som tilbyr regelmessige positive erfaringer, og en stabil og belønnet sosial rolle. En slik tilhørighet gir også positive følelsesmessige konsekvenser, i form av økt selvværd, og følelse av forutsigbarhet og stabilitet (Cohen & Wills, 1985). For individer som har sosial støtte i form av nære bånd til andre og en opplevelse av at en eller flere bryr seg om dem, vil spenning være lettere å løse før det utvikler seg til stress, enn for individer som mangler slike kvaliteter i relasjonene sine (Langeland, 2011).

2.2.3 Spenning og stress

Kjernen i den salutogeniske tenkning bygger på den grunnleggende filosofiske antagelsen at den menneskelige organisme befinner seg i en tilstand av heterostatisk ubalanse (A. Antonovsky, 1987). Spenning oppstår når et individ ikke vet hvordan det skal respondere i en gitt situasjon, og ifølge Antonovsky er livet fylt med stimuli vi ikke har en automatisk, adekvat respons på. Tradisjonelt defineres stressorer utifra dens effekt på individet, og det er dermed umulig å predikere. Antonovsky definerte stress som «... et krav fremmet av interne eller eksterne miljø i en organisme som setter dens homeostase ute av balanse, hvor en gjenopprettelse av denne balansen avhenger av en ikke-automatisk og ikke lett tilgjengelig energikrevende handling.» (s 29, Antonovsky i Bengel et al., 1999). Han la dermed tilrette for en tolkning av stressorer som ikke nødvendigvis negative, men også som nøytrale eller til og med helsefremmende.

Antonovsky (1987) anså derfor spenning og stressorer for å være en naturlig del av livet. Måten man møter disse stressorene på er bestemmende for hvor man kan plassere seg langs helsekontinuumet. Innenfor patogen tenkning og i følge risikofaktor-modellen anses stressorer utelukkende for å være noe negativt. En salutogen tilnærming tilbyr en alternativ tilnærming i form av at man istedet for å se på stressorer som noe negativt og ødeleggende ser på de som noe som kan føre til vekst og utvikling. Stressorer anses ikke til å være objektive realiteter, men noe et individ erfarer. I en barneverninstitusjon vil en salutogen tilnærming innebære at man tilrettelegger for livserfaringer og bruk av motstandsressurser, med målsetning om at ungdommen skal gjøre seg erfaringer der de takler spenning.

For Antonovsky var organismens hovedoppgave å mestre de forskjellige nivå av stress og spenning. I møte med stressorer kan OAS virke som en stressmoderator. Personer med ulik plassering på helsekontinuumet vil dermed oppleve stressorer ulikt. For personer med en høy OAS vil selv potensielt truende stressorer føles håndterbare, da de har, som det fremgår av definisjonen, en fundamental tillit til at situasjonen vil løse seg til slutt. En høy OAS vil også bidra til regulering av følelser i truende situasjoner, og tillate passende og rettlede følelser til å styre handlingene. Denne reguleringen vil ikke være tilstede hos personer med lav OAS, og handlingene vil istedet bli styrt av diffuse følelser (Bengel et al., 1999). Dersom mestringsstrategiene en tar i bruk virker, og stressnivået senker seg har den en helsepromoterende effekt, eller i minste fall bidrar til en opprettholdelse av god helse. Dersom de valgte mestringsstrategiene oppleves som mislykket vil situasjonen oppleves som en subjektiv eller objektiv byrde for personen. Reaksjonen som oppstår på bakgrunn av denne situasjonen vil da gå over til å oppleves som den typen stressfaktorer beskrevet ovenfor som mestringsunderskudd (Bengel et al., 1999).

2.2.4 Salutogen tilnærming i barnevernarbeid

Taylor (2003) har brukt salutogenese som teoretisk rammeverk i et forskningsstudie der barnevernbarns helse og velvære var tema. Formålet med forskningen var å vise nytteverdien salutogenese kan ha som teoretisk rammeverk i barnevernarbeid. Ved å foreta et litteraturstudie av forskning knyttet opp til begrepet «failure to thrive» (FTT) ble salutogenese brukt som teoretisk rammeverk for å knytte sammen og skape en forståelse av de mange forskjellige faktorene som spiller inn når FTT oppstår. Teoretiske rammeverk kan bidra til å belyse faktorer

som tidligere ble ansett som ubetydelig, i tillegg til at de tilbyr struktur og sammenheng til forskning og andre analytiske funn (Julie S. Taylor, 2003). Hvorfor salutogenese egner seg som teoretisk rammeverk innenfor barnevern er begrunnet i Taylors forskning ut i fra fire punkter:

- Salutogenese fokuserer på faktorer som bidrar til å oppnå bedre helse og velvære. Det anses som mer hensiktsmessig med et slikt fokus enn den dominerende patogeniske modellen som brukes innenfor det meste av litteratur som har barns helse og velvære som tema. Grunnen til det er at man i stedet for å identifisere risikofaktorer stiller spørsmålet; hva er beskyttende? På denne måten kan man jobbe med å styrke de beskyttende faktorene.
- Bruk av generelle motstandsressurser bidrar til at et individ kan bevege seg mot den delen som representerer god helse på helse-kontinuet. Disse generelle motstandsressursene befinner seg som beskrevet tidligere både på et individnivå, og et samfunnsnivå. Ved å tenke på barnevern og de instansene som jobber for økt velvære og bedre helse hos barnet som generelle motstandsressurser vil det sørge for at administreringen mellom disse instansene vil være lettere å samkjøre, ved at det er en felles tilnærming.
- Antonovsky mente at spesialiseringen innenfor helse førte til at synet på mennesket som en helhet forsvant, grunnet et ensidig fokus på sitt eget spesialiseringsfelt. I salutogenese er et helhetlig bilde av mennesket nødvendig for å kunne hjelpe individet å oppnå en bedre helse. Taylor (2003) mener at et teoretisk rammeverk som fremhever samarbeid og kommunikasjon mellom profesjonelle som jobber for barn er viktig.
- Salutogenese har en vid tilnærming til hva som kan virke stressende på barn. Ved å inkludere den påvirkning den sosiale og kulturelle omverden har på barnet eller foreldrene unngår man å vektlegge individuell skyldfordeling. Salutogenese tar hensyn til det sammenvevde nettet av ulike faktorer som er sentrale i barnevern.

På tross av at Taylors (2003) studie tar for seg barnevern i en utredningsfase, vil den samme argumentasjonen for bruk av salutogenese som teoretisk rammeverk gjelde for ungdom som bor på institusjon. Det ble tidligere nevnt at salutogenese egner seg for bruk innenfor flere fagfelt på grunn av en forståelse av helse som å innbefatter helse på et psykisk, fysisk og sosialt nivå. Innenfor flere områder av sykepleiefaget har salutogenese vist seg å være anvendbar og

hensiktsmessig, blant annet i form av et mer helhetlig syn på pasienten, fokus på ressurser og bedringsprosesser, og deltakelse (England & Artinian, 1996; Langeland et al., 2007; Sullivan, 1989). I Sullivan (1989) sin analyse og evaluering av salutogenese og dens tilpasning til sykepleiefaget konkluderes det med at teorien om salutogenese er tydelig, forståelig, logisk kongruent, og til å være sosialt anvendbar og relevant. I hennes studie beskrives helsearbeidere som potensielle generaliserte og spesifikke motstandsressurser, i form av at de kan bidra med å strukturere livserfaringer på en sårn måte at OAS blir styrket. Dersom man drar paralleller til barnevernarbeid, vil sosialarbeidere kunne virke som motstandsressurser for ungdom de arbeider med. Dette gjelder både saksbehandlere, miljøterapeuter, og andre som har en støtterolle i ungdommens offentlige nettverk. England og Artinian (1996) har i sin studie sett på hvilken betydning en salutogen tilnærming vil ha for den psykososiale siden av sykepleie. Salutogen psykososial sykepleie består av sykepleierens bruk av seg selv i relasjon med pasienten. Viktige elementer i relasjonen er sykepleierens evne til å forholde seg til pasienten, perseptuell presisjon, mellommenneskelig kompetanse og trygghet på seg selv (England & Artinian, 1996). Arbeid med ungdom som bor på institusjon fordrer tilnærming av en psykososial art (Havnen, Breivik, Stormark, & Jakobsen, 2010; Kjelsberg & Nygren, 2004), noe som vil gjøre denne typen kunnskap overførbart til det miljøterapeutiske arbeidet i institusjonene og til klientrelasjonen i barneverntjenesten.

Kort oppsummert om premissene for Antonovskys teori kan man si at de fører med seg et behov for å skape ett miljø der barn og unge har tilgang på ressurser for at de skal kunne utvikle en sterk opplevelse av sammenheng. Videre er det viktig at de har opplevelser som er forståelige, framfor kaotiske, og at det er en balanse mellom overbelastning og underbelastning (Bengel et al., 1999). I arbeid der man møter barn og unge med behov for oppfølging vil denne tilnærmingen sannsynligvis være godt egnet som et overordnet perspektiv eller rettesnor.

2.3 Relevant forskning

I forbindelse med søk etter relevant forskning ble det ikke funnet noen forskningsprosjekter som tidligere har tatt for seg temaet opplevelse av sammenheng blant ungdom som bor på barneverninstitusjoner. Forskingen som vurderes som relevant i forbindelse med denne studien er derfor forskning som kan knyttes opp mot barneverninstitusjoner og salutogenese hver for seg.

Barnevernet har den senere tid hatt en betydelig forskningsevaluering på bestilling fra barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) med den hensikt å undersøke hvorvidt målet med barnevernsreformen fra 2004 er nådd. En viktig målsetning med barnevernsreformen fra 2004 var en dreining fra bruk av institusjoner til bruk av hjemmebaserte tiltak og fosterhjem i større grad. Årsaken til en slik dreining var dels faglig, dels økonomisk. De faglige begrunnelsene var basert på forskningsresultat som viste at plassering i institusjon hadde negative utfall for de som hadde vært plassert, mens de økonomiske begrunnelsene munnet ut fra et behov om å få kontroll med kostnadsutviklingen. Som en konsekvens foregår det nå en nedbygging av institusjonstilbudet (Backe-Hansen et al., 2011).

To prosjekter blir presentert med den hensikt å gi et bilde på institusjonstilbudets status. Backe-Hansen, Bakketeig, Gautun og Grønningsæter (2011) har gjennomført en evaluering av institusjonstilbudet. I evalueringen ble det brukt fem ulike datakilder, som resulterte i den mest omfattende evalueringen av et institusjonstilbud som er gjort i nyere tid. Hovedproblemstillingen var å fremskaffe kunnskap om hvorvidt statens ansvarsovertakelse har sikret et tilstrekkelig differensiert tilbud med høy faglig kvalitet i alle regioner. Denne problemstillingen ble belyst fra tre ulike innfallsvinkler; kvaliteten på institusjonstilbudet, økonomisk utvikling knyttet til institusjonstilbud, og samhandling knyttet til barn og unge i institusjoner. Backe- Hansen et al. (2011) fant at dreiningen med henhold til nedbygging av institusjonstilbudet har ført til at tenkningen rundt barnevernistitusjoner i dag kan deles inn i to analytiske dimensjoner. Den ene dimensjonen dreier seg om synet på plassering av barn og unge i institusjon som en «siste utvei». Den andre dimensjonen dreier seg om økonomiens betydning, i form av at økonomiske hensyn har fått en økt betydning i dokumentasjonen knyttet til plassering av barn og unge utenfor hjemmet. Konklusjonen på den overordnede problemstillingen viste at det ikke var et godt nok differensiert tilbud til ungdom som bor i institusjoner. Av to årsaker var det vanskelig å komme med noen konklusjon om hvorvidt tilbudene holder høy faglig kvalitet. Den ene årsaken var at resultatene varierte ut i fra operasjonaliseringen av kvalitet. I tillegg var det vanskelig å konkludere med noe på grunn av at fagteamansatte (Bufetat) og lederne for institusjonene ga ulike svar som var vanskelig å forklare.

Konklusjonen om at tilbudet ikke er differensiert nok viser til at på tross av at man har satt i verk systematiske tiltak for å differensiere tilbudet, ser det ikke ut til at disse tiltakene er

tilstrekkelige. Differensiering gjenspeiler matching mellom ungdommens behov, og tilbudet han/hun får. En konsekvens av at denne matchingen ikke er bra nok i dag ser vi blant annet i form av at institusjonslederne rapporterer om flere eksempler på utilsiktede forløp av plasseringer (Backe-Hansen et al., 2011). I en brukerundersøkelse om private og statlige barneverntiltak fra 2011 (Rambøll) svarte ungdom som bor på institusjon i et eget kommentarfelt at de opplevde det som negativt at de hadde flyttet så mange ganger mens de var under barnevernets omsorg. Utilsiktede forløp av plasseringer kan skje som et resultat av at problembelastningen hos en ungdom som blir plassert ikke passer inn i institusjonens målgruppe. En manglende differensiering kan dermed bidra til et høyere antall utilsiktede flyttinger. Mens halvparten av de som er på institusjon er plassert med bakgrunn i egen atferd eller rus, er det behov for mer kunnskap om den andre halvparten; de som er på institusjon av andre årsaker enn av egen atferd eller rusmisbruk (Backe-Hansen et al., 2011). Samtidig påpekes det i rapporten at uansett hvor differensiert tilbudet er vil alltid noen falle utenfor kategoriene. Differensiering av institusjonstilbudet kan dermed ikke sies å være en helhetlig løsning. Backe-Hansen et al. (2011) foreslår imidlertid som et annet tiltak å se på omsorgstilbudet til barnevernet som en helhet. Vridningen bort fra institusjonsplasseringer har nå gått så langt at det er ustabilitet både i institusjoner og fosterhjem. En ytterligere nedbygging kan føre til enda flere utilsiktede flyttinger fra fosterhjemmene når barn eller unge som i utgangspunktet kunne hatt nytte av å bo på institusjon en kort periode blir plassert i fosterhjem på grunn av få institusjonsplasser (Backe-Hansen et al., 2011). Ved å satse på *gode* institusjonstilbud kan derimot institusjon etterhvert gå fra å bli ansett for å være siste utvei til å bli et ønsket tiltak for de som trenger det.

På tross av manglende konklusjon om hvorvidt kvaliteten på institusjonene holder mål kommer Backe-Hansen et al (2011) med anbefaling om områder som bør prioriteres framover. Det ønskes blant annet mer kunnskap knyttet til hvordan barn og unge involveres i sin egen situasjon når de er på institusjon. Brukerundersøkelsen foretatt i 2011 av Rambøll er den første brukerundersøkelsen gjennomført blant barn og unge under tiltak fra barnevernet og er et skritt i riktig retning når det gjelder å få tak i nettopp denne kunnskapen. Formålet med undersøkelsen var å gi kunnskap om:

- Hvordan barn og unge i ulike statlige og private barnevernstiltak opplever å bli møtt og kommunisert med.

- I hvilken grad de opplever å ha riktig innflytelse på egen behandling/situasjon.
- Barn og unges opplevelse av kvalitet i behandlingen.
- Om den enkelte opplever en positiv utvikling i forhold til skole, familie og fritidsaktiviteter.
- Hvilke faktorer barn og unge selv anser har betydning for at det skal skje en positiv utvikling i deres liv.

De mest relevante resultatene vil bli gjengitt her. I den delen som tar for seg medvirkning viser tallene at de som bor på institusjon i mye mindre grad opplever seg selv som aktører enn de som bor i fosterhjem. Ved å velge mellom fire svaralternativ på en skala fra helt enig til helt uenig var 40% helt enig i at de deltar i å bestemme hva de skal ha hjelp til. 30 % var helt enig i at de fikk bestemme over hverdagen sin og ting som handler om dem selv. Når det gjelder bestemmelse av regler i institusjonen var bare 10% helt enig i at de får være med å bestemme.

Et moment brukerundersøkelsen (Rambøll, 2011) tar for seg etter at barn og unge selv ble bedt om å komme med innspill i forkant av undersøkelsen, er kontakten med saksbehandler i den kommunale barneverntjenesten. Kontakt med vedkommende ble understreket av ungdommene som betydningsfull. Hovedfunnene i denne delen av undersøkelsen tyder på at saksbehandleren er lite tilgjengelig. Mens 45 % bekreftet påstanden om at det var lett å komme i kontakt med sakbehandleren avkreftet 46% den samme hypotesen. Samtidig opplever mange av de som bor i institusjon å ha lite innsyn i rapporter som er skrevet om dem, og ikke å delta i utarbeiding av tiltaksplanen. 41 % av ungdommene som svarte i undersøkelsen opplever seg selv som deltakere i utarbeiding av tiltaksplan, mens 44 % avkrefter påstanden om å være deltakende. Rambøll (2011) peker i sin oppsummering av resultatene på at det å ha en tilgjengelig saksbehandler og å kunne delta i utarbeiding eller omsorgsplan handler om rettigheter etter barnevernloven, og at svarprosenten på påstandene knyttet til disse problemstillingene burde være 100% helt enig. Et slikt resultat er nedslående med tanke på at tallene indikerer at barna og de unge i liten grad medvirker i å definere hva problemet deres gjelder eller får være med å velge mellom ulike former for hjelp (Rambøll, 2011). Backe-Hansen et al (2011) mener brukerundersøkelser ikke er et godt nok grunnlag til å redegjøre for hvordan situasjonen er i dag på dette området, men det gir noen indikasjoner på hva som er bra og ikke så bra. Det andre området de mener det bør

gjøres en systematisk innsats på er beboernes trygghet. En slik trygghet kan sikres gjennom å blant annet sørge for at rettighetene respekteres og blir ivaretatt.

Torsheim, Aarøe og Wold (2001) har undersøkt OAS sin rolle i unges mestring av skolerelatert stress. Skolerelatert stress kategoriseres av forskerne som en type stress knyttet til normative krav som alle unge opplever underveis i utviklingen. Ved hjelp av et kvantitativt studie med et utvalg på 5026 norske ungdommer i tre ulike aldersgrupper, henholdsvis 11, 13 og 15 år, har de undersøkt tre ulike måter OAS kan virke inn på mestring av skolerelatert stress. Det som gjør Torsheim et al (2001) sin studie relevant er at de har undersøkt stress og helseplager som den generelle ungdomspopulasjonen er eksponert for underveis i sosialiseringprosessen med å bli voksen. Deres resultat kan være relevant i tolkningen av hvordan ungdommer på institusjon sin OAS virker i møte med stress og helseplager. De tre måtene OAS antas å virke inn på skolerelatert stress ble undersøkt ved hjelp av tre ulike hypoteser:

1. En høy OAS vil påvirke bedømmelsen av skolerelatert stress på en måte som gjør at det ikke oppleves belastende.
2. En høy OAS demper påvirkningen skolerelatert stress har på subjektive helseplager.
3. En høy OAS vil føre til at man i mindre grad har en subjektiv opplevelse av helseplager.

Årsaken til at man ønsket å undersøke OAS i relasjon til skolerelatert stress kom fra to ulike hold; for det første tok man utgangspunkt i faglitteratur som indikerer at mange skoleelever og studenter opplever skolekrav som stressende. For det andre var det fremkommet funn som viste at forskjeller i hvorvidt man opplever skolekrav som stressende kan bidra til å predikere forskjeller i rapporterte psykologiske og fysiske plager. Faktorer som kan motvirke bedømmelsen av skolekrav som stressende, eller som kan bidra til å dempe påvirkningen stressorer har på en persons helse er derfor viktig kunnskap i utviklingen av forebyggende tiltak. Funnene knyttet til den første hypotesen viste moderat til sterk relasjon mellom OAS og skolerelatert stress i alle tre aldersgrupper. Et overraskende funn var at påvirkningen en høy OAS hadde på bedømmelsen av skolerelatert stress så ut til å bli svakere i den eldste aldersgruppen. En mulig årsak som ble nevnt var kontekstuelle faktorer, først og fremst i form av økende krav til akademisk ytelse. Større krav til ytelse kan øke bedømmelsen av skolekrav som stressende, uavhengig av OAS. Dette kan bety at OAS sin innvirkning på bedømmelse av stressorer blir

mindre når kontekstuelle faktorer dominerer. På spørsmålet om OAS demper påvirkningen skolerelatert stress har på subjektive helseplager fant man i utgangspunktet at elever med en høy OAS hadde mindre helseplager knyttet til skolerelatert stress. Metodologiske faktorer viste imidlertid at OAS ikke hadde noen direkte dempende virkning på disse helseplagene, da interaksjonseffekten viste seg å være marginal. Torsheim et al (2001) tilskrev dette funnet til generaliteten hos OAS-begrepet. Han mener at selv om globale forventninger til at man kan takle stressorer knyttet til et område kan bidra til å moderere stresseffekten, kan spesifikke evner knyttet til dette området være mer instrumentelle, og dermed virke mer direkte på modereringen av stresseffekten. Et eksempel på en spesifikk evne som kan bidra til å dempe skolerelatert stress er det å være flink i matte, og lignende. Torsheim et al (2001) setter ikke begrepet OAS i sammenheng med mestringsressurser. Langeland (2012) sier at jo høyere grad av personlige og kollektive mestringsressurser en har tilgjengelig og kan anvende, jo bedre OAS og høyere grad av helse vil en oppleve. Dersom Torsheim et al (2001) hadde inkludert samspillet mellom mestringsressurser og OAS kunne tolkningen av dette funnet vært noe annerledes. I undersøkelsen av OAS i relasjon til helseplager fant man at OAS kan ha en direkte effekt på subjektive helseplager, mens de indirekte og interaktive virkningene funnet i studien var marginale. At OAS ser ut til å ha en slik hovedeffekt på helseplager kan tolkes på ulike måter. En forklaring som er i tråd med salutogenese er at mennesker med høy OAS bruker mer effektive mestringsstrategier, og alltid vil bevege seg fra en tilstand av spenning til en tilstand av ikke-spenning.

Et relativt nytt norsk prosjekt som har sett på OAS blant ungdom er Moksnes, Espnes og Lillefjells (2011) studie av relasjonen mellom OAS og emosjonell helse hos ungdom. Her så man, i likhet med Torsheim, Aarøe et al (2001) at ungdom som hadde høy OAS hadde lavere skår på tilstanden depresjon. De fant også kjønnsforskjeller i OAS, som viste at guttene i alle alderstrinn hadde høyere OAS enn jentene. Guttene skårte følgelig lavere på tilstanden depresjon. At det er såpass høy korrelasjon mellom OAS og målinger av mental helse har ført til at mange stiller spørsmål ved om OAS ikke bare er en ny dimensjon av mental helse (Bengel et al., 1999), og at målinger av OAS delvis reflekterer i hvor stor grad affektivitet og affektive lidelser er tilstede. Torsheim et al (2001) mener imidlertid at dette ikke er negativt, da målinger som viser i hvor stor grad affektivitet og affektive lidelser ikke er tilstede også kan tolkes som

målingen av emosjonell stabilitet. Slik blir assosiasjonene mellom disse to sett på som en validering av OAS som en viktig komponent i mestring av stress.

3.0 METODE

Spørsmålet om hvordan vi på best mulig måte kan skaffe oss kunnskap om verden kan besvares forskjellig, avhengig av hva man tror virkeligheten består av. Innenfor vitenskapelig filosofisk tenkning kan man trekke en skillelinje mellom to forskjellige hovedtilnærminger; den naturvitenskapelige, og den meningsfortolkende/humanistiske tilnærming. I samfunnsvitenskapelig metode i dag finner man hovedsaklig to ulike tilnærminger; den ene basert på innflytelse fra naturvitenskapen og søken etter objektiv kunnskap, den andre ser virkeligheten som et produkt av subjektive konstruksjoner. Disse to forståelsene er henholdsvis knyttet til paradigmen positivisme (postpositivisme) og konstruktivisme. I tråd med det Shek, Tang et al. (2005) mener er et viktig kvalitetskriterie på kvalitative studier vil det i det følgende redegjøres for det filosofiske synet som ligger i grunn av studien.

I følge Hatch (2002) er det nødvendig å kjenne til sine epistemologiske og ontologiske standpunkt i det man skal foreta metodevalg. Disse standpunktene reflekterer et filosofisk grunnsyn som videre, i følge enkelte metodologer, gir svar på spørsmål vedrørende metode. Hatch representerer med sitt syn en puristisk tilnærming til metode, mens forskere med en mer pragmatisk tilnærming kan finne det hensiktsmessig å først finne fram til tema og problemstilling, for så å velge metode på bakgrunn av hvilken type kunnskap de vil fremskaffe (Patton, 2002; Raunio, 2002). I dette studiet var tema og selve metoden; kvalitative intervjuer med ungdom, utgangspunkt for videre metodiske valg. Grunnen til dette var et ønske om å få tak i ungdommenes perspektiv, og kunnskap på et dypere nivå enn et spørreskjema kan fremskaffe. Studiet kan dermed sies å ha en mer pragmatisk tilnærming, og finner støtte i Pattons (2002) argument for at en pragmatisk tilnærming tilbyr flere valgmuligheter ved å ikke sverge troskap til ett epistemologisk grunnsyn for å kunne bruke kvalitativ metode. Kort sagt kan man si at pragmatisme innebærer at man evaluerer kvaliteten på et studie gjennom dens formål, tilgjengelige ressurser, fulgte prosedyrer, og oppnådd resultat, innenfor dens spesifikke kontekst og med et spesifikt «publikum» (Patton, 2002).

3.1 Konstruktivisme

Filosofisk grunnsyn for denne studien kan plasseres inn under det konstruktivistiske paradigmet. Dette innebærer et syn på verden der universelle realiteter ikke er mulig å identifisere (Raunio, 2002). Konstruktivisme tar utgangspunkt i at verden vi mennesker sanser er forskjellig fra den naturlige, fysiske verden. På grunn av at mennesker har utviklet seg og sin evne til å tolke og konstruere virkeligheten, vil verden som mennesker ser den ikke være bygd opp av *en* objektiv virkelighet i den betydning man har vært opptatt av i positivismen, men heller som flere forskjellige virkeligheter (Patton, 2002). Det finnes ekstreme og rimelige måter å forstå sosial konstruktivisme på. Her forstår vi det innenfor rimelige rammer, der det også er rom for realisme (positivisme). Grunnen til at en konstruktivist ikke trenger å være antirealist er at «det som ligger i kjernen av konstruktivisme ikke er en teori om forholdet mellom utsagns mening og sannhet, men en teori om at en bestemt type fenomener –sosiale konstruksjoner- finnes» (Nordtvedt & Grimen, 2009, s 154)

Gjenstand for forskerens interesse er meninger knyttet til ulike fenomener, samtidig som forskeren knytter disse til eksterne forhold. Disse eksterne forholdene er de sosiale og interaktive aspektene, samtidig som sosiale, politiske og økonomiske forhold former rammene for tolkning. På denne måten har man med en konstruktivistisk tilnærming et mye større fokus på konteksten menneskene befinner seg i enn i en positivistisk tilnærming, der man søker kontekstfri kunnskap (Raunio, 2002). Informantenes historier vil være forankret i tid og rom, og selv bruker de kulturelle forståelser som preger samtiden og det samfunn de er en del av til å forstå seg selv og sin situasjon (Ulvik, 2009). Denne kulturelt betingede forståelsen er langt i fra universell eller tidløs. Som en konsekvens av de kulturelle rammene vil interaksjonen mellom individer forstås som å være begrenset av konteksten. Dette skjer i form av at det skapes rammer som gjør det mulig for de menneskene som befinner seg innenfor disse rammene å forstå virkeligheten likt. En felles forståelsen av en sosial virkelighet fører til at mennesker tilpasser seg i form av handlinger og hvordan de tenker. Når det gjelder konstruksjonen av barnevernarbeid er det hensiktsmessig å dele inn i ulike konstruksjoner, og studere de ut i fra ulike perspektiver; konstruksjonen av saksbehandler, av klienten og av konteksten (Raunio, 2002). Ut i fra de ulike perspektivene vil man få ulike forståelser av situasjonen.

Et av problemene med konstruktivisme sett fra utsiden er at forskjellige konstruksjoner av virkeligheten kan bli presentert simultant, og at man ikke kan se på den ene som bedre enn den andre. Denne relativismen gjør det umulig å vurdere den ene som mer «sann» enn den andre, noe kritikere mener fører til en holdning blant forskere der «alt går». Eksempelet ovenfor viser noe av problemet med en sånn relativisme. Saksbehandlerens konstruksjon baserer seg for eksempel på en forenkling, og det vil dermed være rimelig å tro at man fra klientens eget perspektiv vil få en mer helhetlig og «sann» konstruksjon. Argumentet for vurdering av konstruksjonene som like «sann» er at det gir mulighet for mange forskjellige stemmer å bli hørt (Raunio, 2002). Innenfor barnevern og sosialt arbeid har man en ulik maktfordeling mellom klient og saksbehandler (Egelund, 1997) og det er dermed viktig at perspektivet til klientene; barn, unge og foreldre kommer frem, og at deres opplevelse ut i fra eget perspektiv skal veie likt. Som tidligere beskrevet i den delen som tar for seg den sosiale konstruksjonen av barndom dukker problemet opp i det en skal utforme universelle tiltak i sammenheng med et slikt relativistisk syn. Det vil for eksempel være umulig å utøve barnevernarbeid uten å basere det på forståelsen om at det finnes universelle moralske prinsipper som danner grunnlaget for arbeidet. Samtidig er det nødvendig at barnevernarbeideren har en åpen og reflektert tilnærming til klientenes forskjellige situasjoner (Raunio, 2002).

3.2 Tematisering av studien

Den delen av intervjuundersøkelsen som finner sted før man er i gang med det første intervjuet fremheves som en vesentlig del av forskningsprosjektet av flere bidragsytere innenfor kvalitativ forskning (Kvale & Brinkmann, 2009; Patton, 2002; J. Smith, Flowers, & Larkin, 2009). Kvale og Brinkmann (2009) kaller denne fasen for *tematisering* av intervjuundersøkelsen, og beskriver tre sentrale spørsmål som bør bli besvart i denne fasen. Disse spørsmålene dreier seg om intervjuets *hvorfor*, *hva* og *hvordan*. I spørsmålet om *hvorfor* er man ute etter å klargjøre formålet med studien, *hva* handler om å innhente forhåndskunnskap om emnet som skal undersøkes, og *hvordan* henspeiler til hvilken intervju- og analyseteknikk man bestemmer seg for å benytte, og på hvilket grunnlag. I det følgende vil jeg redegjøre for prosjektets hvorfor, hva og hvordan.

3.2.1 Studiens formål

Studiens tema er opplevelse av sammenheng (OAS) blant ungdom som bor på barneverninstitusjoner. I og med at det foreligger lite kunnskap om temaet ble det valgt et eksplorativt, eller utforskende design. Eksplorative design beskriver en kvalitativ metode som er vanlig å anvende dersom man ønsker å skaffe seg forståelse for, og innsikt i, tema som det foreligger lite kunnskap og få definitive hypoteser om fra før (Patton, 2002). Formålet med denne studien kan derfor formuleres som fremskaffing av dybdekunnskap om ungdom som bor i institusjon og deres opplevelse av sammenheng.

I tillegg til å være eksplorativt er designet hovedsaklig induktivt. Ved induktiv analyse begynner man med spesifikke observasjoner som etterhvert går over i å danne generelle mønster. Ønsket er dermed å kunne si noe på et allment nivå ved å identifisere sammenhengene mellom dimensjonene som kommer frem fra dataene (Patton, 2002). Motsetningen til induktiv tilnærming er deduktiv tilnærming, der teori blir brukt som et utgangspunkt for å utforme antagelser og hypoteser. I og med at salutogenese brukes som teoretisk rammeverk i analysen av dataene vil det være noen elementer av deduktiv tilnærming i dette forskningsstudiet. De generelle mønstrene dataene danner blir tolket ut i fra en spesifikk teori, som videre legger premisser for hvordan sammenhengene mellom dataene tolkes. Grunnen til at designet beskrives som hovedsaklig induktivt er at det er meningsinnholdet i det ungdommene formidler som er fokuset i analysen.

Forskningsspørsmål som hører inn under et eksplorativt og induktivt design skal være åpne i stedet for lukkede, og kan gjerne reflektere prosess i stedet for resultat. Det viktigste momentet ved forskningsspørsmålene er at de fokuserer på mening og konkrete årsaker og konsekvenser av ulike forhold (J. Smith et al., 2009).

3.2.2 Forhåndskunnskap

Teoretisk forhåndskunnskap er fundamentalt for et forskningsprosjekt. Teori leder oss gjennom forskningsprosessen ved å hjelpe oss å definere problem, gi oss innsikt, og ved å vise oss mulige løsninger (King & Horrocks, 2010). I tematiseringsfasen bruker man teoretisk kunnskap til å avklare emnet for undersøkelsen. En slik avklaring innebærer at det utvikles en teoretisk og begrepsmessig forståelse av de fenomenene som skal undersøkes. På denne måten legger man

grunnlaget for tilføyelse og integrasjon av ny kunnskap (Kvale & Brinkmann, 2009). I forbindelse med denne studien ble det nødvendig å ha kjennskap til innholdet i begrepet opplevelse av sammenheng. Tematisk fokus i intervjuene ble ivaretatt gjennom bruk av intervjuguide (se vedlegg nr 3). I og med at man ønsket å se på hvordan ungdom som bor på institusjon sin opplevelse av sammenheng er var det viktig å lage en intervjuguide som reflekterte OAS. Som annen relevant forhåndskunnskap ble kjennskap til rammene rundt plassering av ungdom i institusjon og kjennskap til barnevernssystemet regnet som nyttig. Denne kunnskapen ble ansett som nødvendig for å få en umiddelbar forståelse av hva det var ungdommen snakket om. I enkelte tilfeller kan også ungdommens redegjørelser av barnevernet være fragmentert på grunn av at de selv har for lite informasjon, og intervjuerens kjennskap til systemet kan hjelpe til med å nøste opp i løse tråder.

Et annet viktig moment ved forberedelsesfasen var bruk av ungdom som informanter. Dette krevde refleksjoner rundt etikk og samtaleteknikk. Kunnskap om det å samtale med barn inngår som en del av masterutdanningen. Denne kunnskapen gir et godt grunnlag for å tilegne seg en trygghet i intervjusituasjonen, som videre kan tenkes å bidra til å skape en atmosfære som underbygger fortrolighet. I tillegg har jeg flere års erfaring med å snakke med ungdom gjennom arbeid i barne- og ungdomspsykiatrien. Disse erfaringene ble opplevd som potensielt fremmede for en god samtale. Refleksjoner rundt de etiske dimensjonene vil bli redegjort for i del 3.7.

3.2.3 Semistrukturerte livsverdenintervju

Kvalitativ forskning legger opp til generering av kunnskap knyttet til mening, konkrete årsaker og konsekvenser av ulike forhold (J. Smith et al., 2009). Ved eksplorative design er det vanlig at intervjueren stiller spørsmål knyttet til det området som skal kartlegges, og følger opp med nye spørsmål ut i fra de svarene informantene gir.

For å skape en forståelse av semistrukturerte intervju som metode for innsamling av data er det nødvendig med en beskrivelse av fenomenologisk tilnærming. Opprinnelig var fenomenologien som eksistensfilosofi opptatt av menneskets bevissthet og opplevelse. Etterhvert utvidet den seg til å omfatte menneskets livsverden. I forbindelse med kvalitativ forskning brukes den fenomenologiske tilnærming som regel i en ikke-filosofisk forstand (Kvale & Brinkmann, 2009). Ved bruk av begrepet fenomenologi i kvalitativ metode peker man på «*en interesse for å forstå*

sosiale fenomener ut fra aktørenes egne perspektiver og beskrive verden slik den oppleves av informantene, ut fra den forståelse at den virkelige virkeligheten er den mennesker oppfatter.» (Kvale & Brinkmann, 2009, s 45). Ved at man forstår intervjuet til å omhandle den opplevde betydning av intervjupersonens livsverden får man en avklaring av forståelsesformen i det kvalitative forskningsintervjuet (Kvale & Brinkmann, 2009). En forståelsesform hvor man er ute etter menneskers meninger og beskrivelser passer godt inn i den filosofiske grunnantagelsen som konstruktivismen består av, der den menneskelige verden forstås som forskjellig fra den naturlige, fysiske verden.

Semistrukturerte livsverdenintervju brukes når forskeren ønsker å forstå temaer fra dagliglivet ut i fra intervjupersonens egne perspektiver. Innenfor en konstruktivistisk tilnærming vil informantens beskrivelser skapes der og da. De utformes i den interpersonlige situasjonen som intervjuet er, og er i den forstand kontekstbundne. I denne studien var utgangspunktet at man ønsket å vite ungdommens meninger knyttet til det å bo på institusjon. For å få tak i dette innholdet kreves det at intervjuer er klar over en del aspekter ved kvalitative forskningsintervju (Kvale & Brinkmann, 2009). Et særpreg ved kvalitative intervju er at den informasjonen som innhentes er gjenfortellinger av hendelser. Disse hendelsene preges av informantens forståelse av det de har opplevd og gir et indirekte innblikk i deres erfaringer, tanker og følelser (Thagaard, 2003). Man er med andre ord ikke ute etter generelle meninger. Et annet viktig aspekt ved intervjuundersøkelsen er intervjuerens rolle og fremtreden. Intervjueren skal skape en atmosfære som innbyr til fortrolighet (Thagaard, 2003). Kvale og Brinkmann (2009) beskriver det de kaller en *bevisst naivitet* hos intervjueren. For at beskrivelsene informantene gir skal bli så omfattende og forutsetningsløse som mulig må intervjueren vise åpenhet for nye og uventede fenomener. Det å være lydhør og nysgjerrig kan også føre til mer detaljerte data. Det er imidlertid ikke til å komme bort i fra at den fortroligheten som skal prege intervjuet er ensidig (Kvale & Brinkmann, 2009). Det er informanten som er fortrolig og deler, mens det for forskeren bare er et middel til å innhente data. Som en kompensasjon tenkes det imidlertid at et velfungerende forskningsintervju kan oppleves som en berikende opplevelse også for informanten. Det at en annen person viser interesse for ens erfaringer med og oppfatning av et tema kan for mange oppleves som positivt, og det kan føre til at informanten får ny innsikt i sin livssituasjon.

3.3 Rekruttering og utvalg

I studier hvor det søkes dybdeorientert forståelse må utvalget kunne settes i forbindelse med den sosiale verden og de fenomen som det søkes kunnskap om. Dette kalles et *strategisk utvalg*, der navnet henviser til at informantene er valgt ut fordi de har egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategiske i forhold til det fenomenet som studeres (Thagaard, 2003).

3.3.1 Rekruttering

For å oppfylle formålet med studien var det nødvendig å få tak i ungdom som bor på institusjon. For å få kontakt med disse ungdommene var det nødvendig å gå gjennom det King og Horrocks (2010) kaller «gatekeepers», oversatt til norsk som portvakter. En portvakt kan defineres som en person som har autoritet til å bevilge adgang til potensielle informanter, eller som har mulighet til å tilrettelegge for en tilgang på informanter (King & Horrocks, 2010). Lederen for institusjonen ble derfor ansett for å ha en portvaktfunksjon. Det er ikke alltid nødvendig å bruke portvakter, men det kan være en fordel i og med at de kan brukes til å identifisere potensielle informanter, samt promotere deltakelse. I denne studien ble det ansett som nødvendig, av etiske årsaker.

Etter å ha laget en liste over institusjoner i det geografiske området som det var aktuelt å rekruttere informanter fra, ble det sendt ut informasjonsskriv (vedlegg nr.2) til institusjonenes administrasjonskontor. Vedlagt lå informasjonsskriv til ungdommene (vedlegg nr.3) og samtykkeerklæring (vedlegg nr.3) som det var ønskelig at lederne skulle dele ut til potensielle deltakere for studien. Lederne hadde forskjellig tilnærming til forespørselen. De fleste var positive, og ønsket å legge til rette for at ungdommene skulle delta, men det var også noen som ønsket å skjerme ungdommene fra å måtte stille opp til intervju. Også fremgangsmåten for utdeling av skrivet og promotering av prosjektet var forskjellig på de forskjellige institusjonene. På noen av institusjonene ble det delt ut skriv til et stort antall ungdommer for at de selv skulle kunne velge, mens andre valgte ut en liten gruppe kandidater ut i fra hvem de mente var best egnet, for eksempel i henhold til formidlingsevne.

I informasjonsskrivet var inklusjonskriteriene fra 15 til og med 18 år. Så lenge informasjonen ikke er av sensitiv art kan ungdom over 15 år selv gi sitt samtykke til å delta i denne typen studier, og det var delvis med bakgrunn i denne informasjonen dette aldersspekteret ble valgt. I

forhold til alder og modenhetsnivå var det også rimelig å anta at ungdom over 15 år generelt har en bedre formidlingsevne, og at å bruke dem som informanter vil frembringe mer informasjon. Den eneste eksklusjonskriterien som ble lagt i forhold til type institusjon var at det ikke skulle være akuttinstitusjon. På grunn av at ungdom som bor på denne typen institusjoner som regel har en uavklart situasjon ble det bestemt at den typen plassering ikke egnet seg i forhold til temaet. Med utgangspunkt i ønsket om et mangfold av posisjoner blant informantene ble det ikke lagt noen kriterier i forhold til hvilken paragraf de var plassert på.

Samlet sett var dette inklusjon- og eksklusjonskriteriene:

- Fra 15 til og med 18 år
- Bor på institusjon i regi av barnevernet
- Skal ikke bo på akuttinstitusjon

Grunnet en antagelse om at det kunne bli vanskelig å rekruttere ungdommer ble de som ønsket å stille opp lovet et gavekort på hundre kroner fra to ulike butikker, der de selv kunne velge hvilken butikk de ønsket gavekort fra. Gavekortet var på en relativt lav sum, sånn at ungdommene ikke skulle føle at det var et tilbud de «ikke kunne gå glipp av», samtidig som det skulle virke motiverende på ungdom som i utgangspunktet var usikker. I etterkant er inntrykket at gavekortet bidro til at vi fikk rekruttert et par ungdommer som i utgangspunktet kanskje ikke hadde stilt opp. Bruk av gavekortet ble godkjent av NSD og ungdommene fikk beskjed om det i informasjonsskrivet.

3.3.2 Utvalget

Etter hjelp fra institusjonene ble det rekruttert syv ungdommer til prosjektet. På grunn av tekniske problemer ved opptak av det ene intervjuet er det seks intervju som danner grunnlaget for datamaterialet. Utvalget består av fem jenter og en gutt i alderen fra 16 til og med 18 år. Fire av ungdommene hadde lange karrierer innenfor barnevernet, som innebar flere flyttinger mellom institusjoner og fosterhjem. De andre hadde flyttet rett fra hjemmet og inn på institusjon. Felles for fire av dem var at de var i en prosess der de forberedte seg på å flytte ut av institusjonen.

Ungdommene kommer fra fire ulike institusjoner i en middels stor by i Norge. Tre av de fire institusjonene består av flere mindre boenheter organisert ut i fra en sentraladministrasjon.

Informantenes historier var svært ulike med henhold til hvor lang erfaring de hadde med barnevernet, hvilken type barneverntiltak de hadde erfart og årsaken til at de nå bodde på institusjon. Spørsmålet om dette er et representativt utvalg er vanskelig å besvare. Ut i fra måten utvalget ble rekruttert på kan det være at utvalget er noe skjevt, i og med at noen av institusjonslederne valgte ut ungdommer som 'egnet seg' til å delta. For institusjonslederne kan vurderingen av hvem som 'egner seg best' ha betydning; de som har minst atferds-, rus-, eller sosioemosjonelle problemer. Informasjon fra ungdommene selv viste imidlertid at plasseringsgrunnlaget i utvalget var med bakgrunn i fire forskjellige paragrafer i Barnevernloven (1992). Denne informasjonen bidrar til å gjenspeile ett mangfold i utvalget. Under intervjuene ble noen av ungdommene opplevd som svært ressurssterke, mens andre hadde mer komplekse problembilder som er typiske for beskrivelsen av den stereotypiske institusjonsungdommen.

Er det nødvendig å vite hvordan den gjennomsnittlige ungdommen som bor på institusjon er? Backe-Hansen et al (2011) mener å ha fått bekreftet en hypotese om at barn og unge er mer problembelastet enn barn og unge i forsterkede fosterhjem eller andre fosterhjem når det gjelder utagerende problematikk. Samtidig viser de til Bufdirs kartlegging fra mars 2011, der det kommer fram at over halvparten av de ungdommene som bor på institusjon er der av andre grunner enn rus og atferdsproblematikk. Førsteintrykket i møte med de fleste ungdommene i dette utvalget var at de ikke tilhørte en selektert gruppe med komplekse og sammensatte problemer. Det var kun en av ungdommene som oppga rusmisbruk som grunnlag for tiltaket hun var plassert på. Eksempler på andre årsaker til plassering i institusjon var to ungdommer som tidligere hadde bodd i fosterhjem der de opplevde å bli behandlet dårlig. Backe-Hansen et al (2011) mener at det trengs mer kunnskap om hva som kjennetegner ungdommenes situasjon utover måter de kan kategoriseres på. Studier som dette, hvor utvalget er ungdom med ulike plasseringsgrunnlag kan bidra til nettopp det, og bidra til at man får et mer nyansert bilde av institusjonsbeboeren.

3.4 Intervjuene

3.4.1 Intervjuguide

Intervjuguiden brukes i kvalitative intervjuer for å angi hovedtrekkene i temaene intervjueren ønsker å dekke. Ut i fra disse hovedtrekkene har intervjueren frihet til å bygge opp samtalen ved å bevege seg nærmere inn på enkelte momenter i samtalen, eller å styre unna andre momenter (Patton, 2002). Målet med intervjuguiden (vedlegg nr. 3) var at intervjuene skulle fremskaffe rikholdig materiale om de aspektene som kan bidra til å si noe om disse ungdommenes opplevelse av sammenheng. (Kvale & Brinkmann, 2009). Løsningen ble å lage tre forskningsspørsmål der innholdet var løst basert på de tre bestanddelene i OAS, for så å lage en intervjuguide som søkte forskningsspørsmålene besvart. Intervjuguiden ble dermed delt inn i tre tematiske deler; *om det å bo på institusjon, medvirkning og fremtiden*. Spørsmålene i intervjuguiden ble så laget med det utgangspunkt at de skulle være åpne, korte og enkle å forstå. En teoretisk tilnærming hvor OAS dannet grunnlaget for intervjuguiden vil påvirke datainnsamlingen ved at spørsmålene retter seg mot enkelte aspekter ved et emne, og lar andre forbli i bakgrunnen (Kvale & Brinkmann, 2009). Å lage en intervjuguide med det formål å reflektere ungdommenes OAS kan virke snevert og forhåndsstyrt. Innholdet i begrepet OAS favner imidlertid såpass bredt at en slik antagelse ikke medfører riktighet. Spørsmålet man må stille seg for å vite hvorvidt datamaterialet reflekterer OAS er; «hva skaper helse?». Ut i fra en slik tilnærming hadde jeg som intervjuer frihet til å innta rollen som den *bevisst naive* forskeren som Kvale og Brinkmann (2009) beskriver. Å se på definisjonen av OAS under konstrueringen av intervjuguiden var imidlertid nødvendig med tanke på at relevant informasjon kan gå tapt hvis man utsetter introduksjonen av teoretisk tilnærming til analysedelen. I tillegg kan en forsinket introduksjon påvirke forskerens muligheter til å fremsette spesifikke fortolkninger på grunnlag av teorien (Kvale & Brinkmann, 2009). I følge Taylor (2003) vil bruk av et solid teoretisk rammeverk virke styrkende på forskningsarbeidet.

For å teste ut spørsmålene ble det foretatt ett prøveintervju. Personen som stilte opp er innenfor inklusjonskriteriene i henhold til alder, og at hun bor på institusjon. Ut i fra dette prøveintervjuet ble det til en viss grad bevist at spørsmålene kunne generere en samtale med et rikholdig innhold. Et annet tiltak som ble gjort med tanke på å holde tematisk fokus var å informere ungdommene

kort om de tre temaene for samtalen. Intervjuguiden besto av ferdig formulerte spørsmål, men fungerte mer som en sjekklister for å sikre at felles momenter kom fram i alle intervjuene.

3.4.2 Praktisk gjennomføring av intervjuet

Det blir fremhevet som viktig å oppnå en form for felles forståelse mellom intervjuer og informant helt i begynnelsen av intervjuet. Som beskrevet ovenfor er det viktig å skape en atmosfære som innbyr til fortrolighet, og får å få til dette var det nødvendig å innby til tillit og å få ungdommene til å være komfortabel og å forstå hva jeg ville. Målet var at intervjuet skulle flyte som en vanlig samtale, med den store forskjellen at fokuset på et spesielt tema er forutbestemt. Det å intervju ungdommen i sitt eget miljø kan bidra til å bygge bro over noen av barrierene mellom intervjuer og informant (Kvale & Brinkmann, 2009). Med tanke på dette ble det lagt opp til at intervjuene skulle gjennomføres i institusjonen de bodde på. Samtidig fikk de mulighet til å velge å møte meg på et kontor dersom de fant det mer beleilig. Fem av seks intervju ble derfor gjort på institusjon, mens en ønsket å møtes på et ubefolket sted i sentrum av praktiske årsaker. I og med at jeg var en fremmed gjest og de var på hjemmebane kan det tenkes at det kompenserte noe i forhold til ujevnheten i maktbalansen som kan dukke opp som en konsekvens av den ensidige fortroligheten som preger intervjuet.

Å ha kunnskap om det å samtale med barn viste seg å være en stor fordel, da det i profesjonelle samtaler med barn brukes flere av de samme teknikkene som det anbefales å bruke i semistrukturerte intervjuer. De engelske uttrykkene «probes» og «prompts» henviser til en type spørsmål som er ment å «sondere», altså undersøke nærmere betydning, eller mening, med det som ble sagt (King & Horrocks, 2010). Når man har profesjonelle samtaler med barn brukes teknikker knyttet til «probing», og «prompting» blant annet i samtaler med avdekkende formål eller terapeutiske samtaler orientert mot problemløsning. Disse teknikkene innebærer å gjenta siste setning, 'skalere' et problem, bruke stillhet, unngå ordet 'hvorfor' (på grunn av at det oppleves beskyldende), med mere. Et eksempel på skalering som ble brukt flere ganger var når ungdommene skulle forklare hvor mye barnevernet bestemte i deres liv, og hvor mye de selv fikk bestemme. De ble bedt om å angi prosentvis sin opplevelse av hvor mye barnevernet bestemte og hvor mye de selv bestemte. Å bruke skalering på den måten bidro til at informantene måtte reflektere rundt temaet, og ved ett par anledninger bidro denne skaleringen tilsynelatende til at de fikk ny innsikt i sin livssituasjon. Noen uttalte at de ikke var klar over at de egentlig bestemte så

mye eller lite. Å kunne bruke kunnskapen om hvordan man samtaler med barn og unge bidro trolig til å at dataene ble såpass rikholdige.

Alle intervjuene ble gjennomført i løpet av mai måned 2011. Lengden på intervjuene var på mellom 40 min til en time og fem minutter, og registrering av intervjuet skjedde ved hjelp av båndopptaker. Bruk av båndopptaker gjorde det mulig å ha fokus på intervjuets emne og dynamikk. Flere av ungdommene var skeptisk til bruk av båndopptaker da det ble presentert, på tross av at det var informert om det i informasjonsskrivet. Tilsynelatende forsvant skepsisen kort tid etter at intervjuene kom i gang. I og med at temaene i intervjuguiden var relativt vide gav det mulighet for en stor variasjon av innhold i samtalen. På grunn av temaenes vidde bød det heller ikke på noe videre problem å holde samtalen innenfor de tematiske rammene. Det var ikke nødvendig å endre intervjuguiden underveis i prosessen. Det var imidlertid ett tema ungdommene tok opp som ikke var vektlagt i intervjuguiden, og det var saksbehandlerens rolle. At relasjon, eller mangel på relasjon, til saksbehandleren ble fremhevet som viktig bidro til at perspektivet ble større, og gikk fra å se på institusjonens potensielle påvirkning på OAS til hvordan det å være en bruker av barneverntjenesten påvirker OAS. Å bevege fokuset fra hvordan påvirkning på OAS foregår på et individ-nivå, mellom institusjon og ungdommen, til struktur-nivå, der barnevernssystemet påvirker ungdommens OAS, har hatt innvirkning på studiets teoretiske tilnærming; det ble viktigere å se nærmere på aktør/struktur tilnærming, og teori om byråkrati.

3.5 Analyse

Å trekke ut og tolke meningsinnholdet i datamaterialet viste seg å være utfordrende og tidkrevende. Smith, Flowers et al (2009) beskriver den analytiske prosessen som preget av gjentagelser, da man kontinuerlig beveger seg fram og tilbake mellom selve transkriptet, beskrivelser og tolkninger. Analysen inneholder reduksjon, ekspansjon, revisjon, og krever at man er istand til å tenke fleksibelt, kreativt, og innovativt. Å produsere en skriftlig representasjon av den reelle prosessen blir derfor vanskelig, spesielt med tanke på at det er mye frem og tilbake mellom de forskjellige fasene. For å gi et oversiktlig bilde over gangen i dette studiets analytiske prosess vil den bli presentert i form av ulike faser. Smith (J. Smith et al., 2009) har utarbeidet en tilnærming til bearbeiding av kvalitative data kalt IPA, som står for Interpretative

Phenomenological Analysis . De seks stadiene Smith beskriver i IPA vil danne rammen for følgende redegjørelse, da den i stor grad samsvarer med fremgangsmåten i dette studiet.

1. Gjøre seg kjent med dataene
2. stikkordsnotering.
3. Utvikle tema som dukker opp
4. Se etter sammenheng mellom temaene
5. Gjenta prosessen i neste kasus
6. Se etter mønster på tvers av sakene

Transkribering er prosessen hvor lyd- eller filmopptak blir konvertert fra lyd til tekst. Det å utføre transkriberingen på egen hånd kan bli sett på som første steg i analyseprosessen (King & Horrocks, 2010). Min erfaring ble at ved å selv transkribere sitt eget datamateriale kommer en på innsiden av dataene. Man blir observant og undrende i forhold til momenter man ikke plukket opp eller hadde tid til å reflektere over underveis i intervjuet. Intervjuene ble transkribert i sin helhet. På tross av det tidkrevende arbeidet med å gjøre lyd om til tekst var det en spennende fase, da de første inntrykkene om hva som er unikt med hver enkelt informants historie ble dannet, samtidig som felles trekk ved informantenes opplevelser ble identifisert.

Softwareprogrammet Express scribe lettet arbeidet noe. Spesifikke momenter ved samtalen ble tatt med i transkriberingen ved hjelp av tegnsetting eller forklaring i parentes. Disse var; emosjonelle uttrykk (latter), når noen dro på ordene, lange pauser, eller når ungdommen eller jeg avbrøt hverandre.

Å begynne å skrive notater knyttet til datamaterialet indikerer på mange måter begynnelsen på analysen. Aspekter ved intervjuene som fanger ens interesse blir etterhvert så mange at det etterhvert blir umulig å holde orden på alt. Å skrive notater parallellt med transkriberingen ble derfor nødvendig. Notatene i denne fasen var først og fremst av beskrivende og utforskende art. Smith, Flowers et al (2009) beskriver det som vanlig at nybegynnere kommer sent i gang med tolkningen, noe jeg kjenner meg igjen i. Behovet for å være tro til informantenes historie og å få frem deres mening førte til konkrete beskrivelser uten for mye tolkning. Notatene var dermed nært knyttet til informantenes eksplisitte mening. Den salutogene tilnærmingen dannet en forståelsesramme på en indirekte måte, ved at opplevelser knyttet til begripelighet, håndterbarhet og mening ble notert ned. På grunn av at softwareprogrammet som ble brukt under

transkriberingen ikke tillott notering på samme dokument før det var ferdig printet ut, måtte notatene skrives på et uavhengig word-dokument. Dette gjorde det vanskelig å knytte notatene til konkrete seksjoner av intervjuet, og setningene måtte dermed formuleres på en sån måte at de kom til å være forståelig på et senere tidspunkt.

I tillegg til notater knyttet til hvert enkelt intervju, ble også idèer knyttet til overordnede tema notert ned. Dersom det underveis i transkriberingen dukket opp utsagn som hadde likheter med utsagn fra andre informanter, eller om flere formidlet at noe felles var viktig for dem ble det ansett som relevant og notert ned på eget word-dokument. Disse temaene ble senere undersøkt og til en viss grad brukt som utgangspunkt for utviklingen av de overordnede temaene.

I denne studien har meningsfortetting blitt brukt som analytisk verktøy for å komme frem til sentrale tema. Meningsfortetting innebærer en forkortelse av intervjupersonenes formidlinger i transkriptet, med den intensjon å fange meningsinnholdet fra lange setninger og uttalelser inn i en kort setning. For å sørge for at de korte setningene i fortettingen i størst mulig grad reflekterte meningsinnholdet intervjupersonene formidlet ble det jobbet systematisk med dataene, og fortetting foregikk i to omganger. I den første delen av fortettingen, grovfortettingen, ble intervjutranskriptet i sin helhet bearbeidet ved at seksjoner av intervjuet ble omformulert inn i mindre avsnitt. I den andre delen av fortettingen munnet meningsinnholdet i avsnittet fra grovfortettingen ut i kortere setninger. Fortettingen gjorde datamaterialet mer håndterbart, og i det videre arbeidet med å utvikle tema ble det tatt utgangspunkt i disse. Selv om meningsfortettingene reflekterte det som ble sagt i intervjuet var det nødvendig å gå tilbake til de originale transkriptene for å få tak i helheten med jevne mellomrom. En slik bevegelse mellom fortettingene og intervjutranskriptet illustrerer det typiske med den analytiske prosessen, da man går frem og tilbake mellom helhet og del, og forstår helheten ut i fra delen, og motsatt. Denne formen for tolkning kalles «den hermeneutiske sirkel», da bevegelsen mellom helhet og del illustrerer en form for sirkularitet. Gjennom å bevege oss mellom helhet og del utvikler vi vår forståelse av innholdet i intervjuteksten, og vår relasjon til dataene endrer seg i takt med forståelsen (J. Smith et al., 2009). Her følger et praktisk eksempel på nødvendigheten av å bevege seg mellom helhet og del: i fortettingene av to forskjellige intervju beskriver informantene at de begge oppholder seg lite på institusjonen. Med utgangspunkt i kun denne informasjonen kan man tenke seg at det er noe felles i deres begrunnelse for ikke å oppholde seg

på institusjonen. For å forstå hvorfor de ikke oppholder seg så mye på institusjonen må man bevege seg tilbake til intervjuet i sin helhet. Hos den ene begrunnes det å ikke oppholde seg på institusjonen knyttet til en opplevelse av mer frihet og tillit fra barnevernet. Det er dermed positivt innhold i det å velge å ikke oppholde seg der så mye. For den andre begrunnes det å ikke oppholde seg mye i institusjonen med at hun er så lei av hele barnevernet at hun ikke klarer å være der mer enn nødvendig. For henne er det dermed et negativt innhold knyttet til denne informasjonen.

I arbeidet med å utvikle tema ble det tatt utgangspunkt i fortettingene og notatene, og disse ble fortolket ut i fra teorien om salutogenese. Å ta utgangspunkt i den salutogene tilnærmingen gjorde det mulig å forstå hver enkelts unike historie utifra en felles ramme og kontekst og det ble enklere å se sammenhengen mellom temaene og identifisere mønster. På denne måten kom nye dimensjoner ved dataene frem. Med bakgrunn i det tidligere arbeidet med å gjøre seg kjent med dataene, ble det tidlig i fortolkningsprosessen mulig å definere og navngi forskjellige tema. Noen av temaene gjenspeiler den salutogene tilnærmingen.

Presentasjonen av funn, og diskusjonen rundt funnene er organisert ut i fra temaene. Det legges vekt på å få fram dybde og tolkninger i materialet, og med bakgrunn i dette vises det i liten grad til hyppighet av resultat; 'Hvor mange som hadde *den* opplevelsen', eller lignende. Sitatene er redigert i den forstand at det er tatt bort ord som blir ansett for å være overflødige. Ungdommene brukte for eksempel ofte "liksom" og "på en måte" veldig ofte. På grunn av den hyppige bruken ble noen av disse ordene klippet bort for å gjøre sitatene kortere og mer forståelig.

3.6 Egen posisjon og forforståelse

I intervjuforskning er det viktigste redskapet til innhenting av kunnskap intervjueren selv. Hvordan forskeren fremstår for informantene vil reflekteres i deres reaksjoner, og informantens atferd i intervjusituasjonen vil preges av hvordan de plasserer forskeren (Thagaard, 2003). For å gi et bilde på hva intervjuer representerer for informantene er det behjelpelig for leseren å få presentert forskerens posisjon. I dette tilfellet er forskeren en 30 år gammel norsk kvinne, som er født og oppvokst i en liten øy-kommune i midt-norge. Min sosiale og kulturelle bakgrunn fører med seg visse referanserammer. Verden slik jeg ser den er annerledes enn for en med en annen

bakgrunn. Hvem jeg er, i kraft av min sosiale og kulturelle bakgrunn, vekker også noen forestillinger hos de jeg møter (Fylkesnes, 2011).

Å intervju ungdom innebærer at det foreligger et aldersgap mellom intervjuer og informant. Ungdom er i en alder der de er i opposisjon til de voksnes verden, samtidig som de identifiserer seg med de voksne. Et slik gap kan bidra til å etablere avstand, dersom intervjueren ikke i tilstrekkelig grad formidler forståelse for deres situasjon. Det holder med andre ord ikke å «ha vært ung en gang». Man må stille seg åpne til det ungdommene beskriver som viktig, slik at det etableres tillit (Thagaard, 2003). I min faglige bakgrunn har jeg ingen erfaring fra «innsiden» med arbeid i barnevernet, men med barn og unge i barne- og ungdomspsykiatriske sykehusposter. Thagaard (2003) beskriver hvilke fordeler man som intervjuer har ved å bli forstått som en «utenforstående». Det at jeg ikke hadde noen direkte erfaring med arbeid i barnevernet tillot meg å opptre i rollen som en person som kommer «utenfra». Det ble enkelt å innta posisjonen som «bevisst naiv», noe som gjorde det naturlig å stille utdypende spørsmål. I forhold til at flere av ungdommene hadde mistillit til barnevernet var det også en fordel å ikke bli sett på som en «representant» for det systemet de hadde dårlige erfaringer med.

Med bakgrunn i faglitteratur, media, og politiske føringer, besto forforståelsen min av at institusjoner som regel ikke klarer å løse den faglige oppgaven de har fått tildelt. Det var min forståelse at en av grunnene til at de ikke klarer det er den store og sammensatte problematikken hos ungdommene som blir plassert i institusjoner. Dette synet kommer tydelig fram i prosjektplanen som ble skrevet i forkant av undersøkelsen, der Clausen og Kristofersen (2008) blir brukt som kilde; *‘Med andre ord er det i diskusjonen om hvordan man gir god omsorg til barn i institusjoner viktig å ta med i betraktningen at de er en selektert gruppe som har et mye dårligere utgangspunkt enn resten av befolkningen’*. Kontrasten mellom denne forforståelsen og inntrykket jeg fikk da jeg møtte ungdommene ble stor. I ettertid kan det tenkes at denne kontrasten førte til at jeg endret forforståelse av ungdommene som dårlig fungerende, til en for ensidig fokusering på deres sterke sider. Dette kan ha ført til bias i tolkningene. Jeg var også under den forståelsen at barnevernssystemet er stort og uoversiktlig, og at ungdommenes krav på informasjon led som en konsekvens av det. Denne forutinntattheten ble bekreftet, noe som kan ha bidratt til å forsterke et kritisk syn på barnevernssystemet. Å ha forforståelser synes å være et generelt trekk ved mennesket, og for å unngå at disse legger premisser for hvordan man tolker

dataene, må man reflektere nøye rundt sine egne forutsetninger vedrørende forskningstemaet (Kvale & Brinkmann, 2009). Med tanke på validitet og reliabilitet ble egen forforståelse gransket og testet opp i mot relevant litteratur. Det har vært min erfaring at forforståelsen endrer seg etterhvert som man tilegner seg mer kunnskap om temaet. Målet har vært at man ved å reflektere rundt den klarer å legge den til siden.

3.7 Forskningsetiske vurderinger

En etikk er et sett av normer og verdier til veiledning for hvordan mennesker bør handle innenfor et samfunn (Martinsen, 2000). Innenfor alle forskningsdisipliner finnes det etiske retningslinjer som bidrar til å rettlede forskeren gjennom forskningsprosessen, men som definisjonen ovenfor tilsier består forskningsetiske vurderinger stort sett av å selv måtte ta stilling til spørsmål knyttet til ulike normer og verdier. Kvale og Brinkmann sier; «etiske problemer i intervjuforskningen oppstår spesielt på grunn av de komplekse forholdene som er forbundet med å utforske menneskers privatliv, og legge beskrivelsene ut i det offentlige» (Kvale & Brinkmann, 2009, s 80). Grunnen til at dette sitatet brukes her er at det er beskrivende for hvor viktig og utfordrende det har vært å ivareta informantene gjennom hele studien.

Det ble søkt om og mottatt godkjenning av prosjektet hos norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) i løpet av februar 2011 (se vedlegg nr. 4). På forhånd var det klart at det kom til å bli nødvendig å innhente personopplysninger som skulle lagres på en datamaskin en kort periode, samtidig som det kom til å bli brukt lydopptakutstyr under intervjuene. I tillegg forelå det uvisshet rundt spørsmålet om hvorvidt den informasjonen som ble innhentet beveget seg innenfor området definert som 'sensitive opplysninger'. Underveis i prosessen med å få prosjektet godkjent, og ved senere anledninger har NSD vært hjelpelig med informasjon som har bidratt til å ivareta informantenes integritet. Det ble innhentet informert samtykke samtidig som intervjuene fant sted. Informasjon om informert samtykke ble gitt i informasjonsskrivet de fikk utlevert fra institusjonslederen. Etter at transkriberingen av intervjuene var ferdig ble lydopptakene slettet. Informantene ble avidentifisert i datamaterialet ved at ungdommene selv fikk fiktive navn, i tillegg til andre gjenkjennbare navn som ble nevnt underveis i intervjuet, som for eksempel institusjonen de bodde på. Samtykkeerklæringene ble makulert etter at programansvarlig og veileder, Anette Iversen, hadde sett på dem.

Kvale og Brinkmann (2009) mener at faglige etiske regler kan tjene som en kontekst for refleksjoner over spesifikke etiske beslutninger i løpet av en intervjuundersøkelse. Å skulle intervju ungdom som bor på institusjon krever at man gjør seg etiske refleksjoner rundt gruppen som skal intervjues, samt hvilken type informasjon man er ute etter. Ungdom som bor på institusjon har med sikkerhet opplevd motgang, enten det er knyttet til dem selv, foreldrene eller begge deler. Ved slike tilfeller er det like viktig å reflektere rundt hvilken type informasjon en skal styre unna, som hvilken type informasjon en ønsker skal komme fram. Å skulle dele en ubearbeidet belastende forhistorie med en fremmed vil for de fleste oppleves som vanskelig, og konsekvensene kan bli stressopplevelser. For å unngå negative konsekvenser for informantene ble det utarbeidet en intervjuguide som vektla et 'her og nå-', og 'fremover'-perspektiv. Det var tre spørsmål knyttet til deres opplevelse av hvordan barnevernet hadde opptrått i situasjonen der det ble bestemt at de måtte flytte på institusjon (se vedlegg nr. 3). For å unngå at ungdommene følte at de måtte fortelle bakgrunnshistorien når de svarte på disse spørsmålene ble de på forhånd informert om at de ikke skulle snakke om ting de ikke ønsket å snakke om, og at formålet med intervjuet ikke var å få fram den typen informasjon. På grunn av den ustrukturerte formen på intervjuet var det imidlertid umulig å forberede seg på etiske problemstillinger som dukket opp underveis. Det kom fram erfaringer knyttet til vold og traumer i noen av intervjuene.

Ungdommene som hadde disse erfaringene holdt for det meste tilbake konkret informasjon om hva som hadde skjedd. Flere formidlet imidlertid at de følte seg sterkere som et resultat av det vonde de hadde opplevd, noe som også var relevant for temaet. Den ene ungdommen sa det slik: *«Så det er jo litt... det positive er jo at det gjør meg jo, klart, jeg takler jo mye mer ting som andre ikke ville taklet. Jeg er jo vant med ting.»*. Når ungdommene kom inn på belastende tema var det viktig å være oppmerksom på den non-verbale kommunikasjonen. Dersom det virket vanskelig for dem å snakke om et tema gikk jeg inn og minnte dem på at de ikke trengte å snakke om det dersom de fant det vanskelig. Denne påminnelsen opplevdes nødvendig bare ved et par anledninger. Thagaard (2003) poengterer viktigheten av at intervjueren formidler forståelse for informantens situasjon i studier av problematiske forhold. Det at enkelte av ungdommene opplevde stigma knyttet til det å bo på institusjon, samtidig som det gjerne var en problematisk bakgrunn som hadde ført til at de bodde der førte til at intervjusituasjonen krevde at jeg formidlet forståelse for å ivareta ungdommenes integritet. I intervjuer hvor temaene reflekterer mindre problematiske forhold kan det være mer rom for å stille kritiske spørsmål. I intervjusituasjoner

som disse ville det blitt helt feil, da ungdommen kunne følt skyld og/eller ansvar for sin egen situasjon, og følt seg krenket. Hatch (2002) er opptatt av at det skal være et gjensidig utbytte for både informant og intervjuer. En umiddelbar gavekortet på 100 kr. I tillegg kan man håpe at ungdommene satt igjen med positive opplevelser som en konsekvens. I etterkant av intervjuet var det en naturlig respons fra min side å takke for deres deltakelse samt å gi tilbakemelding på at det de fortalte var svært interessant og verdifullt for meg. De ga alle tilbakemelding på at spørsmålene var bra, og at det hadde vært greit å delta. En av ungdommene formidlet at det var nytt for henne å se at «...folka der ute bryr seg faktisk om noen som bor på en institusjon». Dette var positivt for henne, da hennes opplevelse var at ingen brydde seg.

Ved rapportering av funnene oppstår utfordringene i det en skal sikre pålitelighet og dermed ønsker å gjengi informasjon på en så korrekt måte som mulig. Kvale og Brinkmann (2009) problematiserer anonymitet ved å si at det ikke skal tjene som et alibi for forskerne til å tolke deltakernes utsagn uten å bli motsagt. Selv om anonymitet kan beskytte deltakerne, og dermed være et etisk krav, skal det også være et mål for forskningen at deres stemme, som er påberopt forskningens formål, skal komme frem. Anonymitet kan bli et problem i studier hvor enkeltpersoner har en fremtredende plass. Ved gjengivelse av informantenes beskrivelse og opplevelse av egen situasjon er det ikke mange opplysninger som skal til før personer som kjenner til dem eller deres situasjon gjenkjenner deres identitet. For å unngå at det skjer er det ikke spesifisert hvilket geografisk område i Norge informantene er rekruttert fra, forutenom at det er en middels stor by, og at det ikke er differensiert mellom de ulike institusjonene ungdommene bor på. I tillegg er det i liten grad lagt vekt på å knytte sitater til *person*. I de sitatene der det vises til en dialog mellom meg som intervjuer og ungdommen har ungdommen fått et fiktivt navn.

3.8 Validitet og reliabilitet

Når man innenfor det konstruktivistiske paradigmet forstår verden som bestående av flere forskjellige virkeligheter framfor å være en objektiv sannhet, setter det premisser for hvordan man dømmer kvaliteten på den kunnskap som produseres. Enkelte aktører innenfor kvalitativ forskning mener at prinsippet om objektivitet ikke passer inn (Hatch, 2002, Thagaard, 2003), mens andre mener det er et spørsmål om hvordan begrepet objektivitet tolkes (Kvale & Brinkmann, 2009). Spørsmålet blir i den forstand; er objektivitet noe vi bør tilstrebe, eller er det

ikke viktig? Kvale (2009) skiller mellom forskjellige betydninger av objektivitet som har relevans for kvalitativ forskning. Hans betydning av *objektivitet som refleksivitet* kan tjene som en beskrivelse på i hvilken grad objektivitet tilstrebes i dette studiet. Ved refleksiv objektivitet reflekterer forskeren over sitt bidrag til produksjonen av kunnskap ved å strebe etter objektivitet om subjektivitet. Dette innebærer at forskeren er sensitiv ovenfor de uunngåelige fordommene, og at man ved å være det, unngår at de preger forskningen. Samtidig er det viktig å tenke på at det er for-dommene våre som setter oss i stand til å forstå noe.

Begrepene validitet og reliabilitet er i likhet med begrepet objektivitet omdiskutert i den kvalitative forskningen (Hatch, 2002; Kvale & Brinkmann, 2009; Patton, 2002). I en metodologisk positivistisk tilnærming sier begrepet validitet noe om hvorvidt vi måler det vi tror vi måler. En bredere fortolkning, som også kan tas i bruk innenfor en konstruktivistisk tilnærming, er at validitet sier noe om «i hvilken grad våre observasjoner faktisk reflekterer de fenomenene eller variablene som vi ønsker å vite noe om» (Pervin (1984) i Kvale & Brinkmann, 2009, s. 251). Begrepet reliabilitet sier noe om forskningsresultatets konsistens og troverdighet, noe man som regel får besvart ved å stille spørsmålet om et studie kan reproduseres på andre tidspunkt av andre forskere. Sammen viser en påvisning av reliabilitet og validitet til studiets kvalitet. For enkelte aktører innenfor sosial konstruktivisme har spørsmål om validitet og reliabilitet blitt avvist på bakgrunn av at de oppleves undertrykkende og positivistiske (Kvale & Brinkmann, 2009). Shek, Tang og Han (2005) argumenterer imot en slik relativisme, da kvalitetskriterier av studier er nødvendig for å si noe om hvorvidt forskningsresultatet reflekterer det sanne bildet. I en epistemologi der man tar utgangspunkt i at det finnes flere sannheter vil imidlertid ikke de samme argumentene gjelde. Samtidig konkluderer de med at det er et viktig poeng at forskere som utfører studier gjør det i tråd med de standardene som opprettholdes av det forskningsparadigmet det hører inn under.

I dette studiet har man sett til Shek et al (2005) og Kvale og Brinkmann (2009) for å finne kriterier for validitet og reliabilitet. Kvale og Brinkmann (2009) tar for seg validering i syv stadier; tematisering, planlegging, intervjuing, transkribering, analysering, validering og rapportering. Stadiene fram til validering har blitt grundig redegjort for tidligere i denne delen av oppgaven, og det er gjennom denne redegjørelsen man kan si noe om kvaliteten på studiet. Ved å sørge for at leseren får nok informasjon til å granske de valg forskeren har tatt underveis i

forskningsprosessen skal det være mulig å følge forskerens logikk. Dette mener Shek et al (2005) er et viktig kriterie som kan tilsvare reliabilitetskriteriet i kvantitativ forskning, da det bidrar til å gjøre forskningen gjennomsiktig.

Validering er kontrollering, sier Kvale og Brinkmann (2009). Ved å analysere kilder til potensielle skjevheter, samt ha et kritisk syn på sine fortolkninger vil en kunne motvirke en selektiv forståelse og skjev fortolkning. Potensielle feilkilder ved informantenes beretninger kan for eksempel være hukommelse eller bevisste eller ubevisste forsøk på å tilsløre (2009). For å sjekke om noen av disse faktorene kunne ha bidratt til at deler av datamaterialet ble vurdert som ugyldig ble den indre konsistensen i informantenes historie reflektert over i transkriberingsfasen. Det så ut til å være konsistens i alle informantenes beretninger, noe som kan virke som en styrke på validiteten av deres beskrivelser. Ett moment som er verdt å reflektere mer nøye over var da en ungdom sa at det var bra at jeg kom akkurat den dagen, fordi hun hadde snakket med saksbehandler på formiddagen og var derfor veldig sint på barnevernet. At hun var sint på barnevernet kan ha bidratt til at hun vektla det som var negativt med barnevernet framfor det som var positivt. Faktorer som taler imot at det var sann var at det etterhvert i intervjuet kom fram at det var vanlig for henne å bli sint og få det vanskelig i etterkant av å ha pratet med saksbehandler på telefonen. Hun mente at dette var til og med noe vennene hennes la merke til. At det kom fram mye negativ informasjon om barnevernet under dette intervjuet så ut til å være like mye på grunn av hennes pågående konflikt med saksbehandler, enn til å bare være en konsekvens av hennes sinnstemning den dagen.

For å påse at forskeren har hatt en kritisk refleksjon over funnene lister Shek et al (2005) opp tre kriterier som de mener bør være tilstede; 1) At forskeren har tenkt ut alternative løsninger på funnene, 2) at de beskriver og forklarer deler av teorien som støttes opp av mangel på bevis, og 3) at forskeren er bevisst på, og dokumenterer studiens begrensninger. Disse kriteriene har blitt forsøkt oppfylt i presentasjonen og diskusjonen av funnene. Ved å ta utgangspunkt i teori og forskning fra forskjellige hold søkes funnene forklart ut i fra en dybdeforståelse. Når det gjelder beskrivelser og forklaringer på deler av teorien som støttes opp av mangel på bevis, er en stor utfordring ved datamaterialet at det bare er ett perspektiv som utforskes. Funnene hadde kanskje sett annerledes ut i fra en saksbehandlers, eller miljøterapeut sitt perspektiv. Noen av funnene ble det imidlertid funnet støtte for i et studie som tok utgangspunkt i saksbehandlers perspektiv; at

det blir et fokus på problemene hos klienten, og at klientens deltakelse er viktig for et godt samarbeid. Refleksjoner rundt studiens begrensninger vil bli redegjort for avslutningsvis (del 5.3).

4.0 PRESENTASJON AV FUNN

Samspillet mellom erfaringer, generelle mestringsressurser og OAS gjør at gode erfaringer kan føre til at ungdommen i større grad mestrer utfordringer i det daglige liv, som videre fører til en sterkere OAS. Ungdommene i utvalget hadde svært forskjellige bakgrunnshistorier, og ulike erfaringer med barnevernet. For noen av dem førte samarbeidet med institusjon og saksbehandler til gode erfaringer som kan tenkes å virke styrkende på opplevelse av sammenheng, mens for andre var kontakten med barnevernet preget av negative erfaringer. Når ungdommene gjør seg refleksjoner rundt hjelpen de har mottatt fra barnevernet har saksbehandler en mye større rolle enn de var antatt å ha før undersøkelsen kom i gang. Dette reflekteres i presentasjonen av funnene. I datamaterialet var det fem faktorer som var sentrale i forhold til ungdommenes muligheter for å skape seg gode erfaringer i samarbeid med barnevernet:

- Problemene i fokus framfor ungdommenes historie
- Relasjonen til saksbehandler og de ansatte i institusjonen
- Samhandling mellom institusjonen og saksbehandler
- Ivaretagelse av ungdommen som aktør
- Aktiv tilpasning av tilbudet

Det vil bli redegjort for i hvilken grad ungdommene opplevde at disse faktorene var tilstede, og diskusjonen vil følge underveis. Avslutningsvis vil ungdommenes opplevelse av barnevernet som helsefremmende, eller belastende bli diskutert.

4.1 Problemet foran historien

Flere av informantene hadde utilsiktede flyttinger bak seg, noen mellom ulike institusjoner, og noen mellom institusjon og fosterhjem. Dette, kombinert med en usikkerhet knyttet til hvor de kom til å bo innenfor det neste året gjorde saksbehandler til den mest stabile kontakten ungdommene hadde med barnevernet. I tillegg opplevde ungdommene saksbehandleren som

innehaver av bestemmelsesrett når det gjaldt store beslutninger i deres liv. Saksbehandler ble dermed en viktig person, som det så ut til at ungdommene opplevde som en innehaver av makt når det gjaldt deres situasjon. For ungdommene var det derfor viktig at saksbehandleren klarte å se situasjonen i lys av deres historie og ikke de identifiserte 'problemene'. Flere av ungdommene i utvalget hadde erfaringer som tydet på at det var et fokus på problemene som gikk på bekostning av en helhetlig syn:

Susanne: *“men, de har jo ikke tro på meg i det hele tatt, de tror jo på ingen ungdommer i barnevernet, det er liksom sånn, det er jo bare, vi er jo bare bråkmakere alle sammen. Jeg har ikke gjort en gale ting på barnevernet liksom. Jeg har alltid gjort alt de har sagt.”*

Jeg: *“men hva er det som gjør at du føler at, at de ser på dere som bråkmakere, og du ikke får..”*

Susanne: *“jeg vet ikke, liksom. Det er, det er så, altså, de gjør ting så jævla vanskelig, du føler, liksom, du føler på en måte at du er et problem. På en måte. Altså du blir litt sånn. du føler...”*

Jeg: *“er det alltid sånn?”*

Susanne: *“det er egentlig det, i alle fall når det gjelder hun saksbehandleren min. Jeg føler jeg er et problem hele tiden, og jeg har egentlig ikke gjort noe galt.”*

Informantenes erfaring med barnevernet var svært ulik med henhold til hvor lenge de hadde vært i barnevernet og hvor mange plasseringer de hadde bak seg. Hvor lang eller kort deres barnevernkarriere var viste seg å ikke ha noen betydning i forhold til hvorvidt de opplevde samarbeidet med barnevernet som vellykket eller ikke. Det som imidlertid så ut til å være viktig var at de ble møtt og sett på som et unikt menneske med særegne behov. Ett eksempel på hvor viktig det var å se situasjonen i lys av deres historie finner vi i beretningene til en av ungdommene som hadde multikulturell bakgrunn. Hun ble plassert i et norsk fosterhjem, og ble redd for å miste tilknytningen til sine røtter:

Joyce: *“nei, fordi jeg var liksom på en måte skeptisk selv, hva jeg liksom, også skal jeg bo her, så er jeg liksom atten før jeg flytter ut så skal jeg holde meg i den familien som jeg kjenner ikke engang, og så kommer jeg til å savne liksom på en måte å snakke mitt eget språk, for det er ikke sånn der liksom at jeg kan sitte der å snakke (språket mitt), for eksempel,”*

Jeg: *“nei”*

Joyce: “*det går jo liksom på en måte ikke. Liksom, sant. kommer jeg til å savne det, kommer jeg til å glemme liksom på en måte, mitt eget språk, og sånne ting. Og da blir det liksom “nei, jeg skal ikke forandre meg liksom”, Da ble det liksom, sånn som det.”*”

Jeg: “*okey, så det handler om identiteten din?*”

Joyce: “*mm*”

Når denne jenten fortalte til saksbehandler at hun ønsket å flytte ble hun ikke hørt. For å få flytte ut av fosterhjemmet begynte hun derfor å rømme, og bli borte lang tid om gangen. Motivasjonen for å rømme kan dermed enten forklares med bakgrunn i atferdsproblematikk, eller som en instrumentell handling for å oppnå ønsket om å få flytte ut av fosterhjemmet, sånn at hun kunne ivareta sin flerkulturelle identitet. Utfallene for de forskjellige måtene å tolke atferden på kan være ganske forskjellige. Dersom man hadde tatt hennes historie med i betraktningen før man bestemte et nytt tiltak kunne man kanskje unngått å tenke at det å flytte henne til en lukket institusjon, som det ble gjort i dette tilfellet, var den riktige løsningen.

«Ett tall», «en ball», «en arbeidsplass», og «ikke som et menneske» var betegnelser forskjellige ungdommer kom med, som illustrerte hvordan de følte de ble sett på av barnevernssystemet. Johanssons (1992) redegjørelse av relasjonen mellom grasrotbyråkrat og klient samsvarer i stor grad med ungdommenes egne beskrivelser av relasjonen til saksbehandleren. En tolkning kan være at denne behandlingen oppstår på grunn av at travle saksbehandlere blir tvunget til å gjøre individuelle vurderinger med bakgrunn i generelle direktiver og regler (Johansson, 1992). Når de beskriver en følelse av å ikke bli sett på som et menneske er de gjenstand for en form for *depersonifisering*. På grunn av utfordringene de byråkratiske rammene byr på i forhold til å behandle ‘hele mennesket’ blir saksbehandleren tvunget til å ‘forvandle’ klienten til en form som passer den byråkratiske organisasjonen. Forvandlingen består i å forenkle klienten sånn at saken blir håndterbar, samtidig som det fokuseres på de karakteristikkene som faller inn under organisasjonens spesialisering. Ut i fra det ungdommene i utvalget forteller ser det ut til at et fokus på karakteristikk som faller innenfor organisasjonen blir et fokus på “problemer” og ikke ressurser. Pettersen (2011) har i sin studie sett på saksbehandlers relasjon til klienten, og fant i likhet med denne studien forhold som tyder på at det blir et fokus på problem, og at dette videre førte til et fragmentert og lite helhetlig bilde av klientens situasjon.

Ungdommene som beskrev en form for depersonifisering i kontakt med barnevernet beskrev samtidig en opplevelse av saksbehandler som lite tilgjengelig. En av ungdommene svarte dette på spørsmålet om hva som skulle vært annerledes med barnevernet:

«at saksbehandleren min, at saksbehandlere er alltid der, for eksempel, hvis du, jeg vet jo selvfølgelig, en saksbehandler har jo mange forskjellige unger som han tar vare på liksom, men i det minste så tar han, så tar han telefonen du ringer, fordi det er mye ting liksom du vil si til saksbehandleren som du må si direkte, for du kan ikke si det til folkene som jobber her»

Det virker som om flere av ungdommene opplever saksbehandleren som innehaver av mye makt, også i forhold til bestemmelser som gjelder dagligdagse tema. Dette kan være en av årsakene til at saksbehandler omtales relativt ofte i datamaterialet. Det sier seg selv at det fort kan bli opplevd som problematisk at en person som tilsynelatende har såpass mye makt i viktige bestemmelser er vanskelig å nå. En av Antonovskys (1987) hovedaspekter ved salutogenese handler om den manglende forståelsen for helheten en får ved å fokusere kun på sykdommen og årsaken til den. Antonovsky mente at dette fokuset blir for snevert av to grunner: for det første er fokuset på sykdommen, istedet for mennesket bak sykdommen. For det andre fører en slik patogen tilnærming til at forskere og behandlere spesialisere seg i en bestemt sykdom, framfor å forstå sykdom i seg selv. Hvis vi drar paralleller til barnevernssystemet kan man si noe om hvordan en ensidig fokusering på problemene hos ungdommene går ut over en helhetlig forståelse. Spesialisering er en viktig målsetning for barnevernet, for eksempel ved en differensiering av institusjonstilbudet. Innenfor byråkratiske organisasjoner innebærer en snever spesialisering at klienten har mindre muligheter for å gjøre sin individualitet synlig (Johansson, 1992). Dette skjer blant annet ved at man får en insensitivitet for ulike aspekter ved et problem, på grunn av at man er trent til å oppfatte, formulere og løse problemer innenfor gitte problemrom (Jørgensen, 2010). Hvis spesialisering skal være et mål, er det også viktig at man ser på negative følger, og innfører tiltak som kan virke mot disse. Dette kan for eksempel være at samtidig som man har et mål om spesialisering av tjenestene, må man ha et mål om hvordan man skal organisere disse tjenestene på en sann måte at man ivaretar et helhetlig tilnærming til individet.

En helhetlig forståelse av ungdommens situasjon innbefatter deres tidligere opplevelser og erfaringer. Et interessant aspekt var deres eget syn på den motgang de hadde opplevd tidligere i livet. Noen av ungdommene mente at på tross av at de hadde hatt en vanskelig oppvekst, følte de

seg sterkere som et resultat av å 'mestret', eller overlevd de vanskelige situasjonene. Disse sitatene er fra tre av ungdommene:

"(...) jeg er veldig sterk, jeg er veldig, det er ikke alltid positivt egentlig. Av og til kunne jeg ønske jeg var svak egentlig. og på en måte bare fått det ut, og liksom, ja. Men nå har jeg vært sterk siden jeg var liten på en måte, så har jeg på en måte bare bygget opp den styrken, fordi at, etter mamma døde, og det var, ja, det har vært så mye gjennom årene. Så jeg har måttet alltid tenke at livet det er, altså jeg selv har ansvaret for å fikse og ordne opp i det liksom. det er mitt ansvar og sørge for at jeg får et bra liv. Hvis det skjer noe dumt, så er det mitt ansvar å få det på beina igjen liksom. Jeg må gjøre den største jobben. Jeg kan på en måte ikke sitte der på rumpen, og begynne å grine hver dag, fordi at du har en litt kjip situasjon."

"Så, jeg fikk, eh, det meste som ikke ble gjort ordentlig, det fikk konsekvenser for seg. Så, gjerne ikke mat på en hel dag, eller do, you never know, liksom. Nye ting. Så, det har vært ganske kjipt egentlig. Så det er jo litt... det positive er jo at det gjør meg jo, klart, jeg takler jo mye mer ting som andre ikke ville taklet. Jeg er jo vant med ting(...)så, sånn sett så går det ganske fint".

"...men på akuttinstitusjonen, så, da begynte jeg å skli litt ut. Da var jeg, ja... Men jeg føler selv at de tre månedene på der, det var tre veldig viktige måneder. Selv om det skjedde veldig mye triste ting, eller, noe som er dumt, så tror jeg at jeg trengte de, litt, uansett. Og, og hvertfall hvis jeg, for du, på en måte, når du har drevet å vært litt rebelsk, eller hva jeg skal si, og du klarer på en måte å vende det mot at du kan bruke det til noe bra noe. Og det samme er det med hele oppholdet i fosterfamilien og hos mamma og pappa, at det hjelper veldig mye på. og da liksom følte jeg at nå etter at jeg har flyttet hit at jeg kan fortsette å gjøre det."

Det kan virke som om det var forskjellig i hvor stor grad disse erfaringene ble sett på som en ressurs fra barnevernet sin side. Her kommer temaet 'historie' inn. For den ungdommen som hadde en god relasjon til saksbehandler, og god samhandling mellom saksbehandler og institusjonen så det ut til at en mer helhetlig tilnærming førte til at det var rom for å bruke det som hadde skjedd i fortiden til noe positivt. De andre ungdommene opplevde ikke at deres historier og erfaringer kunne brukes som en ressurs i samtaler med barnevernet. Innenfor det salutogene perspektivet ser man på stressfaktorer som noe som kan bidra til å styrke OAS, avhengig av hvordan man håndterer disse stressfaktorene (A. Antonovsky, 1987). En slik

tilnærming kan fungere som hensiktsmessig i arbeidet med barn og unge i barneverntjenesten, da ganske mange av disse barna og ungdommene har erfaring med motgang. En slik tilnærming vil også legge til rette for ivaretagelsen av det Befring-utvalget, i NOU 2000:12, mente skulle være et viktig verdigrunnlag for barnevernets arbeid:

Hvert enkelt barn representerer en ukrenkelig verdi, og barnets behov for vern og vekstvilkår er overordnet alle andre hensyn. Ivaretagelsen av personlig integritet handler om den enkeltes rett til å få vernet sin selvrespekt og få utviklet tiltro til egne evner og framtidsmuligheter. Det siste er en verdi som i relativt liten grad har blitt fokusert som praktisk rettesnor, og det må betraktes som en betydelig svakhet ved barne - og ungdomspolitikken (Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2000 s 13)

For at man i større grad skal lykkes med å ivareta denne verdien er det i tillegg viktig at det fokuseres på ressurser, og ressurstilgang, i minst like stor grad som man fokuserer på ungdommenes problemer. Ved å se på deres tidligere opplevelser som en kilde til potensielle ressurser, samt identifisere og utvikle mestringsressurser i møte med daglige utfordringer er det grunn til å tro at ungdommene får en større opplevelse av mestring, mer autonomi, og står sterkere i møte med framtidige utfordringer. De neste sitatene viser to ungdommers ulike opplevelser når det gjaldt ivaretaking og fokus på ressurser:

“...det har ingenting å si hvor jeg kommer fra og hva jeg er vant med, liksom. Så det var liksom; hva DE mener, og hva DE mener er best for meg. Men selvfølgelig, det var mye jeg fikk sagt, og fikk gjort noe med da, men det var litt sånn liksom. Egentlig så var det ikke så mye, men, ja. Det går greit.”

Den første setningen i sitatet ovenfor illustrerer at ungdommen selv ser en verdi i sine tidligere erfaringer, men at disse ikke blir tatt med i betraktningen når det planlegges hva som skal skje fremover. Dette neste sitatet illustrerer en ungdoms opplevelse av å få ivaretatt verdien av å få vernet om sine framtidsmuligheter:

“Altså, vi planlegger jo fremover, og det er jo det vi gjør nå, og har egentlig gjort det siden jeg flyttet inn her; å gå rundt å forberede deg på å bli voksen. Og tar litt etter litt.(...) jeg håper at når jeg flytter herifra, at jeg har på en måte bygd meg et såpass godt nettverk utenfor institusjonen, at jeg har mye positive folk rundt meg da og. Som kan være med og støtte meg, og jeg kan gjøre det samme med andre.”

4.2 Den viktige relasjonen

Innledningsvis ble det påpekt at barnevernet kan påvirke ungdommenes opplevelse av sammenheng gjennom erfaringer de gjør seg i samspill med de menneskene som representerer barnevernsystemet. Etter at intervjuene kom i gang kom det som en overraskelse at ungdommenes refleksjoner rundt tilbudet de mottok fra barnevernet i så stor grad dreide seg om personer som representerte barnevernsystemet *utenfor* institusjonen. Det ble etterhvert tydelig at relasjonen til både saksbehandler og institusjonspersonale var betydningsfull. På grunn av at deres roller er forskjellige, vil funnene som reflekterer relasjonen til henholdsvis saksbehandler og institusjonspersonale bli redegjort for hver for seg.

4.2.1 Relasjonen til saksbehandler

Ungdommenes relasjon til saksbehandler tolkes ut i fra ungdommenes påstander knyttet til saksbehandlers rolle. Dette sitatet er fra et intervju med en av jentene som skulle flytte ut innen kort tid, der hun deler sin opplevelse av saksbehandleren sin:

Ulrikke: *“hun snakker til enhver person som om den personen er fjorten år gammel. eh, og hun misforstår veldig lett. Og det er veldig frustrerende. Og hun tror nok at jeg er litt mer umoden enn det jeg er. Og dømmer meg litt for det. Så, hun tar på en måte ikke det jeg sier helt seriøst. Hun, tenker liksom at jeg er et lite barn på en måte.”*

Jeg: *“Men det må jo være slitsomt.”*

Ulrikke: *“ja. Det, man kan vel si det sånn. Men, folk er forskjellige. Jeg tenker ikke at hun, altså jeg tror ikke at hun mener det frekt i det hele tatt. Jeg tror bare hun er sånn.”*

På spørsmål om hun tror det har påvirket hennes sak sier hun:

“Det har det på mange måter. Når jeg fikk vite at jeg ikke kunne bo på den tvangsavdelingen, eh, så måtte de finne en annen løsning, og jeg visste at hybel med tilsyn var et av løsningene, eller ett (oppfølgings-)prosjekt. det var ingen av de løsningene jeg hadde så veldig lyst til, fordi at jeg følte meg ikke klar til det i det hele tatt. Men når jeg fortalte det til saksbehandleren min, alt det, så, gikk ikke det, de hadde ikke penger nok til å ha meg der. Og de mente at jeg var for gammel til å være der, fordi at de ønsket bare ungdommer som var under 18. Men jeg synes i grunn det var utrolig faglig sagt, altså, det var ikke meneskelig, rett og slett. Fordi at jeg bor på en institusjon, jeg bor på institusjon for en grunn.”

Med barneverntjenestens byråkratiske rammer kan det legges et grunnlag for rigide og fastlåste relasjoner (Johansson, 1992). Når det skjer kan en medvirkende årsak være at direktiver og regler blir styrende for arbeidet, noe som tilsynelatende var tilfellet for ungdommen som er sitert ovenfor. I dette sitatet ser man også at beslutninger blir tatt uten at ungdommen opplever seg som aktør i særlig grad. Det ser ut til å være en sammenheng mellom det å oppleve seg som aktør og kvaliteten på relasjonen. En tolkning er at når ungdommen får medvirke og blir regnet som aktør kan ubalansen i maktfordelingen oppleves mindre, og videre påvirke relasjonen i positiv retning.

Pettersen (2011) har i sin kvalitative studie sett på saksbehandlerens erfaring med rollen som byråkrat. Hun fant at regler og prosedyrer så ut til å få større vekt enn relasjonen til klienten. En av hennes informanter mente at dette bidro til at hun forholdt seg til klienten på en distansert og upersonlig måte. Det kan se ut som om saksbehandlerens mulighet til å danne relasjoner med klientene er knyttet til i hvor stor grad de er styrt av de byråkratiske rammene, eller om de klarer å forsvare seg mot organisasjonens krav til byråkratisk oppførsel. Pettersen (2011) bruker Martin Buber (1993) og hans inndeling av to ulike posisjoner i relasjoner til omverdenen i henholdsvis Jeg-Det, eller Jeg-Du relasjoner for å beskrive saksbehandlers relasjon til klientene. Kort sagt kan man si at det handler om man møter verden som et “det”, objekt, eller som et “du”, subjekt. Ut i fra sine funn tolket Pettersen (2011) det sånn at i en byråkratisk kontekst vil Jeg – Det posisjonen være tydeligst, da barnevernets saksbehandling synes å være preget av å beskrive, analysere og definere klientens situasjon og behov, og ofte på en distansert og overflatisk måte. Denne typen relasjon kan igjen bidra til å undertrykke eller holde klienten i posisjon som klient, i den forstand at de er hjelpetrengende og mindreverdige. Med unntak av en av ungdommene så det ut til at ungdommene i utvalget opplevde relasjonen til saksbehandler til å være preget av at saksbehandler hadde en Jeg-Det-tilnærming.

På tross av at funnene kunne tyde på at det var vanskelig å få en god relasjon til saksbehandler, var det likevel ett eksempel på at det er mulig. Dette sitatet er fra den ungdommen som beskrev en god relasjon til saksbehandler, og inneholder en beskrivelse av den første tiden etter at hun flyttet på institusjon:

«Det, jeg har en veldig streng barneverntjeneste, eller, jeg har to saksbehandlere og de var veldig sånn, jeg ble litt behandlet som at jeg ikke, sant, for jeg er jo 4-12, omsorg, og de lot ikke

meg få lov å gå ut, altså de sa at hvis du finner på å gå ut så må vi finne på noe annet til deg, så det ble nesten en litt sånn trussel, men det var ikke det, det var en advarsel, og de var veldig streng med meg, og jeg fikk veldig stor respekt for de, og, sammen med de ansatte, det føltes veldig at de var, at de var så interessert til at det skulle gå bra med meg, og, sånn er det fremdeles. De jobber skikkelig for meg, og oss.»

Selv om hun beskriver saksbehandlerne som streng har hun en opplevelse av at de bryr seg om henne. Det som skiller hennes klientrelasjon fra de andre er det hun opplever som et personlig engasjement fra saksbehandlerne side og et tett samarbeid mellom saksbehandler og institusjonen. Ut i fra funnene ser det ut til at relasjonen til saksbehandler henger sammen med hvor tilgjengelig saksbehandler er, og i hvor stor grad det er fokus på problemer eller historien. Det å ha en god relasjon til saksbehandleren så ut til å påvirke hennes syn på barnevernet, og la grunnlag for samarbeid gjennom et gjensidig tillitsforhold:

“Ja men, altså det blir jo sånn, hvis du lever opp til kravene deres, så gjør de det samme mot deg. Så det er en litt sånn gylden regel.”

Dette kom også fram når hun snakket om ungdommene hun bodde med:

“(…)for det er jo det, folk legger skyld på foreldre og barneverntjenesten og, sant, også, eller så kan du faktisk gjøre noe med det selv liksom. og det er jo det jeg tror mange, hvertfall sånn som her på huset, sant, de har litt sånn at de sitter litt fast i problemene til foreldrene hvis det er de som er årsaken til at de må være her og, sånn at de nesten må få trykket inn i hodet at de kan gjøre noe med livet sitt.”

Hva er årsaken til at denne ungdommen opplever at det er rom for å utvikle en god relasjon til saksbehandler på tross av de byråkratiske rammene? En klientrelasjon kan oppleves relativt uproblematisk når klientens behov stemmer overens med hva organisasjonen har å tilby (Johansson, 1992). Ut i fra denne forståelsen kan en «match» mellom ungdommens behov og barnevernets tilbud være årsaken til at ungdommen har et positivt bilde av barneverntjenesten. Det er vanskelig å si noe om årsaken til at hun opplever relasjonen til saksbehandler som god ut i fra datamaterialet. Det kan være faktorer hos henne selv eller det kan være faktorer hos saksbehandleren. Det kan også være samhandlingen mellom saksbehandler og institusjonen som bidrar til at hun opplever saksbehandler som nærmere i relasjonen enn de andre ungdommene ser ut til å oppleve.

4.2.2 Relasjoner i institusjonen

I hvor stor grad ungdommene opplevde relasjonene i institusjonen som betydningsfulle kunne knyttes til hvorvidt ungdommene opplevde institusjonen som et hjem eller bare en arbeidsplass for de ansatte. Flere av ungdommene opplevde institusjonen som en arbeidsplass i for stor grad:

1)

“Det blir altfor mye jobb, og det har meg og han og tatt opp, som bor her. Vi har tatt opp, det blir for mye jobb, det liksom, altså, vi sier ikke det at de skal si livet sitt til oss, sånn som at åh, vi har så og så mange barn, vi sier ikke det, men at de kan være, altså være seg selv liksom, sånn, ta oss med på turer, han, sånn, ene tok jo meg med, meg og datteren hans med på tur, hun er like gammel som meg, så tok vi en helgetur liksom, og fisket, og hadde det dritgøy, liksom. (...) sånn som at de viser at de faktisk er glad i oss, liksom. At de ikke bare sier “vi er glad i deg, vi bryr oss om deg”, også viser de på en måte at de bryr seg, men at det er en jobb liksom.”

2)

“Ulrikke: “jeg er en arbeidsplass. Egentlig.”

Jeg: “ja. hvordan føles det da?”

Ulrikke: “mange ganger så har det vært veldig vanskelig. ehm, jeg er et menneske, liksom. Men, folk har det verre enn meg liksom. Så, det har i grunnen gått ganske fint. Det var veldig vanskelig sånn i begynnelsen, og på en måte innse at folkene er på en måte ikke nødvendigvis er glad i deg der. Du er liksom jobben deres. De tjener faktisk ganske mye penger på å ha deg der liksom.”

På tross av at disse ungdommene opplevde institusjonen som en arbeidsplass hadde de en god relasjon til noen få av miljøterapeutene. En av de tingene som ble opplevd som problematisk var at når de som de hadde en god relasjon til gikk av vakt, ble det ungdommen hadde fortalt til disse “overlappet” til neste skift. For den ene ble dette opplevd som at hun var gjenstand for sladder, mens for den andre førte dette til at hun opplevde personalet som kom og tok opp tråden fra forrige skift som falskt, eller påtatt, da hun ikke hadde samme relasjon til de.

Relasjonen ble tilsynelatende opplevd som viktig når den dekket et behov hos ungdommen. Halvparten mente at relasjonen til de ansatte var en medvirkende årsak til at de opplevde en vekst og utvikling. Det kan virke som om disse relasjonene kan knyttes til en tenkning som er lik Carl Rogers teori (Rognes, 1979). Hans tilnærming går ut på at vi gjennom å lytte til, bry oss om, gi positiv aksept og forstå hverandre følelsesmessig vil skape kontakt og allianse. Dette vil føre til et klima der ubetinget akseptasjon, empati og ekthet råder. Dette klimaet er viktig for endring og utviklingsarbeid hos den enkelte (Rognes, 1979).

Backe-Hansen et al (2011) mener at det “å skape et hjem” for ungdommene bør vektlegges i større grad enn det har blitt til nå. De tenker på at det har en sammenheng med måten hverdagslivet organiseres på, og i hvor stor grad det er mulig å tilby barn og unge et familielignende dagligliv når det gjelder omsorg, daglige rutiner og aktiviteter. At en av ungdommene opplever at det er mange tilfeldige folk innom institusjonen som ‘later’ som de bryr seg er innhold til argumentet for hvorfor det ikke føles som et hjem. På grunn av at hun opplever institusjonen mer som en arbeidsplass enn et hjem mener hun at enkelte av personalet er falsk, ved at de bare later som de bryr seg. I følge Rogers vil en mangel på ekthet, eller det som representerer det motsatte, falskhet, legge en demper på potensialet for selvaktualisering og på den måten motvirke vekst og utvikling (Langeland, 2012).

Hvorvidt ungdommene opplevde relasjonen til de ansatte som betydningsfull kunne også speiles i ungdommenes opplevelse av engasjement hos miljøterapeutene. Det så ut til at institusjonene og de ansatte viste ulik grad av engasjement i forhold til å involvere seg i ungdommenes liv. En av ungdommene som hadde bodd på flere institusjoner ga en beskrivelse av hvordan hun opplevde forskjellene. Dette var en jente som tidligere hadde rømt mye fra institusjonen. På den ene institusjonen opplevde hun at de hadde få måter å håndtere rømningsproblematikken på. I ettertid, når hun sammenligner de institusjonene hun bodde på tidligere med den hun bor på nå, føler hun at de ikke brydde seg nok. Følgende sitat viser hvordan de gjorde det på den nye institusjonen:

«det første de gjorde det var å kunne alle vennene mine, og få vennene mine sitt nummer, fordi da vet de liksom på en måte, hvis jeg møter noen, så vet de jeg er hos den personen eller den personen eller familien min, mens på (den andre institusjonen) så hadde de jo ikke, de hadde jo

ikke kontakt med familien min. Og de visste jo ikke hvem vennene mine, de prøvde jo liksom ikke på en måte å bli kjent med meg. de gjorde bare jobben sin på en måte.»

Denne dialogen fra det samme intervjuet viser at miljøterapeutenes engasjement og involvering har vært medvirkende til hennes opplevelse av vekst:

Joyce: *“Ja, jeg synes jeg har blitt mye bedre, på en måte som person da liksom, enn hva jeg var før.”*

Jeg: *“og det, er kanskje litt, har vel kanskje litt med at du har blitt litt mer moden å gjøre det da?”*

Joyce: *“moden og moden, liksom Jeg er jo fortsatt sånn, driver med sånn der barnslige greier. Ja, kanskje det da, eller kanskje det er det at jeg har forstått litt mer. Eller, de har forklart meg hvordan jeg, liksom, hva det går i liksom”*

Jeg: *“ja”*.

Joyce: *“enn hva jeg liksom, på en måte har fått høre liksom, jeg har sett at de bryr seg mer om meg enn hva de gjør om jobben liksom”*

I hennes tilfelle ser det ut til at personalet fungerte som en generell mestringsressurs, blant annet ved at hun opplevde tilhørighet og sosial støtte. Som nevnt innledningsvis kan det på dette området være hensiktsmessig å dra paralleller mellom forskning som er gjort innenfor sykepleiefaget og sosialt arbeid. Sullivan (1989) mente i sin evalueringsstudie at sykepleiere kan virke som generelle mestringsressurser i møte med pasienter. Også England og Artinian (1996) sin forskning, der de har sett på hvilken betydning en salutogen tilnærming vil ha for den psykososiale siden av sykepleie kan tenkes å være relevant. De beskriver salutogen psykososial sykepleie som bestående av sykepleierens bruk av seg selv i relasjon med pasienten. Viktige elementer i relasjonen vil være sykepleierens evne til å forholde seg til pasienten, perseptuell presisjon, mellommenneskelig kompetanse og trygghet på seg selv (England & Artinian, 1996). Samtidig som relasjoner med disse egenskapene kan tenkes å bidra til en styrket OAS, ser det også ut til å være viktig at dette er egenskaper som går på tvers av personalgruppen.

4.3 Samhandling mellom institusjonen, saksbehandler og ungdommen.

De fleste ungdommenes beretninger viste at det var etablerte rutiner i forhold til samarbeidsmøter. Det som imidlertid så ut til å være frustrerende for ungdommen var når det dukket opp spørsmål i tidsrommet mellom disse møtene. De opplevde da at det var vanskelig å få forespørslene sine gjennom, på grunn av at det var flere ledd, og at det tok lang tid å få svar. Jenten som var plassert på tvang illustrerte dette når hun svarte på hvem hun følte bestemte mest i livet sitt:

Jeg: "ehm, hvem er det du føler bestemmer mest i livet ditt?"

Caroline: "Barneverntjenesten."

Jeg: "Og de på institusjonen da? hvor mye bestemmer de?"

Caroline: "Ikke mye liksom, de må jo gå gjennom barneverntjenesten, og så må barneverntjenesten gå gjennom sjefen sin. Så de må gå gjennom alle liksom."

Jeg: "ja."

Caroline: "Og så må institusjonen her gå gjennom «Tone», hun som er avdelingsleder her. Masse styr."

Flere av ungdommene fortalte om en lignende situasjon. For at det skulle bli mindre ledd å gå gjennom i forhold tilforespørsler hadde den ene ungdommen fått beskjed fra de ansatte i institusjonen at det beste var om hun ringte saksbehandleren selv:

"fordi de hører jo ikke mest på folkene liksom, som liksom jobber her, (...) altså, folkene som jobber her sier det selv; at det blir mye bedre, enn hvis folkene her sier det, fordi da, av og til så misforstår jo de, hva det er jeg mener, da må jeg jo nesten si det til saksbehandleren min selv."

En annen av ungdommene hadde hatt et møte med sjefen for institusjonen, der hun selv foreslo en mulig løsning på problemet:

"Og da snakket vi litt om sånn hva jeg hadde lyst til å forandre på, og da sa jeg det at de på kontoret skulle vært mer her nede. Altså, de som skal bestemme over oss, skal heller være her, og, liksom se til oss, og se hvordan vår hverdag fungerer, liksom."

For den ene ungdommen som opplevde god samhandling mellom institusjonen og saksbehandler, var situasjonen en annen. For henne var det ikke behov for å tenke løsningsfokuset, da hun opplevde at det var god samhandling:

“(…) selvfølgelig kan jeg si at jeg føler at institusjonen bestemmer mest over meg, og så kommer barnevernstjenesten, eller omvendt, og såne ting, men det kommer helt an på hvordan du tenker på det.(…) egentlig så er jo det, jeg vet, altså, du merker at det er barnevernstjenesten som bestemmer over meg. Institusjonen, de bare gjør det de får beskjed om, sant. Men, men jeg synes at nå, etter at, sant, for før var jo det fosterfamilien som bestemte, og jeg, når jeg flyttet inn her, så får du bestemme veldig mye selv og. Altså, alt har du noe du skulle sagt innenfor; om hvor du, omtrent vil bo, hvor du vil gå på skole, og, ja, hvilke venner du holder deg med, og hvilke aktiviteter du driver på med eller et eller annet sånn.”

Denne jentens historie viser noe som kan tyde på en mer helhetlig tilnærming fra systemets side. Det kom også fram da hun ofte refererte til institusjonen og saksbehandlerne som et “de”, og “vi”. De andre ungdommene refererte til institusjonen for seg, og saksbehandler var “barnevernet”. Samhandling kan ses som en ressurs ut i fra to vinkler. Den ene er at det sikrer mer helhetlig omsorg og tilbud for ungdommen, for det andre at spesifikke (fagspesifikke) tiltak rettes inn mot et spesifikt problem (Hafstad & Øvreeide, 1998). Hafstad og Øvreeide (1998) deler det faglige arbeidet med barn inn i ulike roller. For saksbehandlerne er rollen sosialt orientert, da den går ut på å sikre ungdommene et tilstrekkelig livsgrunnlag og livskvalitet. For miljøterapeutene er den mer pedagogisk orientert, som en sosialiserende og kompetansefremmende rolle. Gjennom å kjenne til, og anerkjenne hverandres roller, vil man i samhandlingen i større grad respektere faktiske begrensninger og stille mer realistiske krav til hverandre (Hafstad & Øvreeide, 1998). Som en konsekvens vil sannsynligvis kommunikasjonen bli bedre. I datamaterialet er det mye som tyder på at tilnærmingen til ungdommen vil være mer helhetlig ved en bedre samhandling, noe eksemplene ovenfor illustrerer.

Det er i dag vanlig at enkelte organisasjoner og institusjoner etablerer sin legitimitet på kunnskap om enkelte typer problemer, mens den helhetlige ivaretagelsen av ungdommens behov må baseres på innsats fra flere instanser (Hafstad & Øvreeide, 1998). Backe-Hansen et al (2011) skriver i sin rapport at samarbeidet mellom det statlige og det kommunale barnevernet blir fremhevet som spesielt viktig i offentlige dokumenter, da det statlige barnevernet er avhengig av det kommunale barnevernet for å nå sine målsetninger. En av disse målsetningene er eksempelvis vridning av tiltaksbruken over fra institusjoner til fosterhjem og hjemmebaserte tiltak. På individnivå bør en målsetning være å skape et mest mulig helhetlig tilbud til ungdommene som er plassert ute av hjemmet. For å få til det er samhandling mellom

institusjonen, fagteam, saksbehandler og ungdommen selv viktig. Taylor (2003) mener at en salutogen tilnærming innenfor barnevern vil bidra til et større fokus på samhandling, da dets sosiologiske fokus “presser” de ulike instansene til å prate sammen. I en utvikling der spesialisering av tilbudene er prioritert framfor de generaliserte tjenestene er gode rutiner for samhandling viktig for å ivareta et helhetlig perspektiv. Dette innbefatter også at ungdommen selv får medvirke og være aktør.

Samhandling i seg selv var ikke noe tema underveis i intervjuene. Årsaken til at det ble identifisert som et tema i analysen kan henge sammen med at ungdommen opplevde saksbehandler som lite tilgjengelig. På grunn av at saksbehandler har begrensede muligheter for å bli kjent med ungdommen kan samhandling mellom institusjonen, ungdommen og saksbehandler virke som en motbalanse til de begrensningene barnevernet som byråkratisk organisasjon har. For at ungdommen skal være med å samhandle må han imidlertid bli regnet som aktør.

4.4 Manglende syn på ungdommen som aktør

Ungdommene opplevde varierende grad av deltakelse og medvirkning i forhold til ting som var viktig for dem selv. Når temaet var hvem som bestemte, og i hvor stor grad de opplevde at de ble hørt, var svaret fra de fleste av ungdommene at det var barnevernet som i større eller mindre grad bestemte.

“nei, sånn. Jeg ble gjerne hørt, men, det høres jo jævlig teit ut da, men barnevernet, alle de der, jeg har min mening, men når de sier noe så er det, det er det beste. For det er det beste for meg.(...) Så min mening teller på en måte ikke så mye, for de mener det, og det er best for meg, liksom. Så, jeg blir gjerne hørt, men det var ikke det som skjedde. Hvis du skjønner?”

Det var hovedsaklig i forbindelse med store avgjørelser som saksbehandler har ansvaret for at ungdommene opplevde at de i liten grad fikk være aktører. I sitatet ovenfor opplevde ungdommene at han fikk uttale seg, men at synspunktene hans ikke ble tatt med i betrakningen når beslutningen skulle tas. I Shier (2001) sin modell er deltakelse på det nivået der ungdommens meninger blir hørt, men ikke vektlagt i beslutningstaking ikke nok til å oppfylle barnekonvensjonens krav til deltakelse. En annen av ungdommene opplevde ikke deltakelse på noe som helst nivå:

“Da fikk jeg vite "ja, du er under barnevernet", så ble jeg litt sånn "herregud, JEG under barnevernet?" Kødder du? Wow! Også, nei, så fikk jeg vite at på det møtet skulle vi diskutere litt rundt det. Om hva jeg skulle gjøre, om jeg skulle i fosterhjem, eller på en institusjon, eller, ja, hybel med tilsyn, eller noe sånn. Men når jeg kom dit, så hadde de jo på en måte allerede bestemt seg. Eh, så det jeg hadde å si, det hadde egentlig ikke noe å si for de, fordi at det var på en måte, sånn skulle det på en måte bare bli. Men så trodde jeg egentlig at jeg misforsto litt, at "okey, nå, nå kan det være at du dømmer de litt, 'Ulrikke'. Nå må du bare spørre de hvordan det her egentlig henger sammen". Så spurte jeg nå de folka i barnevernet ,mmm, det var sånn at hvis jeg sa at jeg ville bo på institusjon, så var det kjempefint for de, fordi at da gikk alt lett, og alt gikk som det skulle, men hvis jeg fortalte de at "nei, jeg har ikke lyst til å bo på en institusjon", så kom de til å legge opp en sak, og få meg dit, liksom. Og så sa de "ja, det er, det er sånn vi, det er sånn vi sier det", liksom. Og så ble jeg helt satt ut. Så tenkte jeg "Okey, bra at de er ærlig, liksom, men, de kan ikke, de kan ikke tvinge meg inn i dit liksom". Øh, men når to voksne mennesker står å sier til en syttenåring, at hvis ikke den syttenåringen gjør sånn som de vil at hun skal gjøre, så vil de gå i sak mot meg, så føler den syttenåringen seg ganske hjelpesløs.”

Ut i fra det denne ungdommen forteller opplevde hun å få sine rettigheter krenket. Hun var ikke regnet som en aktør, og hadde dermed ikke fått mulighet til å uttrykke sine synspunkt eller bli hørt i det året barneverntjenesten var inne i familien før hun fikk beskjed om at hun måtte flytte på institusjon.

I faglitteraturen er deltakelse i stor grad knyttet til viktigheten av å ivareta juridiske rettigheter, samtidig som det poengteres som viktig å få tak i barnets, eller ungdommens, virkelighetsoppfatning (Haug & Horverak, 2009). På et individnivå er det å oppleve seg selv som aktør viktig for utviklingen av OAS. I en studie som så på relasjonen mellom ulike erfaringer i barndommen og utvikling av OAS, fant Anonovsky og Sagy (2000) at erfaringen med å få delta i beslutningstaking var den mest fremtredende. Disse erfaringene ansees for å være betydningsfull i utviklingen av komponenten *mening*, som er den komponenten Antonovsky (1987) anså for å være den mest essensielle. Uten en opplevelse av mening vil den samlede OAS være svak, på tross av de to andre komponentenes tilstedeværelse. Dette sitatet illustrerer nettopp hvordan det å ikke få delta kan påvirke meningskomponenten:

“(…) sånn som i morgen skal de ha møte, om meg, og flyttingen, “ ja,vi skal ha møte, ”, så jeg bare “okey”. “ja, den 13.juni skal vi òg ha møte”. Så jeg bare “åja, når skal jeg få komme inn på det ? Skal ikke jeg få lov å si min mening liksom? Alle sier jo til barnevernet, “ ‘Vera’ kommer til å klare seg, hun er så, hun er jo selvstendig nok til å klare seg. Hun har gjort alt hun kan. Kan ikke dere liksom prøve å gi henne litt, altså gi henne litt, altså, la henne få lov til å tro at hun kommer til å klare det liksom”, istedet for å dytte meg ned. For de gjør jo sånn at jeg ikke har troen på noe som helst. Jeg føler ikke det er noen vits i at jeg prøver mitt beste liksom, fordi at jeg ligger bare der som et nulltall, jeg vet ingenting om hva som kommer til å skje senere.”

En annen konsekvens av deltakelse som det er viktig å få frem er at det vil føre til en utvidelse av ungdommens handlingsrom. Det å bli trukket inn som aktør kan føre til at ungdommen får en større oversikt over alternative handlingsmuligheter, samt at de får større innsikt i egen situasjon (Haug & Horverak, 2009). Ved å få innsikt i sin egen situasjon får man økt opplevelse av begripelighet, og ved at man får ett utvidet antall handlingsmuligheter øker også håndterbarhet. Det var funn i min studie som støttet opp under påstanden om at det å oppleve seg selv som deltaker i større eller mindre grad påvirker handlingsrommet og innsikt i situasjonen. Den av ungdommene som er tidligere beskrevet som å ha en god relasjon til saksbehandler opplevde i stor grad å ha medvirkning. Hennes beskrivelser gikk ut på at hun opplevde å ha et økt handlingsrom på grunn av at hun var under tiltak fra barnevernet. Et eksempel på det er da hun opplevde et dødsfall i nær familie, og reiste bort på eget initiativ for å få litt avstand til både institusjonen og familien.

Ellen: *”og de (saksbehandlerne) ble jo veldig glad for at jeg ville ha den turen og, men det var litt sånn for å få en avslutning på ting.”*

Jeg: *“ja”*

Ellen: *“og begynne litt på nytt etter det.”*

Jeg: *“å finne deg selv igjen?”*

Ellen: *“nei, altså meg selv hadde jeg hele tiden, men bare, ville bare lage en avslutning på det liksom, sant. Fordi at når jeg skulle dra, og jeg var jo så glad når jeg fikk høre det, sant, sa det til de andre her, og de sa liksom “ du må ta bilder”, og må og ringe oss, og. Og det var liksom det som, det var ikke meningen, at jeg skulle ta med meg noe kamera og ta bilder og ringe til de og sånn sant, dette var liksom min, min helg, alene, så jeg bare ringte sånn på kvelden og sa god*

natt. Og ikke tok jeg noen bilder heller, sant, det skulle være mitt. Og, så det ble sånn, og det var veldig vellykket.”

Etter at ungdommene er flyttet på institusjon kan det være naturlig å tenke at plasseringer ut i fra ulike paragrafer fører med seg ulike muligheter for deltakelse. Denne antagelsen ble bare delvis bekreftet. For ungdommen som var plassert på tvang stemte det til en viss grad, i forhold til at hun hadde få muligheter til å påvirke den overordnede situasjonen sin. Hun aksepterte og forsto at barnevernet måtte bestemme i så stor grad som de gjorde. Samtidig opplevde hun seg som en aktør i større grad enn hun hadde gjort tidligere, da hun fikk være med å bestemme i forhold til dagligdagse tema som var viktig for henne. Det var også eksempler på at plasseringsgrunnlag hadde lite å si for deltakelse. Sammenlignet med en plassering på tvang kan det være naturlig å tenke at en ungdom som er plassert med bakgrunn i «omsorgsparagrafen»; § 4-12, har større mulighet til å delta i å utforme tiltaksplan og oppleve seg selv som aktør. En av jentene plassert på denne paragrafen opplevde seg imidlertid ikke som aktør i særlig grad i samarbeid med barnevernet.

På tross av at de fleste ungdommene i liten grad hadde en opplevelse av å bli ivaretatt som aktør i samarbeid med barnevernet, kom det klart frem i enkelte av intervjuene at de opplevde seg selv som aktører i eget liv. Dette kom spesielt godt frem i det ene intervjuet. Denne informantens beskrivelse av relasjonen til saksbehandler og barnevernet var mer instrumentell enn de andre ungdommenes beskrivelser. Han var opptatt av hva barnevernet kunne gjøre for han på den praktiske siden. Han foretrakk å selv ha kontroll på hva som skulle skje, og involverte ikke barnevernet med mindre han måtte. Et bemerkelsesverdige eksempel på hvordan han opparbeidet seg erfaring med å løse problemene sine var å finne i hans beretning om hvordan han løste opp i en situasjon hvor han opplevde sin biologiske far som en trussel. Uten å gi beskjed til barnevernet bestemte han seg for å ordne opp selv. I etterkant opplevde han å få sove bedre, og å få en lettere hverdag. På spørsmål om hvorfor han valgte å gjøre det på denne måten sier han:

«nei, fordi, som jeg sa isted, skal du få noe gjort, så må du gjøre det selv. Jeg kan, jeg har liksom ikke tid til å vente. For den usikkerheten om det skulle skje noe eller ikke, hadde jo det på ungdomsskolen, (...), så jeg har hatt mange sånne tilfeller da, og det var jeg egentlig møkk lei. Så da, som jeg sier da; "face it", liksom, bli ferdig med det da. Så da gjorde jeg det egentlig, for min

egen velvære og sikkerhet, liksom. Så jeg visste jo ikke hva som kunne skje da, han kunne godt ha slått meg ned på stedet, men det var bare den sjansen jeg måtte ta egentlig.»

Manglende tillit til barnevernet var et resultat av denne guttens erfaringer. Det så imidlertid ut til at han hadde en sterk OAS, og spesielt komponenten begripelighet, da han hadde dannet seg en klar oppfatning av hva barnevernet kunne bidra med, og hvilke begrensninger de hadde:

«(...) det var, for eksempel det var alt for tregt. Det skjedde jo aldri noe liksom. Så, jeg måtte jo vente flere måneder på en liten ting. Så, jeg synes jo personlig at barnevernet, de har gjerne ikke gjort noen drit. Det er jo en bra ting da, men det er alt for tregt. Det tar så lang tid.»

I NOU 2000:12 (Barne-, likestillings-, og inkluderingsdepartementet) står det at medvirkning og likeverdighet er grunnverdier som stiller særlige krav til de som har ansvar. At ungdom har partsrettigheter fra de er 15 år, skal være med å bidra til at de juridisk skal være sikret retten til å uttale seg og bli hørt, og at deres mening skal bli tillagt behørig vekt i saker som vedgår dem. Utover bestemmelser som innebærer det som er lovfestet, er det få muligheter til å overvåke om unges rett til deltakelse og medvirkning blir oppfylt. Brukerundersøkelsen gjennomført av Rambøll (2011) er med på å gi et bilde på hvordan situasjonen i barneverninstitusjonene er med tanke på medvirkning. I denne undersøkelsen oppga bare ca 40 % av ungdommene at de var “helt enig” i en påstand om at de fikk være med å bestemme hva de skulle ha hjelp til, mens omlag 30 % var helt enig i at de får være med å bestemme over hverdagen sin og viktige ting som handler om dem selv. Mens Rambøll tilskriver ansvaret for disse resultatene til institusjonen, viser datamaterialet for denne studien at beslutninger knyttet til ‘viktige ting som handler om dem selv’ ligger hos saksbehandler.

Saksbehandler innehar definisjonsmakt, som innebærer at barnevernet har myndighet til å bestemme hva som er problemet og hva som er løsningen. På grunn av det asymmetriske forholdet mellom ungdommen og saksbehandler er det saksbehandler sitt ansvar å invitere til deltakelse. Ut i fra datamaterialet kan det virke som om deltakelse er ulikt prioritert blant ulike saksbehandlere eller barneverntjenester. Erkjennelsen av barn som sosiale aktører kan imidlertid føre til at barnevernet ikke bør fatte beslutninger om hva som er problem og løsning uten å involvere barn selv (Angel, 2010). Med velferdsforskningen som har vokst fram de siste 10-15 årene vektlegges individets evne og mulighet til selv å aktivt utforme sine egne livsløp (Dahle & Thorsen, 2004; Schjelderup & Omre, 2006). Brukerne går fra å bli sett på som passiv, til å bli

sett på som kompetente, aktive handlende aktører. Schjelderup og Omre (2006) mener at veien den «nye» kunnskapen tar i fra forskningsnivå til praksis blant annet skjer ved hjelp av at det oppstår debatter med ulike ideologiske og teoretiske forankringer. De faglige og ideologiske motsetningene som debatteres er mangefasetterte og kryssende, og har gitt utslag i form av at det har utviklet seg ulike fagmiljø som hver for seg representerer ulike teoretiske tradisjoner, praksisforståelse og metodiske tilnæringsmåter.

I en tilsynsmelding fra helsetilsynet (2011) kom det fram at fylkesmennene i 40 av 44 kommuner pekte på lovbrudd eller behov for forbedring når det gjaldt å få fram barnas stemme i undersøkinger, evaluering av hjelpetilbudet, og når det gjaldt muligheten barn har til å medvirke. Manglende systematikk for å snakke med barn ble nevnt som en hovedgrunn, mens en annen mulig årsak som ble nevnt var manglende kunnskap om barns rett til å medvirke. For ulike fagmiljø kan Shiers (2001) modell “veien til deltakelse” være nyttig i det man skal illustrere i hvilken grad ulike organisasjoner og de ansatte tilrettelegger for unge menneskers deltakelse. Det finnes fem nivå av deltakelse, der det laveste er at ungdommen skal bli hørt, og det høyeste nivået er at ungdommen skal få dele makt og ansvar i beslutningstaking (modellen er avbildet i del 2.1.3). Grad av engasjement vil variere i forhold til hvilket nivå av deltakelse organisasjonen legger opp til.

Datamaterialet viser at de unges rett til å bli hørt og få medvirke er viktig, og at ivaretagelsen av deres rettigheter på dette området må bli bedre. Hvorvidt ungdommene opplever seg som deltakere og får ivaretatt sin rett til å medvirke vil sannsynligvis ha en effekt på de andre faktorene som er nevnt ovenfor. Ved å få medvirke vil de få være med å definere hvilke områder de trenger hjelp og støtte på, samtidig som de får økt innsikt i sin egen situasjon. Det er dermed trolig at man med ved å la ungdommen medvirke har større mulighet til å gå bort fra å fokusere på ungdommens problemer. Videre kan medvirkning legge bedre til rette for relasjonsbygging og samhandling, og et mer tilpasset tilbud kan utvikle seg som en konsekvens. Denne antagelsen støttes delvis opp av Pettersen (2011). I hennes undersøkelse tydet funnene på at i en praksis der barnevernarbeideren aktivt bidrar til å gi klienten deltakelse og innflytelse gjennom saksbehandlingen, oppstår situasjoner preget av energi og engasjement fra begge parter. Fokuset er rettet på større deler av klientens situasjon, og ressurser er i fokus. Klienten definerer selv mål og tiltak som ser ut til å være oppnåelige. Som en konsekvens oppleves kommunikasjonen i mye større grad å være preget av likeverd og komplementaritet

4.5 Aktiv tilpasning

Inntrykket fra datamaterialet var at institusjonene var gode på å tilrettelegge i forhold til ungdommens behov. For eksempel var det for en av ungdommene veldig bra at institusjonen muliggjorde målrettet jobbing med å få flytte over i egen leilighet. Et krav for at han skulle få flytte ut i egen leilighet var at han skulle vise at han klarte å gå på skolen. Han hadde gått fra å skulke skolen regelmessig, til å møte opp hver dag. I dette sitatet forklarer han motivasjonen for å gå på skolen:

Adrian: *“ jeg må jo gå på skolen for ha en fremtid. Nogenlunde, så det er egentlig bare en selyfølge å gjøre det.”*

Jeg: *“når var det du skjønnte at du måtte gå på skolen for å få en fremtid da?”*

Adrian: *“ skjønnte jo det egentlig med en gang. Det var jo liksom snakk om å ville det, og ha en grunn for å gjøre det egentlig. Når jeg fikk lovd leilighet liksom, at det var liksom et håp om noe, å jobbe mot. Så, da gikk det jo mye bedre.”*

Når det ble lagt til rette for at han skulle jobbe målrettet, så han igjen en mening med å gå på skolen. For han var det først og fremst rammene som bidro til at han kunne jobbe målrettet.

Innenfor institusjonen hadde han ellers stor påvirkning på hva han skulle jobbe med.

Institusjonen bidro med å støtte, tilrettelegge, og rapportere videre. På direkte spørsmål om han følte at det å bo på institusjon hadde vært til hjelp for han svarte han:

“Det har hjulpet meg ganske mye, fordi hadde jeg bodd hjemme, så hadde jeg ikke fått den friheten til å gjøre, og lære de tingene. Så det å komme her, det har hjulpet meg ganske mye. Lært meg å vaske klær, og litt mer vasking, og liksom skal lære meg til jeg skal, jobbe på den på den siden da. Det jeg er mest vant til er jo økonomisk og sånn.”

Ut i fra hans beskrivelser ser institusjonen her ut til å fungere som en mestringsressurs. Når han opplever at han kan bruke institusjonen for å jobbe aktivt med å nå sine mål, fører dette videre til at han opplever disse aktivitetene som mer meningsfulle. En sannsynlig konsekvens er at opplevelsen av sammenheng blir styrket.

Durrant (1993) mener at det er forskjellige måter å tenke på hvilken funksjon en institusjon skal ha. Den ene er å tenke på institusjonen som et redskap for å rette på folks problemer, mens en annen måte å tenke på institusjoner på er å se på dem som bistand i arbeidet med å se på seg selv

som potensielt vellykket, kompetent og i stand til å bygge videre på de styrkene og ressursene de allerede har. En slik måte å tenke på samsvarer med Antonovsky (1987), som mente at man i søken etter en måte å helbrede en sykdom på har en tendens til å holde seg innenfor patologiske rammer. Han mente at det ville være mer hensiktsmessig å se til organismens effektive tilpasning, eller mestring, da det som regel ikke finnes noen magiske løsninger.

Langeland et al (2007) bruker effektiv, eller aktiv tilpasning, som terapeutisk prinsipp i et salutogent intervensjonsprogram som behandler psykisk syke. På grunn av den holistiske tilnærmingen er prinsippet om aktiv tilpasning overførbart til miljøterapi. Det tar utgangspunkt i hver enkelts unike historie, og deres utfordringer med å aktivt tilpasse seg et miljø som er uungåelig fylt med spenning og stressorer. Et terapeutisk miljø som legger opp til aktiv tilpasning er preget av ubetinget positiv aksept, empati og ekthet. I tråd med Rogers psykologi (Rognes, 1979) mener hun at det er i et slikt miljø at tillit og motivasjon skapes og at denne tilliten og motivasjonen videre legger en grobunn for økt mestring og endring (Langeland, 2011). Ved aktiv tilpasning er det nødvendig å ta utgangspunkt i hver enkelt ungdoms historie, identifisere områder som bør tilrettelegges for opplevelse av mestring, samt behandle ungdommen med aksept og empati på en ekte måte. For å få til dette må man investere engasjement, og det må være en målrettet og helhetlig tilnærming fra både saksbehandler og institusjonen. En slik måte å tenke på samsvarer med en av ungdommenes tanker om hva barnevernet kunne gjort for å møtt han på en bedre måte:

“Snakke litt mer om fremtiden, istedet for det som har skjedd. At jeg får noen mål, noe å jobbe med. Istedet for å bare sitte å tenke; hva nå liksom, skal jeg bare sitte å høre på det de har å si? liksom, litt mer framtidig, istedet for å snakke om det som har skjedd. Det er det jeg har å si egentlig.”

En av årsakene til utvikling som ble nevnt hos flere av ungdommene var rammer og grenser satt av institusjonen. De gir uttrykk for at grenser er nødvendig på enkelte områder, og at det bidrar til at de føler seg mer trygg. Jenten som var plassert på tvang ga uttrykk for at det var nødvendig at barneverntjenesten og institusjonen hadde kontroll med de fleste områdene i livet hennes. Hos henne ble det brukt et trinnsystem, som innebar at hun ved å tilfredstille krav institusjonen og saksbehandler satte til henne, kunne klatre opp i trinn. Når hun klatret opp i trinn fikk hun mer tillit, og frihet. Hun så at disse rammene hadde ført til at hun følte seg mer voksen nå enn

tidligere. Etter å ha blitt flyttet rundt på ulike tiltak var også stabiliteten ved å bo på én plass i over ett år noe hun mente bidro til at hun følte seg mer voksen nå enn tidligere.

I NOU 2000:12 stilles det spørsmål til om samfunnet fullt ut har erkjent verdien av trygghet og vern i relasjon til de påkjenninger og den risiko som er forbundet med den nye ungdomsalderen. At noen av ungdommene mener at grenser er en viktig grunn til at de opplever tilbudet fra institusjonen som bra kan tolkes som at de ønsker trygghet og vern. Dette bringer på bane det som mange mener er et motsetningsforhold; retten til deltakelse og retten til beskyttelse, henholdsvis artikkel 3.1 og 12 i FN's Barnekonvensjon (1991). I datamaterialet kommer imidlertid ikke disse to behovene fram som motsetninger til hverandre. Ungdommene selv ser ut til å mene at de forstår grensene og at grensene oppleves som en bekreftelse på at personalet bryr seg om dem, eller i minste fall ønsker å hjelpe dem. For noen av dem har det tatt litt tid, men med tiden har de forstått mer, og kanskje fått litt mer innsikt i sin egen situasjon. Spørsmålet om i hvor stor grad ungdommene trenger rammer og beskyttelse og i hvor stor grad de trenger ansvar og deltakelse er viktig for en aktiv tilpasning av tilbudet.

En aktiv tilpasning av tilbudet er kan dermed tenkes å være avhengig av både beskyttelse og deltakelse; Ved å gjøre ungdommen til aktør, kan de selv ansvarliggjøres og medvirke i forhold til sin egen vekst og utvikling, samtidig som institusjonen opptrer som en mestningsressurs gjennom å tilby trygge rammer;

“(...) litt at fordi at her på (institusjonen) så viste de at du ble veldig klar over fremskritt, og du kunne se selv veldig godt selv at det ble bedre. Og når det kjentes bedre og, etterhvert, fordi at, noen ganger så kjentes det ikke noe godt ut å skulle jobbe med alt mulig som du ikke var interessert i i det hele tatt, men egentlig bare sitte deg ned og synes synd i deg selv. Men når du på en måte ble så klar over hvor bra det ble og sånn, så ble det veldig greit.”

5.0 AVSLUTTENDE DISKUSJON, OPPSUMMERING OG VEIEN VIDERE

5.1 Diskusjon- Erfaringer med barnevernet; helsefremmende eller overbelastende?

Storø et al (2010) mener at institusjoner må inngå som et viktig tilbud i barnevernets mulighet til å opptre som risiko eller mulighet. Dette er delvis på grunn av de mange barn og unge som av

ulike grunner trenger noe annet enn fosterhjem hvis de må flytte ut av hjemmet. Funnene i denne studien støtter opp under denne påstanden. Ungdommene hadde ulike grunner for å bo på barneverninstitusjon, og flere av de valgte det selv, framfor å flytte inn i et nytt fosterhjem.

Det har vært et negativt fokus på institusjonene, mye på grunn av at forskning viser at andelen det går dårlig med etter avsluttet institusjonsopphold er større enn andelen det går bra med (Bufdir, 2010). For å nyansere bildet på hvorvidt det å bo på barneverninstitusjon kan virke helsefremmende eller overbelastende, er det imidlertid nødvendig å se på deres kontakt med barneverntjenesten som helhet, og ikke bare begrense seg til institusjonstilbudets rammer. Et viktig funn i denne studien er at den kommunale barneverntjenesten ved saksbehandler har en relativt viktig rolle i ungdommens liv. Støtte for dette funnet har også kommet fra andre både hold. Da Rambøll (2011) i forkant av undersøkelsen ba barn og unge på institusjon kommentere spørreskjemaet, var ett av deres innspill å inkludere spørsmål om saksbehandleren, og de understreket at kontakt med vedkommende var viktig.

Barnevernet har i den senere tid blitt mer byråkratisert som en følge av økte dokumentasjonskrav og sterkere rettsikkerhet (Barnevernpanelet, 2011). Ovenfor har det blitt forsøkt å redegjøre for hvordan den byråkratiske modellen kan påvirke mulighetene for relasjonsbygging med ungdommene, blant annet ved å vise til at direktiver og regler ofte kan veie tyngre enn den menneskelige dimensjonen ved arbeidet. Samtidig vet vi at det for mange saksbehandlere i den kommunale barneverntjenesten er en stressende og travel hverdag med store saksmengder (Viggen, 2012). Er det et bra nok system? Kan man gi ungdommene det de har rett på i et sånt system? Som nevnt i introduksjonen ble det i NOU 2000:12 poengtert at det vil kreves nye initiativ, tiltak og ordninger innenfor barneverntjenestene for å sørge for at velferdsstatens verdigrunnlag også skal gjelde for de ungdommene som er barneverntjenestens klienter. Forslagene til tiltak som kom i Barnevernpanelet (2011) rapport, kan knyttes til en styrking av tilbudet ut i fra barn og unges perspektiv. I likhet med mine funn, problematiseres det i denne rapporten at voksne som i liten grad kjenner ungdommene har stor uttalerett om hva som er best for dem, og at disse voksenpersonenes meninger ofte blir avgjørende. Ett av barnevernpanelets (2011) forslag er at rutiner og struktur i barneverntjenestens organisering skal ta utgangspunkt i at de ansatte skal arbeide nærmest mulig barna og ungdommene. Dette innebærer at en god relasjon skal ha hovedfokus i alt arbeidet. Ett annet forslag er at alle barn og unge som plasseres utenfor hjemmet skal ha en tillitsperson som kan være til støtte, tale deres sak, og følge med på

hvordan de har det. På grunnlag av det som har kommet fram av datamaterialet ser disse forslagene ut til å kunne være hensiktsmessige for at de ungdommene som bor på institusjon skal kunne gjøre seg bedre erfaringer i kontakten med barnevernet.

Erfaringer er svært viktige, da de samspiller med mestringsressursene om å utvikle OAS. I den sammenheng er det også viktig å tenke på at ungdom i tenårene befinner seg i en periode av livet der identitet og synet på en selv og samfunnet er i utvikling. Den første delen av ungdomsårene er preget av en større sårbarhet i form av usikkerhet og uforutsigbare forandringer, mens den siste delen fører med seg en større psykologisk stabilitet og uavhengighet. Det antas at man i barndommen har en tentativ opplevelse av sammenheng, som i ungdomsårene blir mer definitiv (H. Antonovsky & Sagy, 2001). Ungdommer som bor på barneverninstitusjoner er dermed i en alder der det skapes et grunnlag for hvilken orientering de tar med seg videre, i møte med livets mange hendelser. Med bakgrunn i denne antagelsen bør det legges til rette for at ungdommene gjør seg livserfaringer som bidrar til å øke begripelighet, håndterbarhet og meningsfullhet.

I presentasjonen av funnene kommer det fram at flere av ungdommene opplever et fokus på problemet framfor historien, vanskelig relasjon til saksbehandler, og manglende opplevelse av å medvirke. Opplevelser som disse kan føre til at ungdommen opplever at stimuli som oppstår i forbindelse med kontakten med barnevernet ikke forstås som ordnet, sammenhengende, strukturert og tydelig, men tvert i mot mer kaotisk, uordnet, tilfeldig og uforklarlig.

Livserfaringer med disse karakteristikkene er sterke kilder til stress (Torsheim et al., 2001). Som en global tilnærming til livet, vil OAS påvirke i hvilken grad vi ser livet som sammenhengende og forståelig, eller kaotisk og uforståelig. OAS er dynamisk, og vil virke på en sånn måte at man kan oppleve mestring eller overbelastning i kontakt med barnevernet. Samtidig vil hvorvidt man mestrer eller opplever det som stress og overbelastende påvirke OAS. OAS kan dermed bli sett på som viktig av to grunner; for det første fordi erfaringer ungdommen gjør seg bidrar i utviklingen av OAS. For det andre fordi vurdering, kontroll og behandling av stressorer avhenger av hvorvidt man har en sterk eller svak OAS. For å bidra til en høy OAS er det viktig at støtten de mottar fra barnevernet tilpasses deres behov. I datamaterialet så man eksempler på begge deler. Istedenfor å ha et barnevernssystem som er tilpasset ungdommens behov, var det ting som kunne tyde på at det er de ungdommene som best klarer å tilpasse seg systemet som klarer seg best. Noen av ungdommene hadde en opplevelse av at momenter ved den støtten og hjelpen de

hadde mottatt i kontakt med barnevernet hadde bidratt til vekst og utvikling, mens for spesielt en ble det å bo på institusjon opplevd som en vanskelig.

5.2 Oppsummering

I denne studien har man sett på ungdom i barneverninstitusjon sin opplevelse av sammenheng ut i fra en salutogen tilnærming. Ved å intervju seks ungdommer som bor på institusjon var ønsket å kunne si noe om hva ungdommene opplever har betydning for deres utvikling av sammenheng. I analysen av datamaterialet ble det identifisert fem faktorer som kan tenkes å ha betydning.

Den første faktoren er problem eller historie. Funnene viste at ungdommene ofte opplevde at det var et fokus på problemene deres framfor historien og ressursene deres. Det var spesielt fra saksbehandlers side de opplevde det på denne måten. Utifra forskning og teori som tar for seg byråkrati kan se ut som om de byråkratiske rammene har en innvirkning i forhold til denne problemstillingen (Eriksen & Terum, 2001; Johansson, 1992; Pettersen, 2011). I og med at saksbehandler er ansvarlig for de store beslutningene, opplevde de at fokuset på problemene påvirket deres situasjon.

Relasjonen til saksbehandler og de ansatte i institusjonen var en annen faktor som så ut til å ha betydning. Det er i samspill med mennesker som tilhører og representerer barnevernssystemet ungdommen gjør seg erfaringer med barnevernet. På grunn av de byråkratiske rammene systemet befinner seg innenfor kan det være vanskelig å få en god relasjon til saksbehandler (Johansson, 1992). Ungdommene opplever stort sett saksbehandler som lite tilgjengelig. Det ser imidlertid ut til at de ansatte i institusjonen er i en bedre posisjon til å danne relasjoner med ungdommene. På tross av at de er i en bedre posisjon opplever enkelte av ungdommene at det blir for mye "jobb" på de ansatte. For de ungdommene som opplever at personalet bryr seg om dem ser relasjonen ut til å ha stor betydning for deres vekst og utvikling under oppholdet i institusjonen.

Den tredje faktoren er samhandling mellom institusjon, saksbehandler og ungdommen. Det kan være at denne faktoren oppsto som en konsekvens av at ungdommen opplevde saksbehandler som lite tilgjengelig. Selv om det var etablerte samarbeidsmøter, oppsto det ofte problemstillinger mellom møtene som saksbehandler måtte ta avgjørelser på. En samhandling mellom institusjonen, saksbehandler og ungdommen avhenger av at ungdommen blir sett på som en aktør.

Den fjerde faktoren er knyttet til temaet ovenfor, og handler om hvorvidt ungdommen blir sett på som en aktør. De ulike ungdommenes opplevelser varierte fra å ikke engang bli hørt, til å bli involvert i beslutningsprosesser. Tre av seks oppgave situasjoner som ikke møter kriteriene for å oppfylle kravene til FN's barnekonvensjon (1991) (Shier, 2001). Hvorvidt ungdommene blir ansett for å være aktører ser ut til å være en viktig faktor som kan påvirke alle de andre faktorene som bidrar til å skape gode erfaringer i konteksten av å være plassert på barneverninstitusjon.

Den femte og siste faktoren er en aktiv tilpasning av tilbudet. Dette handler om at man kan se på institusjoner som bistand i arbeidet med å se på seg selv som potensielt vellykket, kompetent og i stand til å bygge videre på de ressursene en har (Durrant, 1993). Ved aktiv tilpasning tar en utgangspunkt i hver enkelts unike historie, og deres utfordringer med å aktivt tilpasse seg et miljø som er uungåelig fylt med spenning og stressorer. For å oppnå dette bør miljøet være preget av ubetinget positiv aksept, empati og ekthet. Hovedinntrykket i datamaterialet er at institusjonene til en viss grad klarer å tilrettelegge tilbudet, men at det varierer i hvor stor grad ungdommene opplever positiv aksept, empati og ekthet. Det kan se ut som det i varierer i hvilken grad det er et fokus på å ivareta og bygge videre på ungdommenes ressurser.

Sett i fra et salutogent perspektiv kan barnevernet påvirke utvikling av ungdommenes opplevelse av sammenheng (OAS) gjennom erfaringer ungdommen gjør seg i samspill med mennesker som representerer systemet. Funnene i datamaterialet tyder på at et samarbeid med barnevernet kan føre til både en bevegelse oppover på helsekontinuet, mot en bedre helse, eller at det i verste fall oppleves som vanskelig, og få negative konsekvenser for helsen. Faktorer som ser ut til å være spesielt viktig er opplevelsen av å bli sett på som en hel person, og ikke bare et problem, og at ungdommene får være aktør i så stor grad som rammene tillater det.

5.3 Veien videre- Studiets begrensninger og videre forskning

I denne korte redegjørelsen vil det først og fremst diskuteres på hvilken måte kunnskapen som kommer ut av denne studien kan brukes. Det vil bli diskutert om funnene kan anses for å være generaliserbare, sagt med andre ord; om resultatene kan overføres til andre intervjupersoner og situasjoner. Tilknyttet studiets begrensninger vil det følge noen forslag til videre forskning.

I følge en sosialkonstruktivistisk tilnærming er hver enkelt situasjon unik, og hvert fenomen har sin indre struktur og logikk. Kvale og Brinkmann (2009) peker på en bevegelse fra å tenke på

generalisering til å tenke kontekstualisering som har utviklet seg med en postmodernistisk tenkning. Utvalget i denne studien besto av forholdsvis få informanter. Disse informantene hadde kun det til felles at de var innenfor en viss alder, at de bodde på institusjon, og at de mottok støtte fra barnevernet. Deres bakgrunnshistorier og dermed også grunn for å bo på institusjon var svært ulik. Hvis det fremste målet hadde vært å skape generaliserbar kunnskap, vil et så lite utvalg ikke være tilstrekkelig. Med utgangspunkt i et konstruktivistisk perspektiv har derimot målet vært å bidra med sosial kunnskap om hvordan man kan forstå verden og handle i den, og å forstå denne kunnskapen ut i fra en historisk og sosial kontekst. Det vil imidlertid være behov for mer forskning som kan bidra til å utfylle og ettergå de funnene som er gjort i denne studien.

På tross av at den kunnskapen som genereres ut i fra dette studiet er kontekstuell og baserer seg på et lite utvalg vil jeg påstå at den til en viss grad er generaliserbar. Et eksempel er konsekvenser det får for ungdommene når de opplever at et fokus på problemer går på bekostning av en helhetlig tilnærming. Denne kunnskapen er viktig og bør kunne overføres til lignende situasjoner. Kvale og Brinkmann (2009) beskriver ulike typer generalisering, der en begrunnet vurdering av i hvilken grad funnene fra en studie kan brukes som en rettleiding for hva som kan komme til å skje i en lignende situasjon henviser til det han kaller *analytisk generalisering*. Den begrunnede vurderingen går ut på at forskeren spesifiserer bevisene og gjør argumentene eksplisitte for leseren, sånn at de selv kan bedømme hvor holdbar generaliseringen er. I denne studien er argumentene eksplisitte ved at det vises til teori og forskning som brukes for å tolke resultatene. Det er også redegjort for bakgrunnen for de metodiske valgene som er gjort.

En begrensning for studien var at det ble mange faktorer å ivareta med et såpass bredt perspektiv. Med dette menes at i tillegg til ungdommen selv, var institusjonen og saksbehandler viktige faktorer i funnene som skulle tolkes og forstås ut i fra ulik teori. En forståelse av viktigheten ulike prosesser innenfor institusjonsrammene har, som kommunikasjon og relasjon, kan ha blitt oversett på grunn av at ungdommens refleksjoner rundt saksbehandler fikk større plass. Det er dermed grunn til å tenke at det uten et så bredt perspektiv ville ha vært større mulighet for å gå mer i dybden i tolkningen av datamaterialet.

I forbindelse med at saksbehandler og institusjonen var faktorer i datamaterialet som ble utforsket med bakgrunn i ungdommens perspektiv, er det også viktig å poengtere at det er behov

for i større grad å undersøke temaet ut i fra ulike perspektiv. Vi vet at mange saksbehandlere i den kommunale barneverntjenesten har mange forskjellige saker, og selv om de skulle ha et ønske om å være mer tilgjengelig for ungdommene er det ikke sikkert det er mulig på grunn av den travle hverdagen. Foruten Pettersen (2011), som har sett på klientrelasjonene i barnevernet fra saksbehandlers perspektiv, var det vanskelig å finne forskning på dette området. Denne kunnskapen vil imidlertid være nyttig i det man skal diskutere tiltak for å skape ett bedre tilbud for barn og unge.

Avslutningsvis må det punktet som tenkes å ha størst relevans i tolkningen av funnene nevnes; det er behov for mer kunnskap om synet på ungdommen som aktør når det gjelder alle ledd i barnevernet. Både i dette studiet og i Rambølls (2011) brukerundersøkelse blant barn og unge i barneverntiltak viser funnene at det er stor variasjon i hvilken grad ungdommer i institusjon opplever seg selv som aktører. At flere ungdommer opplever at de i liten grad opplever å bli ivaretatt som aktører viser at det er behov for mer kunnskap på dette området, blant annet for at de skal få ivaretatt sine rettigheter i henhold til barnekonvensjonen (1991). Tilsynsrapporten fra helsetilsynet (2011) kan også bidra med å bekrefte et behov for forskning på dette området.

Litteraturliste:

- Angel, B. Ø. (2010). Barnet som aktør og kunnskapsbærer- en utfordring for barnevernets profesjonelle ekspertise. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 03.
- Antonovsky, A. (1979). *Health, Stress and Coping*. San Francisco: Jossey-Bass Inc., Publishers.
- Antonovsky, A. (1987). *Helbredets mysterium* (9 ed. Vol. 1). København: Hans Reitzels Forlag.
- Antonovsky, H., & Sagy, S. (2001). The Development of a Sense of Coherence and Its Impact on Responses to Stress Situations. *The Journal of Social Psychology*, 126(2), 213-225.
- Archard, D. (2004). *Children- Rights and Childhood* (2nd ed.). New York: Routledge Taylor & Francis Group.
- Archard, D. (2007). Children`s Rights and Juvenile Justice. In M. Hill, A. Lockyear & F. Stone (Eds.), *Youth Justice and Child Protection*. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Archard, D., & Skivenes, M. (2009). Balancing a Child`s best Interests and a Child`s Views. *International Journal of Childrens Rights*(17), 1-21.

- Backe-Hansen, E., Backeteig, E., Gautun, H., & Grønningsæter, A. B. (2011). Institusjonsplassering- siste utvei? Betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet. In E. Backe-Hansen (Ed.). Oslo: Fafo/Nova.
- FNs konvensjon om barnets rettigheter (1991).
- Lov om barneverntjenester (1992).
- Barne og familiedepartementet. *Barnevernet i Norge- Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer*. NOU 2000:12. Oslo, Barne og familiedepartementet
- Barnevernloven. Lov om barneverntjenester av 17.07.1992 (1992).
- Barnevernpanelet. (2011). *Barnevernpanelets rapport*. Oslo: Barne-, likestillings-, og inkluderingsdepartementet.
- Bengel, J., Strittmatter, R., & Willmann, H. (1999). What Keeps People Healthy? The Current State of Discussion and the Relevance of Antonovsky's Salutogenic Model of Health *Research and Practice for Health Promotion* (Vol. 4). Cologne.
- Buber, M. (1993). *Between Man and Man*. London: Routledge Classics.
- Bufdir. (2010). *Kvalitet i barneverninstitusjoner*. Oslo: Barne- ungdom og familiedirektoratet.
- Clausen, S.-E., & Kristofersen, L. B. (2008). Barnevernsklinter i Norge, 1990–2005 En longitudinell studie (Vol. 3/2008, pp. 89). Oslo: NOVA.
- Cohen, S., & Wills, T. A. (1985). Stress, Social Support and the Buffering Hypothesis. *Psychological Bulletin*, 98(02), 310-357.
- Crimmens, D., & West, A. (Eds.). (2004). *Having their say- Young people and participation: European experiences*. Lyme Regis: Russel House Publishing Ltd.
- Dahle, R., & Thorsen, K. (2004). Nye vilkår for velferdstjenestene *Velferdstjenester i endring.- Når politikk blir praksis*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Dawes, A. (1999). Images of childhood in cultural perspective: Challenges to theory and practice *Ghent papers 1999*. Psychology Department, University of Cape Town.
- Durrant, M. (1993). *Residential Treatment - A Cooperative, Competency-Based Approach to Therapy and Program Design*. New York: W.W. Norton & Company.
- Egelund, T. (1997). Beskyttelse av barndommen *Den konstruktive praksis*. København: Hans Reitzels Forlag.
- England, M., & Artinian, B. (1996). Salutogenic Psychosocial Nursing Practice. *Journal of Holistic Nursing*, 14, 174-195.
- Eriksen, E. O., & Terum, L. I. (2001). Frontlinjebyråkratene mellom fag og politikk. In E. O. Eriksen (Ed.), *Demokratiets sorte hull- Om spenningen mellom fag og politikk i velferdsstaten*. Oslo: Abstrakt Forlag.
- Fylkesnes, M. K. (2011). *Om gode arbeidsrelasjoner i det flerkulturelle barnevernet*. Master, Universitetet i Bergen.
- Hafstad, R., & Øvreeide, H. (1998). *Foreldrefokusert arbeid med barn*. Kristiansand: Fagbokforlaget.
- Hatch, J. A. (Ed.). (2002). *Doing qualitative research in education settings*. New York: State university of New York Press.
- Haug, V., & Horverak, S. (2009). Barns deltakelse og ressurstilgang på ulike nivåer sett i lys av sosial kapital. *Norges barnevern*, 02.
- Havnen, K. S., Breivik, K., Stormark, K. M., & Jakobsen, R. (2010). Why do children placed out-of-home because of parental substance abuse have less mental health problems than children placed for other reasons? *Children and Youth Services Review*, 33(10), 2010-2017.
- Helsetilsynet. (2011). Barnevernet snakkar for lite med barna. *Landsomfattande tilsyn 2011*, from http://www.helsetilsynet.no/upload/Publikasjoner/tilsynsmelding/2011/snakkar_lite_med_bar_na.pdf

- James, A., & Prout, A. (Eds.). (1997). *Constructing and Reconstructing Childhood- Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood*. London and New York: Routledge Falmer, Taylor & Francis Group.
- Johansen, V. (2009). Teoriperspektiver på barndom og betydningen av sosiale strukturer. *Barn*, 1, 69-85.
- Johansson, R. (1992). *Vid byråkratiens granser. Om handlingsfrihetens organisatoriske begrensninger i klientrelaterat arbeid*. . Lund: Arkiv.
- Jørgensen, S. (2010). Baklengs ut av fuglekassa:- Komplekse problemer krever komplekse problemformuleringer. *Tidsskriftet Norges barnevern*, 10, 77-89.
- Juul, R. (2004). Barnevernarbeideres barneperspektiv og praksiser i møte med barn og unge i vanskelige livssituasjoner. *Norges barnevern*(01), 11-22.
- King, N., & Horrocks, C. (2010). *Interviews in Qualitative Research*. London: SAGE Publications Ltd.
- kjelsberg, E., & Nygren, P. (2004). The prevalence of emotional and behavioural problems in institutionalized childcare clients. *Nord J Psychiatry*, 58(4), 319-325.
- Kjørholt, A. T. (2004). *Childhood as a social and symbolic space : discourses on children as social participants in society*. Phd, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim.
- Kvale, S., & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2 ed.). Oslo: Gyldendahl Akademisk.
- Langeland, E. (2011). Salutogene samtalegrupper: En arena for økt mestring og velvære. In M. S. Fagermoen & A. Lerdal (Eds.), *Læring og mestring- Et helsefremmende perspektiv i læring og forskning*. . Oslo: Gyldendahl Akademisk.
- Langeland, E. (Ed.). (2012). *Salutogenese som forståelsesramme i psykisk helsearbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Langeland, E., Wahl, A. K., Kristoffersen, K., & Hanestad, B. R. (2007). Promoting Coping: Salutogenesis among People with Mental Health Problems. *Issues in Mental Health Nursing*(28), 275-295.
- Lindstrøm, B., & Eriksson, M. (2010). The hitchhikers guide to Salutogenesis. Helsinki.
- Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy.- Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russel Sage Foundation.
- Martinsen, V. (2000). Etikk Retrieved 04.04.12, 2012, from <http://www.filosofi.no/etikk.html>
- Moksnes, U. K., Espnes, G. A., & Lillefjell, M. (2011). Sense of coherence and emotional health in adolescents. *Journal of Adolescence*, 1-9.
- Nordtvedt, P., & Grimen, H. (2009). *Sensibilitet og refleksjon- Filosofi og vitenskapsteori for helsefag*. Oslo: Gyldendahl Akademiske.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*. London & New Delhi: Sage Publications
- Pettersen, V.-A. (2011). *Byråkrat eller hjelper? Paternalisme og myndiggjøring i klientrelasjoner i barnevernet*. Universitetet i Tromsø, <http://munin.uit.no/handle/10037/3613>.
- Rambøll. (2011). Brukerundersøkelse blant barn i statlige og private barneverntiltak. In Bufdir (Ed.). Oslo.
- Raunio, K. (2002). From Self-Sufficiency to Diversity. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 03, 131-139.
- Rognes, W. (1979). *Carl Rogers- Personligheds psykologi*. København: Dreyer/Forum.
- Rutter, M. (1985). Resilience in the face of adversity. Protective factors and resistance to psychiatric disorder. *The British Journal of Psychiatry*, 147.
- Sagy, S., & Antonovsky, H. (1996). Structural Sources of the Sense of Coherence. - Two Life Stories of Holocaust Survivors in Israel. *Israel J. Med.Sci*, 32, 200-205.
- Sagy, S., & Antonovsky, H. (2000). The development of the sense of coherence: A retrospective study of early life experiences in the family. *Aging and human development*, 51(2), 155-166.
- Sandbæk, M. (2004). Barn i hjelpeapparatet- kompetente og sårbare aktører. *Nordisk sosialt arbeid*(02), 98-109.
- Sandberg, K. (2008). Kapittel 5- Barns rett til å bli hørt. In N. Høstmælingen, E. S. Kjørholt & K. Sandberg (Eds.), *Barnekonvensjonen- Barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Schjelderup, L., & Omre, C. (2006). Sosialt arbeid mellom vitenskap og laug. *Nordisk sosialt arbeid*, 04, 330-340.
- Shek, D. T. L., Tang, V. M. Y., & Han, X. Y. (2005). Evaluation of Evaluation Studies Using Qualitative Research Methods in the Social Work Literature. Retrieved from
- Shier, H. (2001). Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations- A New Model for Enhancing Children`s Participation in Decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the Child.
- Sinclair, R. (1998). Involving Children in Planning their Care. *Child and family social work*, (3), 137-142.
- Sinclair, R. (2004). Participation in Practice: Making it Meaningful, Effective and Sustainable. *Children and Society*, 18, 106-118.
- Smith, J., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative Phenomenological Analysis*. London: SAGE.
- Smith, L. (2008). Kapittel 1- FNs konvensjon om barnets rettigheter. In N. Høstmælingen, E. S. Kjørholt & K. Sandberg (Eds.), *Barnekonvensjonen- barns rettigheter i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Stern, R. (2007). Retten till deltagande enligt FN:s Barnkonvention1. *Nordisk tidsskrift for Menneskerettigheter*(01), 17-28.
- Storø, J., Bunkholdt, V., & Larsen, E. (2010). Er institusjonen alltid et onde, og familien alltid et gode? *Norges barnevern*, 03, 167-179.
- Sullivan, G. C. (1989). Evaluating Antonovsky`s Salutogenic Model for its adaptability to nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 14, 336-342.
- Taylor, J. S. (2003). Salutogenesis as a framework for child protection: literature review. *Journal of Advanced Nursing*, 45(6), 633-643.
- Thagaard, T. (2003). *Systematikk og innlevelse*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.
- Thomas, N. (2007). Towards a Theory of Childrens Participation. *International Journal of Childrens Rights*(15), 199-218.
- Torsheim, T., Aarøe, L. E., & Wold, B. (2001). Sense of Coherence and school-related stress as predictors of subjective health complaints in early adolescence: Interactive, indirect or direct relationships? *Social Science and Medicine*, 53, 603-614.
- Ulvik, O. S. (2009). Kunnskap for et senmoderne barnevern. *Tidsskriftet norges barnevern*, 01.
- Viggen, E. D. (2012). Rapport fra de hemmelige tjenester. *Fontene*, 6-11.
- Weber, M. (2000). *Makt og byråkrati- Essay om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendahl Akademisk.
- West, A. (2004). Children and participation: Meanings, Motives and Purpose. In D. Crimmens & A. West (Eds.), *Having their say- Young people and participation: European experiences*. Lyme Regis: Russel House Publishing Ltd. .

Vedlegg

Nummer 1: Informasjonsskriv til ungdommen med samtykkeerklæring

Nummer 2: Informasjonsskriv til institusjonsleder

Nummer 3: Intervjuguide

Nummer 4: Godkjennelsesskriv fra NSD

Vedlegg nr. 1:

Til ungdommen:

**Invitasjon til deltakelse i undersøkelse om:
"Følelse av sammenheng blant ungdom på barneverninstitusjoner."**

Jeg heter Gunhild Neerland er student ved Universitetet i Bergen, master i barnevern. Som en del av utdanningen skal jeg undersøke et tema og skrive en masteroppgave. Mitt mastergradsprosjekt heter "Følelse av sammenheng blant ungdom på barneverninstitusjoner". Selv har jeg jobbet i fem år med ungdom på institusjon.

Formålet med oppgaven:

Følelse av sammenheng betyr å oppleve meningsfulle bindeledd mellom forskjellige deler av livet sitt. Følelse av sammenheng er en teori som ble utarbeidet av Aron Antonovsky i 1979. Høy følelse av sammenheng anses for å være en beskyttelsesfaktor. En ny rapport fra Helse og velferdsetaten i Oslo har kommet fram til mange av barnevernbarna savner en slik følelse av sammenheng, og at dette fører til ytterligere belastninger for de barna det gjelder.

Jeg ønsker å belyse følelse av sammenheng blant ungdom som bor i barneverninstitusjon. Dette vil jeg gjøre gjennom kvalitative intervju. Jeg kommer til å spørre om hvilke tanker du har rundt hjelpen du mottar fra barnevernet, om du opplever å bli sett og hørt av mennesker rundt deg, og om ønsker du har for fremtiden.

Mer kunnskap om dette temaet er viktig for å kunne gi bedre og mer tilpasset hjelp til ungdom som bor i barneverninstitusjoner.

Hvem jeg ønsker å snakke med:

Jeg ønsker å snakke med ungdom som er i alderen 15-18 år, og som bor på institusjon. Dersom du ønsker å delta på dette prosjektet er det viktig at du er informert om en del ting:

Det er **frivillig** å delta. Samtykket kan trekkes på ethvert tidspunkt i undersøkelsen, da vil opplysningene du har gitt bli makulert. Dersom du ikke ønsker å delta, eller velger å trekke deg underveis i undersøkelsen vil dette ikke påvirke ditt forhold til barnevernet.

Jeg har **taushetsplikt** og alle opplysninger vil bli oppbevart og behandlet konfidensielt. Ingen enkeltinstitusjoner eller personer vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Hverken ansatte ved institusjonen eller barneverntjenesten vil få kjennskap til det vi snakker om. Ved prosjektslutt 31.12.2011 blir alle lydopptak slettet, slik at datamaterialet ikke lenger kan spores tilbake til deg.

Prosjektet er godkjent av Personvernombudet for forskning, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste).

Intervjuet vil foregå en plass vi blir enige om, enten på skolen min, eller der du bor. Det kommer til å ta en til to timer. Som takk for at du stilte opp og ga av din tid til meg vil jeg gi et gavekort på 100 kr fra platekompaniet eller H&M.

Hvis du ønsker å være med på denne undersøkelsen må du skrive under på vedlagt samtykkeerklæring. De ansatte på din institusjon kan være behjelpelig med å formidle til meg at du ønsker å delta, eller du kan gi beskjed direkte til meg på telefon eller mail. Telefonnummeret mitt er 48 20 48 29 og mailadressen min er gunh_neerland@hotmail.com. Min veileder, 1. amanuensis ved universitetet i Bergen, Anette C. Iversen kan kontaktes på tlf. 55 58 98 94.

Med vennlig hilsen
Gunhild Neerland

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien ”Følelse av sammenheng blant ungdom på barneverninstitusjoner” og ønsker å stille på intervju.

Dato.....

Signatur

Vedlegg nummer 2:

Informasjonsskriv til leder ved barneverninstitusjon om studiet: ”Følelse av sammenheng blant ungdom på barneverninstitusjoner”.

Jeg heter Gunhild Neerland er student ved Universitetet i Bergen, master i barnevern. Som en del av utdanningen skal jeg undersøke et tema og skrive en masteroppgave. Mitt mastergradsprosjekt

heter ”Følelse av sammenheng blant ungdom på barneverninstitusjoner”. Selv har jeg jobbet i fem år med ungdom i institusjon.

Formålet med oppgaven:

Følelse av sammenheng betyr å oppleve meningsfulle bindeledd mellom forskjellige deler av livet sitt. Følelse av sammenheng er en teori som ble utarbeidet av Aron Antonovsky i 1979. Høy følelse av sammenheng anses for å være en beskyttelsesfaktor. En ny rapport fra Helse og velferdsetaten i Oslo har kommet fram til mange av barnevernbarna savner en slik følelse av sammenheng, og at dette fører til ytterligere belastninger for de barna det gjelder.

Jeg ønsker å belyse følelse av sammenheng blant ungdom som bor i barneverninstitusjon. Dette vil jeg gjøre gjennom kvalitative intervju, der jeg spør om tanker de har rundt den hjelp de mottar fra barnevernet, om de opplever å bli sett og hørt av mennesker rundt seg, og om ønsker de har for fremtiden.

Mer kunnskap om dette temaet er viktig for å kunne gi bedre og mer tilpasset hjelp til ungdom i barneverninstitusjoner.

Hvem jeg ønsker å snakke med:

Jeg ønsker å intervjuje tilsammen 6-8 ungdommer i alderen 15-18 år, og som bor på institusjon. Ungdom over 15 år har egen samtykkekompetanse så lenge informasjonen de gir meg ikke er for sensitiv. Jeg ber derfor om deres hjelp til å formidle min forespørsel til aktuelle kandidater, samt bistå dem i å kontakte meg, hvis de ønsker det. Intervjuene vil bli forsøkt gjennomført i løpet av mars 2011.

Taushetsplikt og anonymitet:

Jeg har taushetsplikt, og alle opplysninger vil bli oppbevart og behandlet konfidensielt. Ingen enkeltinstitusjon eller personer vil kunne gjenkjennes. Prosjektet er godkjent av Personvernombudet for forskning, NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste). Ved prosjektslutt 31.12.2011 blir alle personopplysninger og lydopptak slettet, slik at datamaterialet ikke lenger kan spores tilbake til ungdommen.

Deltakelse er frivillig:

Det er frivillig å delta, det må gis skriftlig samtykke, og dette samtykket til deltakelse kan trekkes på ethvert tidspunkt i undersøkelsen. Ingen enkeltinstitusjoner eller personer vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven.

Det er fint om dere kan ta stilling til denne henvendelsen snarest mulig. Jeg vil ta kontakt pr telefon om ca. en uke for nærmere avklaring.

Dersom det skulle være noen spørsmål, eller behov for ytterligere informasjon kan dere ta kontakt med meg på telefon nummer 482 04 829, eller min veileder, 1. amanuensis Anette Iversen ved universitet i Bergen, på telefon nummer 55 58 98 94.

Med vennlig hilsen Gunhild Neerland

Vedlegg nummer 3:

Intervju guide.

Tema:

Ungdom plassert i barneverninstitusjoner og følelse av sammenheng.

Forskningsspørsmål:

1- Hvilke refleksjoner gjør ungdommen seg med henhold til hjelpen de mottar fra barnevernet?

Intervjuspørsmål:

1. Kan du begynne med å beskrive hva som skjer på en vanlig hverdag i livet ditt?
2. Kan du fortelle meg om hva du tenkte da du fikk vite at du skulle flytte på institusjon?
3. På hvilken måte ble du forberedt, og av hvem?
4. Har det å bo på institusjon hjulpet deg? Mener du at det er riktig type tiltak for deg?
5. Er det noe barnevernet kunne gjort annerledes?

Forskningsspørsmål:

2- Hvordan opplever ungdommen det å bli informert, hørt og lyttet til? Ser de seg selv som aktive deltakere i forhold til hva som er viktig for de?

Intervjuspørsmål:

6. Hvem er det som bestemmer mest i livet ditt?
7. Barnevernet er opptatt av barns rett til medbestemmelse og å bli hørt (Bvl. § 6-3). Fortell hvordan det er med rett til medbestemmelse i ditt tilfelle.
8. Gi eksempler på ting du får være med å bestemme/ikke bestemme. Hvis du fikk bestemme mer, hva ville vært aller viktigst for deg?

9. Finnes det noen i livet ditt som du kan gå til for å snakke med og få hjelp fra det skjer «kjipe» ting?

Forskningsspørsmål:

3- Hvilke refleksjoner gjør ungdommen seg med tanke på fremtiden? Hva mener de er bestemmende for at framtidønsker skal bli oppfylt?

Intervjuspørsmål:

10. Hvilke ønsker har du for fremtiden?

11. Legger du planer for fremtiden? Hva tenker du om fremtiden /Hva ser du for deg i fremtiden?

12. Hvis ja, er det noen ting som kan hjelpe deg å oppfylle disse ønskene?

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Hø Sted Hø Stedsgate 29
40500 Bergen
Norway
Tel: +47 55 58 21 17
Fax: +47 55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org nr: 960 521 854

Anette Iversen
HEMIL-senteret
Universitetet i Bergen
Christiesgt. 13
5015 BERGEN

Vår dato: 23.02.2011

Vår ref: 26056/13/B

Deres dato:

Deres ref:

KVITTERING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 17.01.2011. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå : sin helhet 04.02.2011. Meldingen gjelder prosjektet:

26056	<i>Sene of Caberena (følels av sammenheng) blant ungdom i barneverninstusjoner</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Universitetet i Bergen, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Anette Iversen</i>
Sjef	<i>Gunhild Neerland</i>

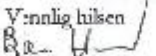
Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_sand/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2011, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Bjørn Hennrichsen

Inga Brautaset

Kontaktperson: Inga Brautaset tlf: 55 58 26 35
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: Gunhild Neerland, Idrettsveien 15, 5052 BERGEN

Personvernombudet for forskning

Prosjektvurdering - Kommentar

Prosjektnr. 26056

Utvalget består av 6-8 ungdommer i alderen 15-18 år som bor på barneverninstitusjon. Barnevernstjenesten v/institusjonens leder informeres om prosjektet og formidler forespørsel om deltagelse til utvalget.

Etter personvernombudets vurdering kan ungdom over 15 år på selvstendig grunnlag samtykke til deltagelse i dette prosjektet. Behandlingen av personopplysninger hjemles i personopplysningslovens § 8 første ledd. Til grunn for personvernombudets vurdering ligger at prosjektet er av lite inngripende karakter, og at intervjuene skal gjennomføres på en slik måte at det ikke innhentes sensitive opplysninger (jf. telefonsamtale 22.02.2011). Prosjektleder opplyser bl.a. at hun vil instruere informantene før/under intervjuet (feks. i apm 1 og 4) om at de ikke skal komme inn på sensitive forhold som feks. egen helse.

Ungdommen gir skriftlig samtykke på grunnlag av skriftlig og muntlig informasjon om prosjektet. Informasjonsskrivet til ungdommen finnes tilfredsstillende, forutsatt at følgende endringer foretas:

- Formuleringen "om du føler at hjelpen du mottar fra barnevernet står i forhold til de problemene du selv opplever at du har" bør omformuleres (evt. slettes), slik at det tydelig fremgår at intervjuet ikke skal omhandle problemene de har.

- Det tilføyes i femte avsnitt at det ikke vil påvirke forholdet til barnevernet om de ikke vil delta eller senere velger å trekke seg.

- Andre setning i sjette avsnitt endres til: "Ingen enkeltinstitusjoner eller personer vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven."

- Følgende setning tilføyes i skrevet: "Ved prosjektslutt 31.12.2011 blir alle personopplysninger og lydopptak slettet, slik at datamaterialet ikke lenger kan spores tilbake til deg".

Tilsvarende endringer bør gjøres i skrevet til leder på barnevernsinstitusjonen. Personvernombudet bør om å få tilsendt revidert informasjonsskriv til gjennomlesning før dette distribueres til utvalget.

Data innhentes ved personlig intervju. Lydopptak behandles elektronisk. Intervjudata vil være kryptert til navn gjennom koder som viser til en koblingsnøkkel. Ombudet forstår det slik at koblingsnøkkelen oppbevares fysisk adskilt fra øvrige data, og kun vil være tilgjengelig for prosjektleder og veileder.

Det legges til grunn at det ikke registreres opplysninger om identifiserbare tredjepersoner (feks. foreldre, ansatte i barnevernet). Personvernombudet anbefaler at prosjektleder instruerer informantene om dette ifm. intervjuet, slik at informantene utelater navn og identifiserende bakgrunnsopplysninger når de omtaler andre personer.

Det bør avklares med Universitetet i Bergen om oppbevaring på privat pc og bærbare enheter vil være i tråd med interne retningslinjer for informasjonssikkerhet. Personvernombudet anbefaler at opplysninger som lagres på bærbare enheter krypteres.

I tråd med telefonsamtale 22.02.2011 har personvernombudet registrert at datamaterialet skal anonymiseres ved prosjektslutt, senest innen 31.12.2011. For at datamaterialet skal være anonymt, må alle personidentifiserende opplysninger slettes, grovkategoriseres eller omskrives, slik at man på

bakgrunn av opplysningene som gjenstår ikke på noe vis kan identifisere enkeltpersoner, verken direkte gjennom navn, indirekte gjennom bakgrunnsvariabler eller gjennom kode og koblingsnøkkel. Lydopptak skal slettes.